

MAGYAR
**BIBLIOFIL
SZEMLE**

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

SZERKESZTI:
SIKABONYI ANTAL.

II. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM.
1925. JULIUS-SZEPTEMBER.

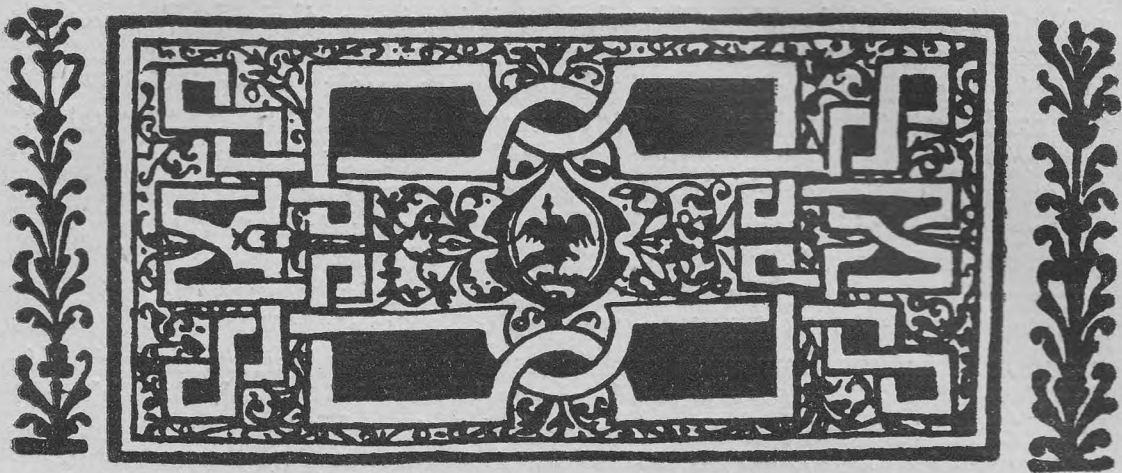

A LANTOS R.T. KIADÁSA
BUDAPEST.

TARTALOM

	Oldal
<i>Angyal Dávid</i> : A Figyelmező története	113
<i>Jambrekovich László</i> : A nagy-apponyi Apponyi-könyvtár	116
<i>Kelényi B. Ottó</i> : A stereotypia első magyar mestere.....	121
<i>Kumlik Emil</i> : Elveszett kincsek	126
<i>Csekey István</i> : Jókai a rokonnépek irodalmában	131
<i>Siklóssy László</i> : Magyar osztály a newyorki Public Libraryben?	134
<i>Zolnai Béla</i> : II. Rákóczi Ferenc könyvtára (II. közlemény).....	137
<i>Tárca. Wildner Ödön</i> : A komáromi Jókai-vagyon	142
<i>Rózsaffy Dezső</i> : A párisi Exposition des arts décoratifs könyvkiállítása..	144
<i>Szalay József</i> : Ajánlással ékes könyvek (IV. közlemény).....	145
Könyvtári séták. <i>Kéky Lajos</i> : Gárdonyi Géza könyvtára.....	148
Könyvszemle. MAGYAR BIBLIOFILIA : <i>Sikabonyi Antal</i> : Könyvkiadóink és az új magyar könyvek. <i>Lukinich Imre</i> : Gróf Apponyi Sándor könyvtárának katalógusa. <i>Sikabonyi Antal</i> : Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére	152
A KÜLFÖLD RÓLUNK: <i>Horváth Jenő</i> : Hayes H. J. Carlton: A political and social history of modern Europe. <i>Podhradszky György</i> : Josef Holeček: Prvé tříletí Československé Republiky	156
KÜLFÖLDI BIBLIOFILIA : <i>Havrán Dániel</i> : Haebler Konrad: Deutsche Bibliophilen des XVI. Jahrhunderts. <i>Pukánszky Kádár Jolán</i> : Gesamt-katalog der Wiegendrucke. <i>Paulovics István</i> : Index bibliographicus	159
Folyóiratszemle: <i>Paulovics István</i> : Monatshefte für Bücherfreunde und Graphik-sammler. <i>reó</i> : Zentralblatt für Bibliothekswesen. <i>K. B.</i> : Bulletin du Bibliophile et du Bibliothecaire; <i>Revue de deux Mondes</i> ; <i>Le Correspondant</i> . <i>R. E.</i> : Bulletin of the New-York Public Library; <i>Public Libraries</i> ; <i>The Library Journal</i>	162
Könyvtári élet. <i>Sikabonyi Antal</i> : Nemzeti Múzeum könyvtára; M. Tud. Akadémia könyvtára; Egyetemi Könyvtár; Fővárosi Könyvtár; Nemzetgyűlés könyvtára.	167
Magyar Bibliofil Társaság. <i>Kéky Lajos</i> : A magyar szépliteratúra virágoskertje	170
Hirek. <i>Sikabonyi Antal</i> : A százéves Magyar Tudományos Akadémia; <i>Petrik Géza. Ks.</i> : Deák Ferenc könyvtára. <i>Isoz Kálmán</i> : A lipocsei Musikbibliothek Peters. <i>B. R.</i> : A német könyvpiac hanyatlása. <i>Alapy Gyula</i> : A cseh Akadémia és egy magyar könyvtár Comenius-könyvei. <i>P. Gy.</i> : A Felvidék sajtója 1924-ben. <i>L.</i> : Brabek Ferenc hetvenöt éves. <i>K. L.</i> : Elzevir, Hevesi Sándor új darabja a Nemzeti Színház Kamara színházában. <i>Akantisz Viktor</i> : A Szemle könyvdíszítéseiről. <i>Sikabonyi Antal</i> : Jókai külföldön	172
<i>Ferenczi Zoltán</i> : Jókai idegen nyelvekre fordított műveinek jegyzéke	177
Sommaire. — Bulletin de la Revue Hongroise de Bibliophilie	188

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek, cserepéldányok a szerkesztő címére a Magyar Nemzeti Múzeumba küldendők.

A FIGYELMEZŐ TÖRTÉNETE

(1849–1850)

ILÁGOS után a művelt magyar olvasóközönség aggodva vetette fel azt a kérdést, vajjon a nagy összeomlás nem oltotta-e ki a magyar hírlapirodalomnak életét is? De 1849 szeptember 23-án örömmel jegyzi naplójába Pauler Tivadar, hogy a „Figyelmező már hirdettetik“. Vida Károly *Figyelmezője* valóban megindult 1849 nov. 13-án, de 1850 január 8-án a kormány eltiltotta megjelenését. Valóságos csodának tekintették akkor ezt az eltiltást. Találgatták az okát, némelyek Somssich Pál néhány cikkében, mások Falknak egy cikkében keresték a csodának magyarázatát. E magyarázatok csak részben felelnek meg az igazságnak. Vida közölte ugyan Somssich Pál cikkét a magyar pártokról, a december 29-i számban. A cikk megállapítja, hogy Magyarországon csak egy számbavehető párt van, melyet Somssich „az idők viszonyai és a forradalom dühöngése által, chemice megisztult hajdani conservatív és ellenzéki pártok férfiai coalitójának“ nevez. Ezek a férfiak „kimondják, hogy számosabb különböző historiával, szokásokkal, törvényekkel bíró részeknek egy bizonyos végcélra való egyesítése lehetséges ugyan, de ez csak oly eszközökkel végrehajtható, melyek az említettem külömb, sokban teljesen ellenkező historiával, szokásokkal, törvényekkel ellentétbe nincsenek; — kimondják, hogy a különbféle nemzetiségek egyenjogosítása lehetséges ugyan, de territorialissá anélkül, hogy a birodalom valódi egységét ne veszelyeztetné, nem fajulhat, és azt máskép értelmezni nem lehet, minthogy az alkotmányos jogok egyarányú használatában nyelv- és valláskülömbséget nem tehet — és Magyarországon a magyar nyelvtől azon jogokat megtagadni nem szabad, melyek-

kel a német nyelvnek a birodalom irányában élnie kell". Ezeket nevezte Somssich az egyetlen számbavehető magyar párt „alapigazságainak“. Ez alapigazságokban nem volt semmi feltűnően új azok után, amiket a *Figyelmező* már előbb e tárgyokról elmondott. De Geringernek rosszul esett az, hogy Vida lapjában az a Somssich bontja ki a nemzeti ellenzék zászlaját, aki a neki felajánlott hivatal visszautasítása által érzékenyen sértette a kormányt. S mégsem e cikk volt közvetlen előidézője a lap katasztrófájának, mely december 30-án már alaposan elő volt készítve. Az a hivatalos jelentés, mely Bachnak küldetett a *Figyelmező* letiltásáról, Somssich cikkét nem is említi, hanem csak általában beszél a cikkek és levelek veszedelmes irányáról. A cikkeket különböző jelű írók írták, a levelek közül a □ jelű bécsi levelek keltették fel a kormány és sajtója figyelmét. E leveleket Falk Miksa írta.

Falk első vezércikkei a *Wanderer*ben elősegítették az új politikai lapnak terjedését. Az alkotmányos és szabadelvű *Wanderer*ben kezdettől fogva a magyarságnak volt szószólója. Vida Károly 1849-ben levélben kérte a bécsi lap szerkesztőségét, nevezné meg neki a Magyarországról írt cikkek szerzőjét, mert igen szeretné őt a *Figyelmező* számára levelezőnek megnyerni.

Igy jelent meg Falk első magyar politikai cikke a *Figyelmező*ben 1849 november 17-én. Összesen 19 levelet írt az év végéig □ jellel. A bécsi levél sokat jelentett akkor, mert a birodalom fővárosából iratott s mert sürgönyök nemlétében a levelekből értesült a közönség az új hírekről. Továbbá a levelekben nem is annyira a híreket kereste a közönség, mint inkább a politikai fejtegetéseket. Falk bécsi levelei közül a legtöbb inkább hasonlított vezércikkhez, mint levélhez. Különösnek látszik, hogy Buchheim és Mahler hajdani munkatársa most a magyar konzervatív lapnak főmunkatársa lett. De tekintetbe kell vennünk, hogy a 48-as radikalizmus 1849-ben már magyar nemzeti színű mérsékelt liberalizmussá változott át Falk lelkében.

Falk bécsi leveleiben a leghatározottabban védelmezte a magyar nemzetiség jogait. A magyar nemzeti nyelvnek és kultúrának fejlesztését a kormány oly kötelességének tüntette fel, mely a március 4-i alkotmányból önkényt következik. Ezt az alkotmányt nem támadta óvatosságból, de azért sem, mert úgy hitte, hogy ha a kormány valóban teljesíti a március 4-i ígéretet, ha összehívja a birodalmi gyűlést s a tartománygyűléseket, kénytelen lesz lassankint mind jobban közeledni a régi magyar liberális párt nemzeti és alkotmányos felfogásához. Ezért, noha igen határozottan beszélt a kivételes állapot ellen, noha támadta az abszolutizmust és a magyarellenes irányt, Bachot kímélte, sőt kormányon maradását szükségesnek mondotta, mert tőle várta a március 4-i alkotmányos ígéretek végrehajtását. Mikor Falk támadta a kormányt, mikor azt hirdette, hogy „austriai öntudattal bíró népesség“ nincs a monarchiában, mert „a magyar és szláv öntudatot nem lehet egy nap alatt

néhány tollvonás által kitörölni, vagy mással felcserélni, mert efféle érzélem székhelye mélyen az ember keblében keresendő, hol külső hatalom el nem éri“, vagy amikor azt írta, hogy felesleges a hivatalos tollak dícsérete, ez nem segít a kormányon, „ellenben, ha a haza szemében a könny meg lesz száradva, s orcáin ismét feltűnik a jóllét életszíne, ha az ég ismét felhőtlenül fog alámosolyogni a szabad hazai földre, akkor mindennek mélyebb hatása leend, mint a Reichszeitung vagy akármely más lap panegyrisé“, mikor így írt Vida örömmel közölte sorait. De amikor a bécsi levelező a március 4-i alkotmányt igen is komolyan látszott venni, mikor Bachtól várta az ostromállapotból való alkotmányos kibontakozást, Vida meg nem állhatta, hogy szerkesztői jegyzetekben ki ne öntse haragját Bach és „papiros rendszere“ ellen. Egyik szerkesztői jegyzetében ezt írta: „nem is volna csoda, ha ezred évi szokások és intézetek erősebbek lennének egy ministeriumnál, mely fájdalom az új szabadságokat még papiroson is csak ostromállapottal bírja fentartani“. Falknak alkalmazkodó fordulatai nem békítették ki a Bachtól szubvencionált bécsi Reichszeitungot, mely haragudott a bécsi levelezőre bátor támadásai miatt. A Reichszeitung mind a két hangnemben csak nagyravágyást látott, egy pártnak a kormánypolcra való törekvését, annál is inkább, mert Falk is hagoztatta csakúgy, mint Somssich, hogy a régi konzervatív és liberális pártok most egyezzenek a nemzetiség védelmében. Vida szerkesztői jegyzetei pedig nagyon megbotránkoztatták a Reichszeitungot, melynek szemében úgy is szálla volt egy ókonzervatív magyar lap. A Reichszeitung nekitámadt a lapnak a bécsi levél és a jegyzetek miatt. Az ilyen polémia vagy jele, vagy oka volt annak, hogy a *Figyelmező* napjai megszámláltattak. 1850 január 8-án Macchio aláírta azt a hirdetést mely szerint a *Figyelmező* nevű politikai lap egy idő óta különös feladatául látszott kitűzni azt, hogy mindennemű fölingerlő, rosszakarató és a kormány rendszabályait gyanúsító cikkei által folyamatos nyugtalanságot terjesszen és így a helyreállított béke jótékony gyümölcseit veszélyeztesse. Mivel ilyenformán programjával ellentétbe jutott és többféle figyelmeztetéssel, vagy intéssel nem törődött, nyilvánvalóan aggodalmas iránya miatt a lapnak további megjelenését eltiltjuk.

Altalános volt a megütközés, midőn a január 9-i Magyar Hirlap és Pester Zeitung ezt a hirdetést közzétették. A Kossuthot szidalmazó, loyális Vidának lapját letiltották!

Egy bécsi élclap tréfás képe azt hirdette, hogy a *Figyelmezőt* a *Reichszeitung* ölte meg, azaz a *Reichszeitung* gazdájának a szelme. A *Figyelmező* letiltása ugyanis azt jelentette, hogy a kormány nem ismeri el a magyart vezető politikai nemzetnek Magyarországon s hogy minden törekvést a 47-es alap helyreállítására, akármily loyális színben jelentkezzék is, forradalmi szándéknak bélyegez.

Angyal Dávid.

A NAGY-APPONYI APPONYI-KÖNYVTÁR

MAGYARORSZÁG történetének a mult század huszas éveivel kezdődő korszaka hatalmas lendületet hozott közéletünk minden ágába, politikába, tudományba, irodalomba, művészetbe. Munkához látott minden magyar. Még azok is, akik az előző korok divatja vagy hivatásuk szerint alig éltek az országban, egyszerre megéreztek, hogy a hazának szüksége van rájuk és siettek segítségére lenni a nemzeti ügynek, ki mivel tudott.

Ebben az időben, éppen *most száz esztendeje*, az emlékezetes 1825. év nyarán történt, hogy gróf Apponyi Antal, az osztrák-magyar monarchiának római, londoni, majd párizsi nagykövete Pozsony városában letette alapkövét annak az épületnek, amelybe az édesatyja által gyűjtött több mint 25.000 kötetből álló tudományos könyvtárt kívánta Bécsből átszállítani, hogy azt közkönyvtárrá tegye.

Talán nem lesz érdektelen ebből az alkalomból egy pillantást vetni ennek az egyik legnagyobb magyar magánkönyvtárnak történetére, mely immár másfél százada viseli az „Apponyi-könyvtár” nevet. Ez a megjelölés gróf Apponyi Sándor könyvtáralapítása után is fenntartható, mivel az utóbbi könyvtár törvény szerint is nagynevű alapítójának nevét viseli.*

Gróf Apponyi Antal György (1751—1817) egyike volt kora legműveltebb főurainak. Még ifjú korában kezdett el könyveket gyűjteni az édesatyjától reámaradt két armariumban. A gyűjtést egész életén át folytatta és 40 év szorgalmával sikerült olyan könyvtárt összeállítania, amely nemcsak a kötetek száma, hanem a művek becse tekintetében sem maradt mögötte a legjelesebb könyvtáraknak. A könyvtár anyaga egyaránt kiterjedt a theológiára, a jogtudományra, a bölcsészetre, az orvosi és természettudományra, a mennyiségtanra, a történelemre, földrajzra, a nyelvészetre és irodalomtörténetre, az életrajzi irodalomra, a bibliográfiára és a tudomány összes kisebb ágaira, mondhatni bámulatraméltó arányosságban. A műveket a könyvtár alapítója részint könyvkereskedésekben szerezte, részint pedig nyilvános árveréseken. Bécsben sok értékes művet vásárolt meg báró Spielmann és báró Brandau, valamint a tudós Birckenstock és gróf Ayala hagyatékából. A könyvtár első őrre az alapító egykori nevelője, főtisztelendő Michelazzius atya volt. Tisztségét később Heider örökölte. Utánuk Gruber Károly Antal szegedi nemes ember lett a könyvtár gondozója.

Hogy gróf Apponyi Antal György a tudomány és művészet minden ága iránt egyaránt érdeklődött, bizonyítja az, hogy a könyv-

* V. ö. Collectio Monumentorum quae in memoriam Bibliothecae Apponianae custodita sunt, Posonii 1827.

táron kívül nagyértékű kézirat-, metszet- és képgyűjteményt is állított össze,* mely utóbbiban a legkiválóbb olasz festők, Paolo Veronese, Guido Reni, Sassoferrato, Tintoretto, Correggio, Sebastiano del Piombo mellett egyéb nemzetek legjelesebb festői, így Murillo, Tizian, Van Dyck, Teniers, Ruysdaal, Le Brun is képviselve voltak.

Gróf Apponyi Antal Györgynek 1817-ben bekövetkezett halála után hét gyermeke az osztály könnyebb megejthetése végett a képgyűjteményt elárvereztette, azonban nemzeti kultúránk szerencséjére, az elhunyt másodszülött fia, gróf Apponyi Antal (1782—1852) a későbbi nagykövet, a könyvtárt megváltotta testvéreitől 70.000 forinton. Ekkor a könyvtár már olyan terjedelmű volt, hogy bár helyiségeit Bécsben két szobával szaporították, a könyvek egy része még így sem fért el, hanem azokat a tolnamegyei hőgyészi kastélyban kellett elhelyezni. Sajnos, később az incunabulumok és más becces művek egy részét, valamint az Aldinák másodpéldányait három árverésen eladták. A megmaradt könyveket Gruber könyvtárnok új betűsoros katalógusba foglalta, melyet igen hasznos bibliographiai jegyzetekkel látott el. Készített azonkívül egy-egy külön könyvjegyzéket a könyvtár legjobb kiadásairól, az első kiadásokról, a görög és latin klasszikusok kiadásairól, a kéziratos kodexekről, valamint a könyvtárban található ritka művekről.

Jellemzi az új tulajdonos, gróf Apponyi Antal, valódi tudomány-szeretetét az, hogy könyveit Bécsben sem tartotta lakat alatt, hanem számos tudósnak és művésznek megengedte azok tanulmányozását, az pedig, hogy könyvtárát Pozsonyba kívánta áttelepíteni, hazafiságát dicséri.

Ezt a szándékát plenipotentiaribus és jószágainak igazgatója, nemes Bartosságh József uram ékes magyar nyelven írt és a Méltóságos és Tekéntetes Karok és Rendeknek szóló levélben jelentette be nemes Pozsony vármegyének, német nyelvű levélben pedig Pozsony városának, egyúttal „alázatos meghívását tenni merészelvén“ a vármegyeház szomszédságában külön e célra emelendő épület 1825. évi június hó 3-án tartandó alapkőletételéhez „ezen nemcsak külső szépségére és Hírére e nemes Vármegyének és Városnak, hanem a Tudománynak valóságos előmozdítására az Ifjúságnál és bölts Gyönyörködtetésére az korosabb Nemzetségnél ügyellő Alkotmányt alázatosan a Tekéntetes Megyének hathatós Pártfogásába ajánlván.“

Pozsony városa a bejelentésre gróf Apponyi Antal 1825 május 24-én díszpolgárává választotta és neki az érdemeit felsoroló latin nyelvű, a város nagyobb függő pecsétjével megerősített díszpolgári oklevelet drága és díszes ezüstveretű kötésben az alapkőletétel ünnepén plenipotentiaribus kezeihez kiszolgáltatta. A vármegye pedig az alapkőletétel napján tartott kis gyűléséből intézett hozzá igen szép és meleghangú köszönőiratot.

* Theodor von Trümmel: *Lexikon der Wiener Gemäldesammlungen*. München, 1913. Band I. Seite 56—60.

Gróf Apponyi Antal mind a két iratra válaszolt, a latinnyelvű diplomára latinul, a vármegyének magyarul. Mind a két levele az előkelő gondolkozású, nagyvilágban élő, litterátus magyar írása. Álljon itt csak egy mondat a vármegyéhez írt levélből: „Ámbátor én szolgálatom mivoltához képest édes hazám kebelétől elszakasztva idegen földön tartózkodni kéntelenitetem, mégis szívemnek lelkemnek legbuzgóbb hajlandóságai mindig tsak a hazám tulajdoni maradnak.“

Az épület — a Kecse-utca, a későbbi Kisfaludy-utca város felőli végén, közel a vármegyeházához és a kapucinusok templomához — két év alatt elkészült; nemes egyszerűségű és komolyságú, de amelletts barátságos egyemeletes épület volt, homlokzatán az Apponyi-címerrel, alatta pedig ezzel a felírással: *Litteris in Patria Augendis MDCCCXXVII*. A könyvtárt közben Bécsből hajón le szállították és új otthonában elrendezték. 1827 májusában Bartos-ságh az előzőkhöz hasonló levelekkel immár a könyvtárnak június 13-án, mint a néhai alapító és tulajdonos grófok nevenapján tartandó ünnepélyes megnyitására hívja meg a megyét, a várost, a királyi akadémiát és az evangélikus lyceumot, megküldvén nekik egyúttal a könyvtárlátogatási szabályokat. Az ünnepélyes megnyitáson Gruber könyvtárnok fejtette ki hosszabb, mély gondolatokban gazdag és amelletts gyakorlatiasságról tanuskodó latin beszédében, hogy mik a könyvtárnok kötelességei a könyvtár látogatóival szemben és mikép kell arra törekednie, hogy azoknak valódi irányítójává válják.

A könyvtár maga egyetlen tágas teremből állott, melynek falait juharfaszekrények borították. A terem közepén állott a könyvtár első alapítójának gróf Apponyi Antal Györgynek dr. Schaller bécsi szobrásztanár által készített fehér márvány mellszobra.

Pozsony városának egyik legfőbb nevezetessége volt a könyvtár; bizonyítja ezt látogató-könyve, ez a szinte páratlan érdekességű autogramgyűjtemény, melyben a könyvtárnak Pozsonyban való megnyitásától kezdve 1846-ig megtalálja az ember hazánk úgyszólván valamennyi szereplő emberének aláírását.

1830 október hó 22-én meglátogatta a könyvtárt V. Ferdinánd, akkor még ifjabb király. Neve igen gondos, szabályos betűkkel írva külön lapon áll a könyv elején. A következő lapra írták neveiket a vele volt főhercegek, köztük *Franz Herzog von Reichstadt*. Ez a lap a látogatókönyv legbecsesebb lapja. A reichstadti hercegnek, Napoleon oly korán elhunyt fiának kézírása ugyanis az egész világon oly csekély számban található, hogy a legnagyobb kézírásritkaságnak számít és értékben messze felülmúlja édesatyjának aláírását. Bár ezen a lapon időmegjelölés nincs, alig kétséges, hogy V. Ferdinánddal együtt volt a könyvtárban. A következő lapon I. Ferenc negyedik nejének, Carolina Augusta királynénak aláírása látható 1830 nov. 16-i kelettel.

Nevezetes fordulatot hozott a könyvtár életébe az 1846. év. Gróf Apponyi Antal ugyanis Gruber halála után felkérte Pozsony

városát egy könyvtárnoki állás rendszeresítésére. A tanács vonatkozott a gróf kívánságának eleget tenni, mire ez könyvtárát apponyi birtokára szállíttatta, hol a kastély északi szárnyának meghosszabbításával egy hatalmas, köröskörül karzatos teremben annak megfelelő és amellett rendkívül ízléses elhelyezést biztosított. Így lett a könyvtár díszes és nevezetessége az Apponyi család nevetadó hat-
száz éves otthonának.

Gyönyörű, ritka kényelemmel és ízléssel berendezett könyvtárhelyiség ez, melynek széles üvegportái, északnak és nyugatnak, a park gesztenyefáitól beárnyékolt kisebb kőteraszra nyílnak. Tudományos kutatások természetesen nem folytak többé a könyvtárban mint azelőtt, ámde azért gondozása korántsem volt elhanyagolva. sőt Wagner József, a későbbi nyitrai kanonok, apponyi plébánoságának 1861-től 1877-ig terjedő ideje alatt kiváló rendszeretettel és nagy hozzáértéssel foglalkozott a könyvtárral és 1865-ben elkészítette annak ma is használatban álló, igen pontos, betűsoros katalógusát.

Gróf Apponyi Antal halálával 1852-ben fia, Gyula lett a kastély ura, ki azonban II. Sándor cár koronázásán szerzett betegségének fiatal korában, 1857-ben áldozatul esett. Most női kezek gondozták tovább a kastélyt és könyvtárát is. Antal gróf özvegye, a csodálatos szépségű Nogarola Teréz grófnő, kit kortársai „la divine Therèse” névvel illettek, 1874-ben bekövetkezett haláláig hiven őrizte a könyvek szeretete tekintetében néhai férje hagyományait; méltó segítő-társa volt ebben gróf Apponyi Gyula özvegye, született Sztáray Zsófia grófnő, kinek kora nem egy kiváló külföldi államférfiával folytatott levelezése tanuskodik széleskörű műveltségéről. 1871-ben új asszony került a házhoz. A kastély új urának, az ifjú gróf Apponyi Lajosnak, a későbbi magyarországi udvarnagynak, hitvese, Seherr-Thoss Margit grófnő. Páratlan tetteire, minden szép és jó iránt fogékony lelkű hölgy, aki nagy odaadással támogatta férjét abban, hogy a könyvtár rendjét a közben beállott változások meg ne bontsák.

A 90-es évek elején ugyanis gróf Apponyi Lajos és neje elhatározták régi vágyuknak megfelelően, egy kórháznak és egy iskolának felállítását. Úgy gondolták, elég volna a könyvtárban őrzött művek egy csekélyebb, de értékes hányadától megválni, hogy tervük megvalósítható legyen. A lehetőség nagyon csábító volt, a szép terv megvalósult, de az Apponyi-könyvtárnak 2000 szép kötete a Sotheby, Witkinson & Hodge londoni cég 1892 november 10-től 15-ig terjedő napokon tartott nyilvános árverésén bizony idegen kezekbe került. Rendkívül érdekes az a nyomtatott katalógus, melyet a cég ez alkalomból kiadott és azok a jegyzetek, amelyekben tájékoztató összehasonlításokat tesz az eladásra kerülő és előző könyvárveréseken eladásra került hasonló eredetű vagy tárgyú művek között.

A műveknek kiválogatását az Apponyi-könyvtárban legkiválóbb magyar könyvgyűjtőnk, a nemrég elhunyt gróf Apponyi Sándor vállalta magára és bár az eladásra került könyvek között csak arány-

lag csekély részben voltak magyar eredetű vagy magyar vonatkozású művek, mégis sokat tépelődhetett munkája közben azon, hogy melyiket áldozza föl és melyiket szeresse. Gróf Apponyi Lajos ez alkalommal néhány értékes magyar vonatkozású kéziratos művet a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozott. A könyvtárnak Pozsonyból Apponyiba való átszállításakor több mint 22.000 kötete volt, a Sotheby-féle aukció után maradt még mindig több mint 20.000 kötet. Azóta a könyvtárból eladás nem történt.

Gróf Apponyi Lajos magyarországi udvarnagynak 1909-ben bekövetkezett halála, illetőleg az osztozkodási nehézségeknek erre következő néhány éve után az elhunyt gróf legifjabb fia, gróf Apponyi Henrik lett a kastély ura.

Valószínűleg az 1892-i Sotheby-féle aukció emlékében leli magyarázatát az, hogy még könyvkedvelők körében is, szaklapokban is, úgy halljuk említeni az Apponyi-könyvtárt, mint amely a múlté, megszűnt, eladták. Pedig az Apponyi-könyvtár megvan és a mai állapotában még mindig egyike a leggazdagabb és legérdekesebb magánkönyvtáraknak.*

A kötések túlnyomó része barna bőr, arany hátnyomással de elég gyakori a fatáblára vont, préselt, finom, fehér bőrkötés is, még renaissance jellegű díszítéssel, többnyire csattokkal. Van, későbbi korból eredő, igen nagyszámú kötés, mely ízlés és a munka tökéletessége tekintetében a könyvkötészet remekének mondható. Ez áll különösen a rézsarkokkal és veretekkel díszített préselt, fehér bőrkötésekre. Nem egy kötés az egykori tulajdonos címerével van díszítve, sőt Maphaeus Cardinalis, a későbbi VIII. Orbán pápa költeményeinek kötésén (Paris, 1642) a Bourbonok lilioma váltakozik a királyi koronás L betűvel annak jeléül, hogy a kötés a Lajosok könyvtára számára készült. A régiségeket ismertető művek között vannak oly nagy alakúak, melyekben az iparialis foliók nem összehajtvá, hanem szabad oldalukkal vannak egybefűzve. Vannak viszont rendkívül kis alakú könyvei is a könyvtárnak elég nagy számban, főkép a velencei Aldusok műhelyéből, meg Antwerpenből ex officina Plantiniana.

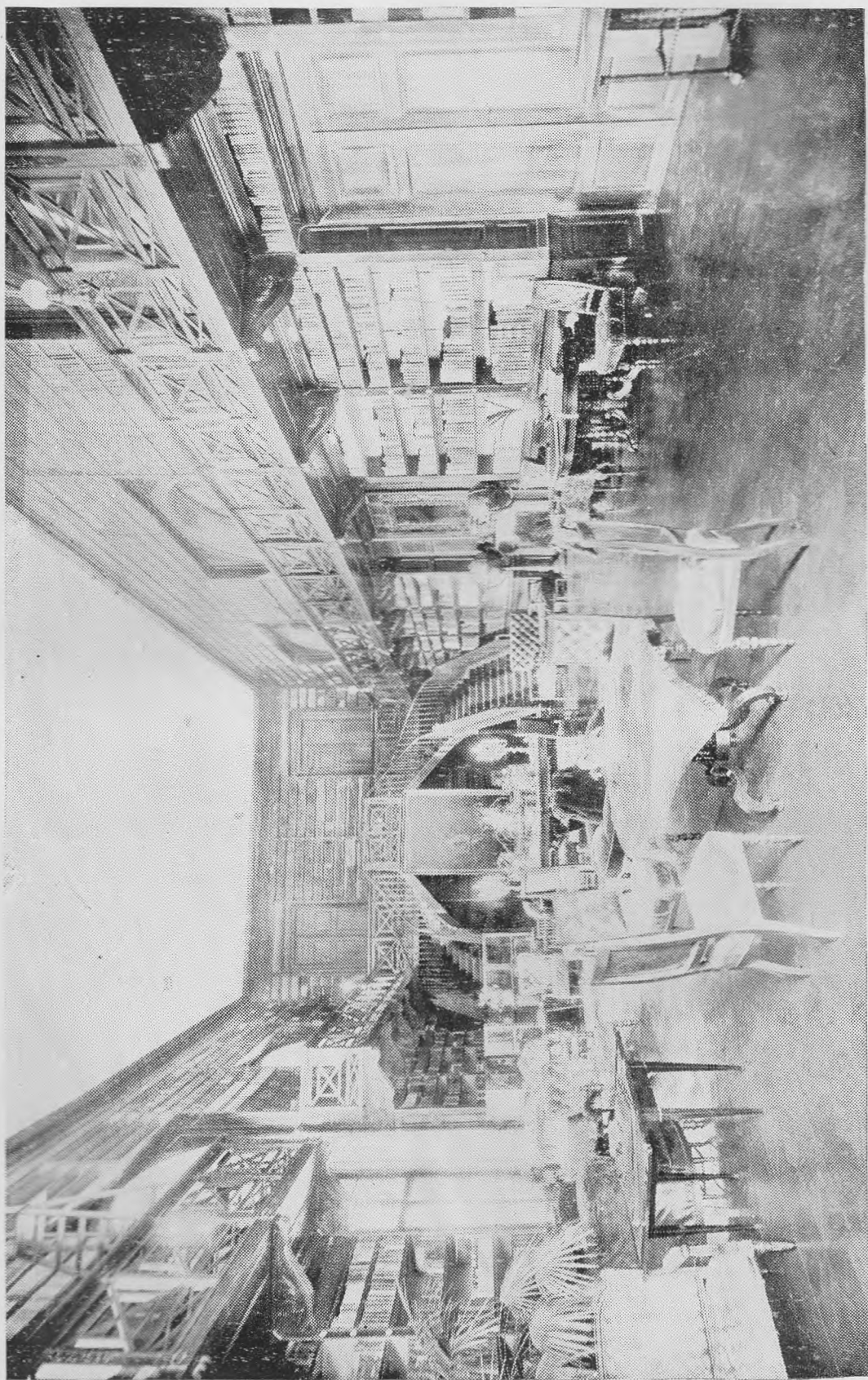
Feltűnő, hogy aránylag csekély a szerzők kezeírásával ajánlott művek száma. Gróf Széchenyi Istvánnak, kinek 5 műve van meg a könyvtárban, a *Lovakrul* (Pest, 1828) írott könyvét pl. becsessé teszik a belső címlapra, gróf Apponyi Antalnak írt ajánlószövegei.

Sokkal több az ex libris, melyek közt igen régiek és igen érdekesek is vannak. Legtöbb a címer, de vannak olyanok is, melyek egy gondolatot vagy ötletet fejeznek ki képből.

Ez az Apponyi-könyvtár rövidre fogott története. A büszke császárvárosban született, a magyar királyok ősi koronázó városában élte fénykorát és egy köztársaság egyik falvában várja most időknek múlását, sorsa változását.

Jambrekovich László.

* Ritkaságait és nevezetességeit a szerző külön cikkben fogja ismertetni a *Magyar Könyvszemle* legközelebbi számában.

A GRÓF APPONYIAK NAGY-APPONYI KÖNYVTÁRA.

A STEREOTYPIA ELSŐ MAGYAR MESTERE

STEREOTÍPIA feltalálása igen nagy lendületet idézett elő a nyomdatechnikában. A hibátlan kiadásokra való törekvés általa valósult meg és ezzel a formai kiállítás szépsége is sokat nyert. A stereotípiatette lehetővé, hogy egy munka matricájáról bármikor újabb kiadás nyomtatható, anélkül, hogy új szedés szükséges lenne. A rotációs gépek használata és a modern ujságtechnika a stereotípiának köszönheti fejlettségét.

A magyar nyomdászat történetében a stereotípiának a XVIII. század végén és a XIX. század elején akadt első mestere Bikfalvi Falka Sámuel személyében. Falka művészi pályájának fejezeteivel az újabb irodalom is elég gyakran foglalkozik, de a stereotípiaterén kifejtett munkálkodásáról és ezzel az első magyar stereotípiakísérletekről csak néhány elszórt megjegyzést találunk.

Az eddig közölt adatoknak felhasználásával Falka életét és működését a következőkben foglaljuk össze.

Falka Sámuel régi erdélyi nemes családból származott. Élete, ha nem is volt oly gazdag sikerekben, sokban hasonlít a szintén erdélyi származású Barabás Miklóshoz. Apja a háromszéki Bikfalváról költözött át Fogarasba, ahol, valamint Futásfalván is, ősenek, Falka Lőrincnek, Báthory Kristóf fejedelem 1584-ben birtokot adományozott. A család nemességét Rákóczi György fejedelemsége idejére, 1636-ra vezeti vissza. Falka Sámuel már Fogarason született 1766 május 4-én. Családjáról mindaddig nagyon keveset tudunk. Az egykorú irodalomban 1793-ban testvéröccséről, Lászlóról találunk említést, aki Lipót főherceg huszárezredében mint strázsamester teljesített szolgálatot és aki ebben az időben vitézségéért érdemjelet nyert.¹ Falka Sámuel iskoláit a Székelyföldön, Köpecen kezdte meg, ahova apja halála után anyja második férjével, Kovács Boldizsárral költözött át, azután a székelyudvarhelyi ref. kollégiumba került s itt tanulta három évig a grammatikát és két évig a humaniorát. Tanulmányairól azt tudjuk, hogy különösen a szépírásban tűnt ki. Székelyudvarhelyről a német nyelv megtanulására Szebenbe ment, ahol előbbi tanítójával, Szendrey Weres Dávid ref. lelkésszel találkozott. Szendrey ebben az időben Bethlen Pál grófnál nevelősködött és az ő közbenjárására a gróf megengedte, hogy unokáival Falka is tanulhasson. Itt öt évig tanult, különösen matematikát és a rajziskolában rajzot. Szendrey mellett a rajziskolában tanára volt a híres rajz- és építésztanár, Neuhauser Ferenc, aki Falkát buzgalmaért nagyra becsülte. A török háború keltette zavaros időben az ifjú grófokkal Falka is Kolozsvárra költözött át. Itt ismerkedett meg Szatmári Mihály és Pataki Mózes tanárokkal, akik nagy hatással voltak rá és nekik köszönhető, hogy tehetsége helyes mederbe terelődött.

¹ Bécsi Magy. Mercurius 1793. II. 770. lap.

Mert Bethlen gróf látva pártfogoltja tehetségét, előbb hadmérnökké, majd midőn e terve nem sikerült, udvari tisztjévé akarta őt nevelni, de Falkának Szatmári és Pataki buzdítására elsősorban a rajzban és metszetekben telt kedve és nem lelkesedett Bethlen gróf ajánlatán. Kolozsvári jóakaró barátainak biztatására készítette Falka első metszetkísérleteit, melyeket rajzaival együtt Szatmári Görög Demeternek, a bécsi Magyar Hirmondó szerkesztőjének küldött el, hogy Falka tehetségéről véleményt mondjon. Görög Demeter válasza kedvező lehetett, mert Szatmári ezután az erdélyi ref. consistoriumhoz fordult, hogy Falkának előmenetelében segítségére legyen. A consistorium az ifjúnak évi 100 frt ösztöndíjat adott és egyszersmind az erdélyi udvari kancelláriánál is beajánlotta, hogy Bécsben az erdélyi ifjak számára létesített alapítványban őt is részesítse. Reményekkel tele ment Falka 1791-ben Bécsbe. Itt azonban csalódás érte. Teleki Sámuel gróf kancellár ugyan szívesen fogadta, de mivel üres alapítványi hely nem volt, a remélt támogatásban nem részesíthette. Azonban itt is akadt csakhamar jóbarátja. Ez Bikfalvi Kóréh Zsigmond, szintén erdélyi származású képiró volt, akkor a bécsi festőakadémia növendéke, aki Falkát a nagyhírű könyvnyomtatóhoz, Mannsfeldhez vezette, hogy műhelyében Falka is elhelyezésre találjon. Mannsfeld azonban nem fogadta fel őt, mire Kóréh tanácsára amaz indokkal, hogy aki jól rajzol, hamarabb tanulja meg a metszést is, Falka a rajzakadémiába kezdett járni. Itt nagy szorgalommal látott a tanuláshoz és emellett egy, a cs. kir. pénzverőintézetnél működő metszőtől az acélmetszés megtanulására órákat vett; talált azután mestert a betűöntés megtanulására is. Bécsi tartózkodásának első éveiben, életrajzi adatainak első írója szerint, sok viszontagságon ment át.² De már 1793-ban szorgalma és tehetsége elismeréshez juttatta.

E sikernek köszönhette, hogy Teleki Sámuel gróf erdélyi kancellár marosvásárhelyi könyvtára katalógusának első részét a Baumeister-féle nyomdában az ő betűivel nyomatták ki. A katalógus címe: *Bibliothecae Samuelis R. J. Com. Teleki de Szék. Pars prima. Viennae Excud. Markid. Pulio. Typis per Sam. Falka Bikfalvensis Transilvanum sculptis in Typographeo Baumeister. MDCCXCVI.*³ Locatella báró udvari tanácsos Xenophonjának görög betűit szintén Falka készítette. E két betűmintát, melyek kortársai elismersét vívták ki Mannsfeldnek, mint párisi mintákat mutatták meg. Mannsfeldnek a betűk nagyon tetszettek és később, midőn a munkák megjelentek és Falka előtte magát, mint a betűk készítőjét mutatta be, Mannsfeld megszégyenülve fejezte ki elismerését és ettől fogva ő is nagyrabecsülte Falkát. Eközben sorsa is jobbra fordult. Teleki gróf méltányolva Falka érdemeit, közbenjárt érte a királynál, aki az erdélyi tartományi pénztárból számára havi 15 frt segélyt engedélyezett. Falka bécsi tartózkodása 1798 júliusig terjedt. Ez időben ugyanis már az igen jámbor és becsületes ifjú

² Erdélyi Múzeum 1816. V. 177—182. lap.

³ Magyar Könyvszemle 1882. 200. lap.

hatesztendei ittlakás alatt oly nagy tökéletességre tett szert a fain rajzolásban, réztáblára való metszésnek mesterségében, hogy a Pesti Kir. Universitas typographiájához 800 frt fizetéssel betűmetszőnek küldetett...⁴

Bécsi tartózkodásának utolsó idejében keltettek a bécsi kiadók és nyomdászok között nagy feltűnést a stereotípa feltalálásának hírei. Jellemző adat a napoleoni háborúk idejére, hogy az egykorú irodalom feljegyzései szerint Bécsben csak 1798-ban ismerték meg a jóval előbb megjelent párizsi stereotíp kiadások néhány példányát, melyeket első kísérletnek tartották. Pedig Párisban ezidőben Firmin Didot 1795. évi kísérlete, amelyről magyar folyóiratok megemlékeznek és mely nem öntött stereotíptábla, hanem az egymás mellé helyezett betűknek egybeolvasztása volt, nem jelentett a stereotípa terén fejlődést. Egy másik, egykorú íróink által is ismert kísérlet a schlettstadi Hoffmanné, aki gipsz- és kocsonyaszerű enyves anyagba nyomott negatívról öntött stereotíp lapokat, hasonlóan nem volt az előző eredmények mellett újság.⁵ Falka ekkor még valószínűen nem is értesült körülményesebben a külföldi stereotípa technikájának mibenlétéről. Az első párizsi stereotípnymású művet Görög Demeter mutatta meg neki és a stereotípa eszméje serkentette őt arra, hogy maga is mepróbálkozzon a gondolat megvalósításával. Erre vall kortársainak megjegyzése, hogy „Falka Sámuel egy a Stereotypus feltalálói közül”.⁶ Már három héttel ugyanis a párizsi nyomtatvány megtekintése után ő is stereotíptáblákkal állott elő. Még Budára való elindulása előtt a királynál találmányát szabadalmaztatni akarta, de a bécsi rendőrség kérelmét gyanúsnak találta, mert félt a francia áramlatok terjedésétől. Falkának e gyanú sok kellemetlenséget szerzett. A bécsi rendőrség végre is átlátta tévedését, de a szabadalmat találmányára nem kapta meg.

Budán az egyetemi nyomdánál mint „anya-betüvéső és betü-öntési ügyelő”⁷ kezdte meg működését. Az első időkben leginkább a stereotípa kérdése foglalkoztatta; erre vallanak Falka stereotípiájáról közlött egykorú tudósítások. Fenntartotta összeköttetéseit is ez időben Béccsel, ahonnan leginkább szerezhetett tudomást a külföldi újdonságokról. Kísérleteinek sikeres voltát bizonyítja az a körülmény, hogy a Wiener Zeitung 1800. évi 62. száma és többi bécsi lap ismerteti Falka találmányát.

A magyarnyelvű sajtó első közleményével Falka tanulmányáról az 1800. év májusában találkozunk. József nádor ifjú nejének, Alexandra Pawlownának névünnepeére ugyanis Stipsits Alajos egyetemi tanár többek között egy németnyelvű köszöntőverset írt, „a melly igen tetszett Nádor-Íspányné Ő Csász. Hertzegségének, a' nyomtatás módjára nézve is, ugmint a' mellyet egész táblákra metszett az Universitas Typografiája' Betűmetszője Bikfalvi Falka

⁴ Magyar Kurir 1798. II. 128. lap.

⁵ Faulmann: Illustrierte Gesch. d. Buchdruckerkunst. Wien, 1882. 524., 521 lap.

⁶ Tud. Gyűjtemény 1817. III. 154. és 1827. XI. 124. lap.

⁷ Tud. Gyűjtemény id. h.

Sámuel Ur, olly formán; hogy a' betük ki állanak a' táblán, a' melyből vésődtek ki, 's mozdulhatatlanok és ugyan azért minden hiba nélkül lehet nyomtatni az illy táblákkal, minden afféle munkákat is, a' mellyekben sok számok fordulnak elől; 's az a' haszon is vagy on bennek, a' gyakran nyomtatandó Könyvekre nézve; hogy akármikor újra lehet velek nyomtatni: nem ugy mint más betűket, a' mellyeket szükség újra özsze-szedni; ha ujjonnan kell nyomtatni valamelly munkát, 's a' nyomtatás közben ki is mozdulhatnak helyekből. Az elő adott nyomtatás' módjára nézve még 1798-dik eszt-ben próbát tett vala már Falka Ur, a' midőn Bétsben tanult, 's első vólt a' ki kezdte bé-hozni a' mi Országinkba, a' mozdulhatlan betűkkel való alkalmaztos nyomtatását, melly a Frantziáknak uj találmánnya; kik is a' többször említett mozdulhatalan betűket, Sztereotipoknak nevezik.⁸

Ezt követte egy erkölcsi mondás exemplarjának nyomása, melyet Falka közlés céljából a Magyar Hirmondónak és a Magyar Kurirnak megküldött és egy példányt a kolozsvári ref. kollégium könyvtárába juttatott el.⁹

A következő évben új stereotípnymtatványok kerülnek ki Falka kezéből.

Ugvancsak az 1801. évből származik Szerdahelyi Alajos Györgynek Károly főherceg tiszteletére írt latinnvelvű verse, amely Falka stereotípiájával jelent meg. A művét Falka Kollonics gróf útján küldötte el a főhercegnek, aki ezt megleghangú levélben köszönte meg és kifejezte, hogy Falkának a stereotípiáról körül kifejtett tevékenységéhez további reményeket fűz.¹⁰

Falka stereotípiái minden valószínűség szerint ón- vagy cinlapok voltak. Erre enged következtetni az a körülmény, hogy Falka kísérletének idejében — Stanhope lord a sokkal egyszerűbb és olcsóbb, a londoni Tilloch és Wilson nyomdászoknál készült gipszstereotípiájával csak 1804-ben lépett fel — jórészt ily stereotípiákkal dolgoztak. Hogy csak a hozzá időben legközelebb álló párizsi Stephan Herhan 1797. évi kísérletét említsük, az ő stereotípiái homorú rézlapokról készült öntvények voltak,¹¹ melyekről tudomást szerezve Falka is ily módon kísérletezett. Ezt erősíti meg továbbá az egykorú magyar sajtó véleménye is.

Említettük már Falkának bécsi tartózkodása alatt készített betűit. Budán az egyetemi nyomdánál a betűmetszés és a betűk előállítását volt Falka főmunkája. Sok betűmintát készített, amelyeknél a párizsi és bécsi típusokat tartotta szem előtt. Nevezetes enemű munkái és bécsi típusokat tartotta szem előtt. Az ő garmond betűivel készült 1806-ban Verseghy Ferenc Magyar Aglája c. kötete, melyekkel Kazinczy Ferenc elismerését vívta ki.¹² Nevezetes enemű munkái

⁸ Magyar Hirmondó 1800. I. 674. lap.

⁹ Magyar Hirmondó 1800. II. 161. lap és Erdélyi Múzeum 1816. V. 181. lap.

¹⁰ Magyar Hirmondó 1801. I. 521—22. lap.

¹¹ Faulmann id. m. 524. lap.

¹² Kazinczy levelezése X. k. 9—10. l. V. ö. Gulyás P.: Kazinczy és a magyar könyvművészet c. a. M. Bibliofil Szemle 1925 1—2. sz.-ban megjelent közleményét.

között Kisfaludy Sándor Himfy szerelmeinek 1807-i budai kiadása, melyről Kazinczy így ír: „A’ betüket Bikfalvi Falka Sámuel ur Budán, a Didot és Prillwitz betűjének hasonlatosságokra metszette. Falkának érdemét a’ nagyobb rendű betük... eléggé bizonyítják; ezek a’ petit rendűek nincsenek, olly szépek, mint a’ Mannsfeldéi, ’s nem elég szorosan állanak egymás mellett.“¹³ Kazinczy ez alkalommal Falka betűi közül Szemere Pál Vida Lászlóhoz intézett költeményének 1810-ben készült betűit említi meg dicsérően.

Az Erdélyi Múzeum első füzetének előszavában olvassuk, hogy a mecénások pénzbeli segítségével „szerezhette meg a’ kiadó ezen itt látható uj betüket, mellyeket Bikfalvi Falka Sámuel hazafiui közbenjárásával, ugyan ő általa készítve a’ budai királyi Universitas’ Betűöntő műhelyéből hozatott.“¹⁴

A betűk, melyeket Falka készített, máshol is elismeréssel találkoztak. A „Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstadt“ 1808-ban foglalkozik Falka művészetével és betűiről azt mondja, hogy egészben véve elegánsnak és a szemnek kellemesek.¹⁵

Itt találkozunk Falka pecsétvéséseinek méltatásával is. Ez időben készítette ugyanis a würzburgi nagyherceg és József nádor számára különféle hivatali és házi pecséteteket és ekkor kapott megbízást hasonló munkára a hercegprímástól is. Pecsétvéséseit a jó arányok, a tetszetős megjelenés és a szabatosság jellemzik.

Falka pontozó modorban készült metszetei az újabb ismertetések folytán elég ismereteseek. Itt csak felsorolásukra szorítkozunk. Első metszete Izdenczy József arcképe volt 1798-ban. Ezt követték Teleki László gróf, Suvarow gróf orosz tábornagy, Cornides Dániel és Éder József arcképei, azután a „Nemzeti Gyűjtemények új tárházának“ a szemináriumban elhelyezett Nemzeti Múzeum Hatvani-utca felé néző homlokzatának rézmetszetű képe, melynél kortársai a Minervaalak törpe voltát kifogásolják. Falka metszette továbbá a pesti új játékszín alapkövébe fehér ónra a Kulcsár István által írt magyar és latinnyelvű verseket. Amikor az Erdélyi Múzeum erről ír, megjegyzi: „Elég rendes, hogy az emlékirás a’ fundamentum kövén magyar ’s deák nyelven vagyon, ’s azonban Pesten, a magyar törvénnyel élő városban a’ Játékszín nem magyar.“¹⁶ Falka műve a gellérthegy csillagvizsgáló alapkövébe metszett épületrajz és felírás is.

SERENISSIMO
PRINCIPI REGIO
ET
ARCHIDUCI AUSTRIAE
CAROLO

GERMANIAE VINDICL.

G. A. Sz. fecit, Sam. FALKA stereotypo suo expressit
Budae Anno MDCCCI.

¹³ Erdélyi Múzeum 1814. I. 88. lap.

¹⁴ Erdélyi Múzeum 1814. „Előbeszéd“ben.

¹⁵ XXIII. évf. 200—201. lap.

¹⁶ 1816. V. 182. lap.

Az egyetemi nyomdában 1804-ben nyomtatott ószláv nyelvű szentírást, Kazinczy Ferenc „Tövisek és virágok“ c. 1811-ben megjelent híres művét és Franz Schams-nak „Vollständige Beschreibung der königl. freyen Haupt Stadt Ofen 1822“ munkáját szintén Falka címlapja díszíti. Végül megemlítjük, hogy 1817-ben egy geográfus felügyelete alatt Magyarország térképét is elkészítette.¹⁷

Már kortársai ítélete szerint is „Falkának főbb ereje inkább a Betűmetszésben, mint a' mejjkép' metszésben mutatta magát, 's abbeli érdeme fenn fog maradni. Ezen két különböző nem, más meg más talentumot 's ügyességet kíván, 's olly nehéz lévén csak egyben is a' legelsőbbek közé tartozhatni, elég a' dicsőségre ez vagy ama nemben jeles lenni. A' természet csak igen egy fakra vagy azzal közelebbi egybeköttetésben állókra szokta ajándékozni a' maga teljes erejét, 's gondatlan megkivánás valamint a' tudóstól, ugy más talentumtól, hogy többekben is egyaránt fényljen. — Légy csak Egyben is Nagy — neved él.¹⁸

Ezekben foglalhatjuk össze Falka működésének adatait. Kortársai tiszteletétől környezve, akik „egyenes lelkü jámbor embernek“ tartották és munkáit nagyrabecsülték, halt meg 1826 jan. 22-én. Holtteste felett Kleynmann Károly hírneves pesti ref. lelkész tartott búcsúztatót.¹⁹

Kelényi B. Ottó.

ELVESZETT KINCSEK

I. A POZSONYI EGYETEM KÖNYVTÁRA.

KÖZMŰVELŐDÉSI javakban elveszített rengeteg kincseink sorában a pozsonyi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem könyvtára is szerepel. Több is veszett Trianonnál, mondhatná valaki. Fájdalom, Nagy-Magyarország keletén kincses Kolozsvár, az erdélyi metropolis, Alföldünkön Nagyvárad püspöki székváros, északon a Rákóczi-kultusz ápolásában nagygyá fejlődött Kassa könyvtáraikkal és múzeumaikkal együtt elvesztek. Ezek talán csakugyan lesújtóbb veszteségek, hanem azért az ország nyugati határszélével együtt elvesztett ős koronázóváros, mint egyik legújabb egyetemi székhely, a magyar *bibliopolisok* sorában is kiváló becsülettel állta meg helyét. Ezt szeretném a következő ismertetés révén szemlélhetővé tenni.

A Pozsonyt megszálló cseh-szlovák hatalomnak történt átadásig az Erzsébet-egyetem könyvtára keletkezésére nézve négy részből állott. Ezek: a volt városi könyvtár, a volt kir. jogakadémia könyvtára, a hajdani jezsuita-könyvtár, végül a mindezekhez járult újabb

¹⁷ Tud. Gyűjtemény 1817. III. 154. lap.

¹⁸ Erd. Múzeum 1816. V. 181—82. lap.

¹⁹ Tud. Gyűjtemény 1827. XI. 124. lap.

letétek, vételek, ajándékok és egyéb beszerzések. Pozsony város könyvtárából összesen 23.715 darab könyv, folyóirat és egyéb könyvtári anyag került ajándékképen az egyetem tulajdonába. A jogakadémia könyvállománya 30.000-nél valamivel nagyobb darabszámot tett ki. A régi jezsuita-könyvtár bekebelezésével 5 és 1/2 ezer művet meghaladó könyv és kézirat közel 7000 darabjával gyarapodott a pozsonyi egyetem könyvtári anyaga. A jelzett három gyűjtemény, a maga 60.878 darabjával alkotta magvát és alapját az Erzsébet-egyetem könyvtárának, melynek megnyitása, az egyetemével együtt, 1914 nyárutóján történt. Utóbb vétel, ajándék, hagyományok és állami letétek útján 77.932 darabra növekedett az egyetemi könyvtár állománya. (1919 május 31-ig. Ezentúl végleg megszűnt alulírottak pontos betekintése a könyvtár dolgaiba, mert az egyetem a könyvtárral együtt akkor már formailag is a csehek birtokába került.)

Az egyetemi könyvtárba beolvasztott városi könyvtár gyarapításához tizennégy éven át (1900-tól 1914-ig) az állam és a város évenként átlag hatezer koronával járult hozzá. Ennél jóval csekélyebb — talán fele — volt a királyi jogakadémia könyv- és folyóiratbeszerzési államsegélye. Az egyes tudományszakok könyvanyagának rendszeres fejlesztése csak az egyetem megnyitásával kezdődött. Erre a célra évi 15.000, négy év alatt tehát kerek 60.000 koronát tett ki az állami hozzájárulás, — nem szólva a berendezésre fordított összegekről, valamint a külön kezelt és külön segélyezett szemináriumokról. A jelzett, aránylag szerény összeget a háborús időktől kulturális téren megkövetelt takarékoság miatt nem léphette túl a kormány. Azonban így is elég biztatón gyarapodott a könyvtár három főszaka (bölcselet-, jog- és orvostudomány). Az alapvető munkákon, forrásműveken és legkelendőbb kézikönyveken felül oly könyv- és folyóiratanyag beszerzéséről is gondoskodtak a szaktanárok, amelyet az egyes tudományok soha nem szünetelő haladása tett művelőik számára nélkülözhetetlenné. Ily módon az utolsó négy esztendő alatt csakugyan egyetemi könyvtárrá kezdett fejlődni az együvé került és egységesen kezelt különféle gyűjtemény.

Bibliofil szempontból a pozsonyi egyetem könyvtárának legérdekesebb és legbecsesebb része a külön letétként kezelt hajdani jezsuita-könyvtár. Ez a gyűjtemény 1773-ig volt a jezsuita-rendé. A vezetése alatt levő pozsonyi gimnáziumban tanárok és tanítványok egyaránt sűrűn használták. A jezsuita-könyvtár utolsó papi prefektusa FALUDI Ferenc, a jeles költő, műfordító és pedagógus volt. A rendnek Mária Terézia által elrendelt feloszlata után a volt pozsonyi jezsuita-gimnázium könyvtárának egyik része a kormánytól behozott új tanulmányi rendszer alapján újjászervezett kir. gimnázium, másik része a kir. jogakadémia kezelésébe és használatába került. Midőn a kir. főgimnázium 1908-ban a régi Klarissza-kolostorból az újonnan épített modern hajlékába költözött, a hajdani jezsuita-könyvtár értékes állványjaival együtt a Klarisszeumban maradt, melynek tulajdonjogát vétel útján Pozsony szab. kir.

város törvényhatósága szerezte meg. Az Erzsébet-egyetem megnyitása előtt feloszlott kir. jogakadémia könyvtárával és a városi könyvtárral együtt 1914-ben a hajdani jezsuita-könyvtárt is — külön kezelendő állami letétként — az egyetemi könyvtárba kebelezték. A régi pozsonyi jezsuita-könyvtár történetének néhány érdekes mozzanatát — Schönvitzky Bertalan kutatásai alapján — röviden a következőkben foglalom össze.

MALLI Gáspár, a pozsonyi jezsuita-telep legelső főnöke (Pray György elődje) 1625-ben azzal a kérelemmel fordult II. Ferdinánd királyhoz, hogy adományozza a telepnek az elszéledt veszprémvölgyi apácák jószágait, mert — úgymond — van itt Pozsonyban egy híres könyvtár, amely jó és hasznos könyvekkel bővelkedik és amelyet már több ízben ajánlottak megvételre. Minthogy a király a veszprémvölgyi jószágokat a győri kollégium létesítésére fordította, ez a vétel elmaradt ugyan, a szóban levő könyvtár azonban alig másfél évtizeddel utóbb mégis a jezsuitáké lett. Tulajdonosa, egy KECSKÉS János nevű tudós könyvbarát, ugyanis 1639-ben odaajándékozta a pozsonyi kollégiumnak. Ez a gyűjtemény eredetileg 372 műből állott, négyszáznál több kötetben.

Az ajándékozás évében elkészült első katalógus szerint a meglevő művek száma már 1733-ra gyarapodott, a kötetek száma pedig körülbelül kétezret tett ki. Ez a nagyon tekintélyes és elég gyors szaporulat úgy keletkezett, hogy egy FÜGGENSCHUH nevű pozsonyi polgár 1629-ben kelt végrendeletében *pro instauratione bibliothecae* nagyobb összeget ígért a jezsuitáknak, melyből 200 forintot utóbb meg is kaptak. Ezen a pénzen kezdtek könyveket vásárolni. Hozzájárultak különféle egyéb adományok. Így maga Ferdinánd király, továbbá Pázmány Péter bíboros-érsek, meg a pozsonyi és pozsonyvidéki hívők jóvoltából is egyre több művet lehetett beszerezni. A későbbi idők folyamán folyton növekvő gyarapodást mutatnak a fennmaradt könyvjegyzékek. A legbőségebb gyarapodás, vagyis 7500 kötet és 2000 másodpéldány, a pozsonyi evangélikus iskola és Peringer nevű rektora könyvkészletének elkobzása révén jutott a kollégiumnak. Ezeknek javarészét — protestáns tartalma miatt — a páterek megsemmisítették ugyan, még így is azonban sok értékes és hasznos könyv maradt meg ebből az erőszakos szerzeményből, melynek számos értékes darabja utóbb Budapestre, az egyetemi könyvtárba került.

*

A pozsonyi volt jezsuita-könyvtár magában véve valóságos kis könyvmúzeum. Azzá avatják már első pillantásra a gyönyörű és kiváló műbecsű faragott polcok, melyekért bel- és külföldi szakértők már a világháború előtt is nagy összegeket ígértek. A fa minősége és a műipari munka kiválósága miatt bármely előkelő könyvbarát gyűjteményének díszére válnának. Elkészítésükre 1778-ban 319 forintot utalványozott a helytartótanács. A munka befejezése évekig húzódott. A faragványok ornamentikája a késői barokk-stílus jel-

legzetes mozgalmasságát, érzelgősségét és aranyban, ezüstben gyönyörködő színpompáját mutatja.

Rajtuk voltak 1919-ig és vannak tudomásom szerint ma is elhelyezve a hajdani jezsuita-könyvtár maradványai. Későbbi növekedével együtt: 5566 mű 6982 darabban, köztük 8 ősnymtatvány és 111 kézirat. Túlnyomó részben theologiai és egyháztörténeti munkák, többnyire szép és szolid bőr-, hártya-, vászon- vagy fakötésben. Utolsó magyar leltárát és szakkatalógusát néhai POLI KEIT Károly főgimnáziumi igazgató 1907—08-ban, az épületnek a város tulajdonába történt átadása előtt, készítette el. A volt kir. jogakadémia könyveinek átvételekor a hajdani jezsuita-könyvtár ama része, mely a rend feloszlatakor a pozsonyi akadémiának jutott, szintén az Erzsébet-egyetem könyvtárába, onnan pedig, a város megszállása után, az idegen hatalom birtokába került.

Már fönnebb jeleztem, hogy az eredeti anyag az idők folyamán többször meggyérült. Az egykor nagy és híres pozsonyi jezsuita-könyvtár tekintélyes része — KOVACHICH Márton segédőr szorgos válogató munkája után — 1783-ban a budai egyetem könyvtárába került. Akkor vándoroltak el Pozsonyból mindazok a művek, amelyek az egyetem céljaira szükségeseknek mutatkoztak.

Visszatérve a szóban levő gyűjtemény *muzeális* jellegére, bibliofil szempontból épp az ott levő anyag régisége és eredeti állapota teszi becsessé és érdekessé. Ott maradt a bollandisták (*Acta Sanctorum*) 1643—1794. évi kiadásának ötvenhárom fehérbőrkötésű eredeti példánya. Továbbá tizenegy latin incunabulum, sok más történeti érdekességű nyomtatvánnyal és kézirattal együtt.

Az ócskaságánál fogva bájos milieu porlepte, molyette, megsárgult könyvei egy darab rég lezajlott hazai kultúra „néma tanítói”ként, egyúttal pedig mint a világháborút követő felfordulás beszédes tanúi integetnek felénk az országnak most már nagyon távoleső régi határszéléről.

II. BATKA JÁNOS LEVÉLGYŰJTEMÉNYE.

1917 december hó 3-án halt meg Pozsonyban BATKA János városi levéltáros, aki mint zeneértő és műkritikus egy emberöltőt jóval meghaladó időn keresztül számos világhírű művésszel, tudóssal és íróval igen élénk levelezést folytatott. A kapott leveleket kevéssel halála előtt — sok más értékes műtárggyal és tömérdek kottával együtt — azzal az írásba foglalt föltétellel ajándékozta szülővárosának, hogy Pozsony törvényhatósága a gyűjtemény szemelvényeit könyv alakjában kiadja. Batkának ugyancsak írásban kifejezett kívánságához képest ezt a könyvet e sorok írójának kellett volna sajtó alá rendeznie. Előkészületképen közel tízezer levelet foglaltam jegyzékbe. A szerzők és kelet szerint rendezett eredeti darabokat jegyzékükkel együtt visszaküldtem a városi levéltárba, ahol ma is várják irodalmi feltámadásukat. Erről a magyar uralom utolsó éveiben — a háború okozta gazdasági pangás miatt — nem lehetett szó.

1919 eleje óta pedig a város új urainak kisebb gondja is nagyobb annál, hogy a levelek ajándékozója kívánságának bármi formában eleget tegyenek .

A Batka-féle levélhagyaték kilencszáznál több szerzőtől ered. Egyes hazai hírességű és európai nevezetességű személyek egész csomó sajátkezű írással szerepelnek benne. A közlésre kiszemelt levélanyagból csak a következőket említem: LISZT Ferenc (6 távirat és 42 levél), RICHTER János karnagy (40 levél), STRAUSS János zeneszerző és neje (35 levél), AMBROS A. W. bécsi zenebíró, BÖSENDORFER Lajos zongoragyáros és műbarát, HANSLICK Ede, Vincent d'INDY párizsi zeneszerző, a Société nationale de Musique elnöke, KORBAY Ferenc (Párizs és Budapest), Victoire MAHILLON (brüsszeli konzervatórium), Arthur POUGIN (a Biographie Universelle de Musiciens párizsi szerkesztője), CSAJKOVSZKY Modeste (Cs. Péter fivére), ZICHY Géza gróf (50 levél), BODENSTEDT Frigyes német költő, BAUMEISTER Bernát, GABILLON Zerline, MYLIUS-LÁBÁN Adolf, MITTERWURZER József, THIMIG Hugó, TYROLT Rudolf, WOLTER Sarolta német színművészek, SCHLENTHER Pál műkritikus, majd színikazgató, FADRUSZ János (20 levél), FRIEDJUNG Henrik német publicista, GREGOROVIVS Ferdinánd, LAMPRECHT Pál és Johannes SCHERR történetírók, SZALVÁTOR LAJOS főherceg, földrajzi kutató és író, SITTE Kamillo városrendező-műépítő, TILGNER Viktor pozsonyi születésű bécsi szobrász, WILCZEK János gróf, osztrák műbarát stb.

Egyes írók csak egynéhány, legtöbbjük azonban 10, 20, 30, sőt 50 darab érdekesnél-érdekesebb tartalmú levéllel szerepel a gyűjteményben. Nagyban és egészben *nemzetközi* jelentőségűnek jelezhető az a sok közérdekű tudományos és művészeti téma, ami ebben a levelezésben megpendült.

Vajjon a város új gazdái érzik-e végre szükségét annak, hogy a szóban levő levélkincsek kiadására vonatkozó erkölcsi kötelességüknek eleget téve, hozzáértő irodalmi embernek megbízást adjanak Batka János utolsó kívánságának, az ő intenciójához méltó teljesítésére?

Kumlik Emil.

JÓKAI A ROKONNÉPEK IRODALMÁBAN

KIKET a jó vagy rossz sors hazájuk határaitól messzevetett, hogy idegenben szolgálják a magyar kultúrát, azokra elsőrendű feladatként hárul a kötelesség, hogy keressék hazájuk és az idegen ország közt a művelődési kapcsolatokat, mind a múltban, mind a jelenben. Hatványozottá válik ez a kötelesség a magyarság iránt annyi megértéssel viseltető rokonnépek körében, amelyek mindig bizonyos kegyelettel néztek a magasabb magyar kultúrára s igyekeztek azt körükben lehetőleg ismertté tenni. A mostanában lezajlott Jókai-centennáriumi adatokat hoztak napfényre. Az észti Jókai-fordítások mindeddig teljesen ismeretlenek voltak irodalmunkban. Csak most, gondos kutatások során sikerült rájönni, hogy az egymilliónyi kis észti nép 17 önálló és 27 folyóiratban, illetőleg napilapban megjelent Jókai-fordítást termelt. A finneknél végzett kutatások is meglepő eredményre vezettek. Eddig 34 önálló és 8 folyóiratbeli fordítást sikerült megállapítanunk, úgyhogy e két rokonnép Jókai-fordításai a nagy regényírónk külföldi fordításait összeállító bibliográfiában minden egyéb nemzet megelőzve, nyomban a német és angol után következnek, számukat tekintve.

Ez az eredmény annyival is nagyobb, mivel a finn fordítások számát is hatalmasan növeli régi adatainkkal szemben. Jókai finn bibliográfiáját Chalupka Rezső tette közzé.¹ Ő még mindössze 10 önálló fordítást ismer. A Révai-féle bibliografia 11-et tüntet fel nem egészen pontosan.² Gulyás Pál Y(rjö) W(ichmann) helsinki professzor gondos cikke alapján³ 14 kötetet említ.⁴ Mi 36 önálló és 8 folyóiratbeli fordítást ismerünk, de ez az eredmény még mindig nem végleges, mint ahogy egy bibliografia a legritkább esetben mondható tökéletesnek.

Jókai észti bibliográfiáját az Észti Irodalmi Társaság 1925 március 28-ai dorpati Jókai-ünnepélye alkalmából Albert Kraus egyetemi hallgató gyűjtötte össze.⁵ Ez a bibliografia azonban nemcsak minden szaktudást nélkülöz, hanem feltűnően hiányos és hibás is, amiért adatai alig használhatók.

¹ *Jókai a finn irodalomban*. Irodalomtörténeti Közlemények. II. évfolyam, 1892. 160—164. I. Pintérnél *A magyar irodalom történetének kézikönyve* tévesen 1893. II. k., 317. l.

² Jókai Mór írói működésének ötvenedik évfordulója. Jókai Mór összes művei. Nemzeti díszkiadás, alkalmi kötet. Budapest, 1894, 62. l.

³ Jókai Mór. Tietosanakirja, III. k., 1906, 1419—20. hasáb.

⁴ *Magyar szépirodalom idegen nyelven*. Budapest, 1917, 5—6. l.

⁵ *Jókai Mór eesti kirjanduses* (Jókai Mór az észti irodalomban), Kuukiri Eesti Kirjandus (Az észti irodalom havi folyóirata). XIX. évf., 1925, 137—145. l.

A fordítás mind az észteknél, mind a finneknél rendszerint németből történt. Kivételesen az előbbieknél oroszból, az utóbbiaknál pedig svédből. Eredeti magyarból mindössze három észtfordítást ismerünk, s azok is egészen újkeletűek. A *Kedves atyafiak* 1914-ben jelent meg Julius MARKnak, a dorpatyi egyetem professzorának fordításában, az ő magyar anthológiájában, *A dagöi torony* című elbeszélését én fordítottam le Ants MURAKIN viljandii leánygimnáziumi tanárral, aki mint magyarországi hadifogoly tökéletesen megtanulta nyelvünket s ma az észtfélszínházok jeles magyar fordítója. Nyolc folytatásban jelent meg a *Postimees* (Postás) című régi tekintélyes dorpatyi napilapban, amely már 1886-ban közölte Jókai *Szomorú napok* című regényét. Azért választottam *A dagöi tornyot*, mert Jókai művei közül ez az egyetlen és a magyar irodalomban az első szépirodalmi mű, amelynek tárgya észtföldön játszódik. Hosszas utánkeresés árán azt is sikerült kinyomoznom, hogy honnan merítette Jókai tárgyát és miként kalandozott el a magyar mesekirály fantáziája egészen a Keleti-tenger partjáiig. E nagyarányú témavándorlásról külön értekezésben fogok beszámolni. A harmadik észtfordítás magyar eredetiből a *Kötél áztatva jó* című humoros rajzé, amelyet Elise KINGER egyetemi hallgatónő olvasott föl a dorpatyi Jókai-ünnepélyen, ez azonban még eddig nem jelent meg.

Sokkal jobban állunk a magyar eredetiből való fordításokkal a finneknél, akik ebből a szempontból mindjárt a német fordítások után következnek. J. PAIVÄRINTA, írói nevén KOLOMAN, Arvid GENETZ, írói nevén JANNES, Julius KROHN és Salu LATVALA mellett főleg két nevet kell kiemelnünk. Az egyik Anton ALMBERG (írói nevén Antti JALAVA), a helsinki egyetem volt tanára és rektora, a Kisfaludy-Társaság tagja, aki több magyar írótfordított, továbbá magyar nyelvtant írt Szinnyi Józseffel és történelmi meg néprajzi ismerető munkákat készített Magyarországról. Tőle tanult meg magyarul Niilo E. WAINIO, isokyrői evangélikus pap, a Petöfi-Társaság tagja, aki négy nagyobb Jókai-regényt is lefordított.

Egyébként rendszerint németből lefordították Jókait a rosszúl megválogatott és még rosszabbúl átültetett Kertbeny-féle német szövegek nyomán. A sok névtelen és megnevezett fordító közt csak kevés akad valóban neves. Így az észteknél Eduard WILDE, az észtek Jókaija, aki nemcsak fordította, hanem sok tekintetben valószággal követőjévé, utánzójávé is vált. Nem volna érdektelen részletesen kimutatni Jókai hatását a jelenlegi legnagyobb észtfíróra, aki Jókai hatása alatt ellátogat már évtizedekkel ezelött Magyarországra s nem egy regényét magyar környezetbe helyezi. Az észtfolyóiratok és napilapok sok közleményben foglalkoznak Jókaiival. Különösen ki kell emelnem K. A. HERMANNT, a *Postimees* szerkesztőjét, a lelkes magyarbarátot, aki nemcsak maga fordítja Jókait, hanem lapjában 1886 és 1889 közt öt nagy regényét jelentette meg folytatásokban (*Szomorú napok*, *Kárpáthy Zoltán*, *Fekete gyémántok*, *Szegény gazdagok* és *Egy magyar nábob*). Hasonló lelkes híve

Jókainak A. GRENZSTEIN, az *Olevik* (Jelen) című folyóirat szerkesztője.

Végtelen nehézségekkel járt az észti és finn fordításokból az pontos magyar címek megállapítása. Nemcsak azért, mert már a fordítás alapjául rendszerint használt német fordítás címe is elferdített vagy önkényes, hanem mert a fordítók a magyar eredetiből készült átültetésnek is más címet adtak, esetleg csak egy részletet vagy fejezetet fordítottak le, vagy alapos szövegcsontkítást végeztek. Ki gondolná például, hogy *Kes ainult üks kord armastavad* a német *Die nur einmal lieben* címnek fordítása alatt az *Egy az Isten* című regény rejtőzködik? Vagy hogy a *Silm silma vastu* (*Aug um Auge*) egyenlő *A rabnő* című elbeszéléssel *Milyenek a nők?* című kötetéből? *Hoia naisterahva eest!* (Őrizkedjél az asszonyoktól!) nem egyéb, mint *A kalifa papucsa* a *Milyenek a nők?* című kötetből. *Sala tee* (Titkos út) nem más, mint *Páter Péter*, ami különben ilyen cím alatt is megjelent. Mert az is többször előfordul, hogy ugyanaz a fordítás különböző címeket visel. Például *Tschadra* és *Näokate* (Álarc) címe van *A fátyol* című keleti elbeszélésének *Túl a láthatáron* című hátrahagyott kötetéből. Egészen önkényes cím és kikapott részlet pl. *Jumala tahtmine* (Isten akarata), ami a *Mire megvénülünk* regényből néhány fejezet orosz másodkézből.

Érdekes még fölemlíteni, hogy a nehezen hozzáférhető észti Jókai-fordítások csak az Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogu (Észti Nemzeti Múzeumi Levéltárkönyvtár) és a Tartu Linna Avalik Raamatukogu (Dorpat Városi Nyilvános Könyvtár) gyűjteményében található. Két önálló fordítást ezekben sem sikerült fellelni, s azok csak két régi kölcsönkönyvtár jegyzékeiből ismeretesek. Ugyanez áll a finn fordításokra is. Ott nagy segítségre volt a *Suomalainen Kirjallisuus* (Finn Irodalom) című folyóirat, de a helsinki egyetemi és városi könyvtár jegyzékeinek átvizsgálása mégis meglepő új adatokhoz juttatott bennünket. Ezt a kemény munkát Faragó József, Helsinkiben élő hazánkfia végezte el, akinek lelkiismeretes adataival összevetve Chalupka, Petrik, Szinnyi és Révai bibliografiai közléseit, sikerült a finn Jókai-fordítások irodalmát összeállítani.

Ezeket a teljesen megbízható eredményeket a még nehezebben összeállítható észti bibliográfiával együtt közelebbről közzé fogom adni a *Magyar Bibliofil Szemlében* megjelenő nemzetközi Jókai-bibliográfiában.

Csekey István.

MAGYAR OSZTÁLY A NEW-YORKI PUBLIC LIBRARY-BEN?

Z 1923. és 1924. évekből teljes hat hónapot az Egyesült Államokban, főképen New-Yorkban töltöttem. Mondanom sem kell, hogy nem volt nehéz felfedeznem a Public Libraryt, ezt az elegáns, csendes oázist a zajos életű világváros sivatagában. Miután bejártam mindazokat a termeket, amelyek az ambuláns látogató részére hozzáférhetők, elkezdtem mélyebben érdeklődni a könyvtár szervezete iránt. Kezdetől fogva izgott a kérdés: van-e itt a magyarságnak valami szerepe.

A Public Library nagyjában két főrészből áll: egy tudományos kutatásra szánt részből és egy decentralizált kölcsönkönyvtár részből. Negyvenhárom ilyen kölcsönkönyvtár áll a közönség rendelkezésére. S a magyar lakosság nem panaszkodhatik, hogy nem voltak rá figyelemmel. Viszont a könyvtár vezetősége megállapíthatja, hogy ezek a perifériákon lakó, szerény sorban levő magyarok igen jó olvasók. 1922-ben például összesen 32.719 ízben kölcsönöztetett ki magyar könyv. Ez a szám megközelíti a 35.000-es olasz és 38.000-es cseh kölcsönzéseket és csaknem kétszerese a spanyol és lengyel kölcsönzéseknek. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy magyar könyv csak 4400 kötet van a tíz-tízezret meghaladó olasz és cseh állománnyal szemben: újvilági testvéreinket valóban dicséret illeti meg.

A könyvtár szempontjából tehát a magyarsággal, mint kultúranyaggal, érdemes törődni.

A könyvtár másik főrésze a tudományos kutatásra szánt anyagot tartalmazza. Ez a főrész osztályokra, *division*-okra oszlik. Ezek között az osztályok között három egymást követőt találtam, amely nemzetiségi (vagy: faji, földrajzi) alapon különbözik el. A Manuscript Division, Music Division, History Division után egyszerre csak olvasom: *Slavonic Division*, *Jewish Division*, *Oriental Division*.

Meglepődtem: hol marad Magyarország?

A szláv osztályról szóló jelentés kiemeli, hogy a zágrábi Matica Hrvatska ötven horvát nyelven írt szépirodalmi könyvet ajándékozott az 1922. év folyamán. Ugyancsak megkapták a Zágrábi Akadémia szótárának első hét kötetét, amely 1880-tól 1916-ig jelent meg s az N betűig jutott, és Vuk Karadžičnek 1907 és 1914 közt megjelent nagyérdekű levelezését.

Szándékosan sorolom fel ez apróságokat, amelyek méltatása helyhez jutott a Public Library 124 oldalas évi jelentésében. Íme, jugoszláv propaganda azokkal a horvát kiadványokkal, amelyek még Szent István koronája országaiból kerültek ki!

„Az osztályban — olvasom tovább — rendkívül erős mértékben kerestek drámákat és általában színműveket, ami annak a következménye, hogy itteni (amerikai) színpadokon több szláv darabot adtak elő.“ Én nem hiszem, hogy több szláv darabot adtak volna elő,

mint magyart, hiszen csak kint időzésem alatt került színre Molnár Ferencnek két, Lengyel Menyhértnek, Orbók Lorántnak és Biró Lajosnak egy-egy darabja. A könyvtár mely részét keresték fel azok a kutatók, akik a magyar drámairodalom iránt akartak érdeklődni?

Még a tatár köztársaságnak is nyomát találok ebben a jelentésben és Mozambique-ot, Sziámot és Szurinámot is megtalálom azok közt az államok között, amelyek saját érdekükben magukról szóló könyveket küldtek a világ e legforgalmasabb közkönyvtárának.

Kintlétem alatt járt kinn Apponyi Albert gróf is, aki — újságközlemények szerint — kijelentette, hogy Amerikában kell megkezdennünk a világ felvilágosítását a magyarságról és a magyarságot ért igazságtalanságról. Hálásak lehetünk, hogy egy Apponyi kiveszi részét ebből a munkából. De hol van ennek a munkának a *kontinuitása*?

Ha pl. valaki a könyvtárban az Apponyi- vagy akár a Kossuth-irodalomból kér valamit, szomorúan fogja tapasztalni, hogy erről a két nemzetközi emberünkről nem tudnak neki semmi irodalmat sem mutatni. Ami pedig Magyarországot illeti, meg kell elégednie a külföldi lexikonok elavult adataival.

De ha tovább kutat s elmegy a new-yorki magyar konzulátusra? Itt főkonzulunk, Winter Károly, a lehető legszívesebben fogja fogadni, át fogja neki adni Teleki Pál gróf művét szétdarabolt hazánkról, valamint még egy-két kisebb hivatalos propaganda-munkát, szolgál szóbeli felvilágosításokkal is, azonban olyan intézményt, ahol akár csak *egy teljes magyar lexikont* végigböngészhet, nem fog tudni megjelölni.

Igy hal el számos szépen meginduló érdeklődés a magyarság iránt. Külügyi képviselleteinknek nincsenek könyvtáraik. Ők maguk a legnagyobb zavarba jönnek, ha valami olyasmi fordul elő, ami a rendelkezésükre álló hivatalos nyomtatványokban, néhány kézikönyvben és memóriájukban nincs meg. Ugyanez vonatkozik a magyar-amerikai társadalmi alakulatokra, amilyen például a Magyar-Amerikai Kereskedelmi Kamara, az amerikai magyar sajtó, avagy magyar egyházközségek stb.

Mennyire más lenne a helyzet, ha legalább egy, egyetlenegy *szerves magyar könyvtár* állna a magyarság szolgálatában. Az Egyesült Államok kormánya egy eféle könyvtár alakulását szívesen látná. A kormány súlyt vet arra, hogy angolul tudó és amerikaiasan érző polgárai legyenek, de nem akarja ignorálni az angolon kívül létező kultúrákat, ami egyébként a Public Library egész magatartásából nyilvánvaló. Viszont egy magyar könyvtár hiánya az amerikai magyarság műveltségét derékban szakítja ketté.

Egy ilyen könyvtár törzsanyaga az amerikai ember ízléséhez alkalmazkodva, két főrészből állhatna:

- I. *A magyarság az óhazában;*
- II. *A magyarság az újhazában.*

Az első részben elsősorban egy teljes kézikönyvtár foglalna helyet. Itt meg kellene lenni minden könyvnek, amely Magyarország múltját és jelenét földrajzi, politikai, történelmi, tudományos és művészeti szempontból tárgyalja. Fontos lenne e részben összegyűjteni minden Magyarországra vonatkozó idegennyelvű, főképen angolnyelvű művet, az Amerikára vonatkozó magyar irodalmat s a külföldi időszaki sajtó velünk foglalkozó cikkeit.

A második főrész *szervesen* mutatná be az amerikai magyarság történetét s ottani elhelyezkedését.

Hiszen amikor bölöni Farkas Sándor 1832-ben kint járt Amerikában, ő már találkozott ott magyarokkal. És azután elkövetkezett a szabadságharcot követő dicsőséges magyar emigráció, Kossuth Lajos kora. Hol vannak ennek az emlékei? Azóta napjainkig Amerikában a magyar sajtótermékek egész tömege jelent és jelenik meg. Magyar napilapok, könyvek, apró nyomtatványok. Ki gyűjti ezeket? Hol találhatók ezek? Sehol: ezek egyszerűen elkallódnak és napról-napra romlik az esély, hogy valaha is összeszedhetők legyenek.

Ezt a munkát is ennek a *Hungarian Division*nak kellene elvégeznie. Szervesen idetartoznék a magyar zeneművészet és képzőművészet amerikai emlékeinek gyűjtése.

Nagy vonásokban ezek a gondolatok ébredtek fel bennem, amikor a Slavonic, Jewish és Oriental Division-okat láttam. Am hogyan valósíthatók meg e tervek?

Három tényezőn fordul meg az egész: a Public Library, Magyarország és az amerikai magyarság akarátán.

Magyarországon még mindig igen sok a használatlanul heverő könyv. Közkönyvtáraink tele vannak duplumokkal. Igaz, hogy újabban az új egyetemeket ezekből táplálták, de még mindig van elég. Meg vagyok győződve, hogy Nemzeti Múzeumunk Széchenyi-könyvtára egy-kettőre összeállíthatna egy ú. n. stock-ot. És talán szívesen is tenné. (Nem is maradna ez viszonzás nélkül, hiszen mihelyt a new-yorki Hungarian Division üzemben lenne, azonnal élénk és kölcsönösen hasznos cseretevékenység indulna meg.) A duplumanyagot egészítsük ki hatósági kiadványokkal. Mennyi hivatalos kiadványa van minisztériumainknak, Budapest fővárosnak! (Csak a statisztikai kiadványoknak mily hasznát vehetnék odaát!)

Ezt adná jóformán áldozat nélkül Magyarország. Mit adna az amerikai magyarság? *Elhozná* az ingyen felajánlott anyagot és kiegészítené azt. Egyes keresett kézikönyvek például nem lennének ebben a duplum stock-ban. Ennek beszerzését az amerikai magyarság vállalná.

Mit adna a Public Library? Ő kapná meg az anyagot, de ezért ő áldozna legtöbbet, mert neki kellene fenntartania a Hungarian Divisiont. Képzeljük el, mit jelent New-York szívében, a 42. utcánál, egy termet örökös célra lekötni, egy könyvtárosztályt fenntartani, személyzettel ellátni. Am alapos a reményem, hogy ha azt mondhatjuk a Public Librarynek: íme, adunk ajándékba, bár részletenkint, egy szerves magyar könyvtárt, vagy legalább is annak az

alapját, olyant, amelyben elbúvárkodhatik minden nyelvű amerikai ember, csak el kell fogadni és fenn kell tartani az ajándékot: a Public Library ezt el fogja fogadni.

Amerikában hozsannával fogadná minden magyar és minden magyarbarát ezt a könyvtárt. Az egyetlen probléma, hogy arra a *megalapozó munkára*, amely, ha aránytalanul csekély, de mégis valami anyagi áldozatot megkívánna, meg tudjuk-e találni az amerikai magyarság körében a megfelelő embereket.

Siklóssy László.

II. RÁKÓCZI FERENC KÖNYVTÁRA

(MÁSODIK KÖZLEMÉNY.)

II. Az udvari ember könyvei.

Rákóczi Ferenc szentágostoni „megtérése” előtt a francia udvar nagyvilági életét élte: szerette az előkelő társaságot, járt színházba, operába, olvasta az „erkölcstelen” regényeket és a földi örömök milieujében érezte jól magát.

Ennek a régi csillogásnak halvány visszfénye az a néhány könyv a rodostói könyvtárban, amely a „világi” világnézetnek emlékeit őrzi. Kevés emlék, mert a szent ember purizmusa nem vitt magával többet a szigorú remeteségbe.

1. Fejedelmi időtöltés.

Fejedelmi habitusát a vezeklés és hajótöröttség éveiben sem vetette le Rákóczi. Sokat adott a külsőségekre és ceremóniákra. Az aranygyapjasrend lovagja maradt lélekben is mindvégig. A nyaklánc visszaszállításáról külön intézkedik testamentomában. Volt két könyve is, amely a nemes rendnek statutumait, szertartásait, címereit, kiváltságait ismerteti (6. és 93. sz.). Egy sematizmus-féle könyve (107. sz.) bizonyára a franciákkal való diplomáciai levelezéshez szolgált útbaigazításokkal. Ilyen diplomáciai tájékoztatóul szolgálhatott WICQUEFORT *Ambassadeur*-je (16. sz.), amely a követküldés nemzetközi jogát és történetét ismerteti. Wicquefort meglehetősen libertinus szellemű író. Jellemző az a kijelentése, hogy a jó követ elsősorban *komédiás*... Magyar dolgokról többször megemlékszik és bepillantást enged a diplomácia kulisszái mögé. Mikest legföljebb az anekdotái érdekelhették.

Szellemi munka után festegetéssel foglalkozott Rákóczi: előkelő dilettánsok szórakozása. Könyvből tanulta ezt is (94. és 97. sz.).

A „Fejedelem” európai ideálja akkor a napkirály, XIV. Lajos volt. Őt utánozták a német uralkodók, az erdélyi fejedelmek, sőt még az erdélyi mágnások is egy-egy kis-Versailles-t akartak ábrázolni kastélyukkal, kertjükkel. Rákóczinak nem igen voltak anyagi eszközei hozzá, hogy Rodostót Versailles-já varázsolja palotával, szökőkutakkal, szabályos parkokkal, amiket a pogány-klasszikus ízlés szobrai nepesítenek be. De amit tehetett, elővarázsolta a francia minta után. Saussure írja törökországi leveleiben, hogy a fejedelem tágas kertet csináltatott a külső házsor előtt, házakat alakíttatott át és sétakertjének egyik kiemelkedő pontjára ékes filagóriát

építettett, amelyet Belvedere-nek nevezett el: ide, ebbe a „kis ház“ba temették el aztán ideiglenes nyugalomra, amint Mikesről tudjuk.

Rákóczi elméleti tanulmányokkal fogott a kertépítés munkájához: DEZALLIERS D'ARGENVILLE teoretikus és praktikus kertészeti munkáját olvasta (25. sz.). A lelkeknek való füves kertecske mellett a test gyönyörűségére szolgáló díszkert is gondját alkotta Rákóczinak. Dezalliers könyvéből és rajzaiból geometrikus, klasszikus ízlést tanulhatott. Abban a korban, amikor az „angol park“ romantikus természetszeretete, szabad formái, szentimentális tájképe hódítani kezdenek a kontinensen és Montesquieu Angliából hazatérve átalakíttatja merev formákba szorított architektonikus parkját — egy új világnézet megnyilvánulása volt ez is a XVII. század racionalizmusával szemben és az új természetszemléletnek egyik fő irodalmi témája lett a parkok fölszabadítása —: Rákóczi mesterséges lugasokat, labirintusokat, lépcsőzéseket, kanálisokat, művizeséseket, dekorációkat tanul Dezalliers-tól, azt, hogy miképen kell kertet ültetni *suivant les principes de la géométrie*, medencéket építtetni a „nemesebb“ és „emelkedettebb“ ízlés szerint. A XVII. század csak az embert látta és még az ember környezetét is izolálta a civilizálatlan természettől. Nagy probléma maradt a kert a XVIII. században is, mert a társadalmi élet jó része itt játszódott le. A kert-elméleti könyvet úgy olvashatták, mint ma a divatlapot... Milyen volt a száműzött parkja, nem tudjuk. De a *Belvedere* és az útmutató könyv alapján klasszikus formákat rekonstruálhatunk. Egy ponton rá is mutathatunk, hogy megfogadta Rákóczi a divatlap tanácsát: kertjét olyan helyre tette, ahonnan szép kilátás nyílik a Márvány-tengerre és a szemközti Olymposra... Kertje nem maga volt a természet, csak emberalkotta, szép keret, amelyből — minden pathetikus lelkesülés nélkül — kiláthatni a zabolázatlan őstermészetbe.

Rákóczi XVII. századi ember maradt nemcsak vallásosságában, hanem ízlésében is.

2. Civilitas.

Az udvari, társadalmi ember nevelése, a jólneveltség, a *civilité* egyik főtémája a XVII. században meginduló pedagógiai irodalomnak. Az udvari ember, a *courtisan* ekkor lesz életideál Franciaországban. A renaissance öldöklő századának férfias erkölceiből kibontakozó új életformát a lágyabb női ízlés és az urbanus hajlékonyság dominálja. A heroikus férfi típusa mindinkább átadja helyét a gáláns udvaroncoknak. Az olaszoknál már jóval előbb Castiglione (*Il Cortegiano*), a spanyoloknál Balthasar Gracian, nálunk a barokk Rómából hazatérő Faludi kodifikálták ennek az udvari embertípusnak nevelését és életét. Ez az élet visszavezethető a humanizmus ideáljaira. Erasmus a *civilitas*-ban az Egyháztól független, autonóm morált hirdette, a polgári élet kiépítését. A modern városi és udvari világ erkölcsi alapot teremtett magának, mely független a vallásosságtól. A társadalom önállóan szervezkedik és a saját céljaiban találja meg a kategorikus imperativust...

Rákócziék Antoine de COURTIN értekezésében kapták az udvariasság elegancia és előkelő lélek mintarajzait (98. sz.). Courtin egy vidéki nemes úr számára írta könyvét, aki arra kérte őt, hogy az udvarba készülő fiát kioktassa a civilitas formáira. Az udvari élet ceremóniái, a beszéd illemtana, a levélírás művészete, a társalgás és udvarlás, szellemes levelekkel, históriákkal való mulattatás: — mindez Rodostóban már kevésbé érdekelhette Rákóczit, de Mikes, aki úgy látszik Gracian-t is olvasta, leveleiben erre a

mintára stilizálja magát és képzeletbeli nénjét, akit a précieuse levélírók képére és hasonlatosságára teremtett.

Courtin-nek egy másik idetartozó pedagógiai munkáját (100. sz.) le is fordította Mikes *Az idő jól eltöltése módja* címmel. A fiúk és lányok neveléséről való eszméi, amelyek minduntalan fölbukkannak Leveleskönyvében, ebből a fordításból is kaptak inspirációkat.

Claude FLEURY abbé több munkáját egyenesen a királyfiak nevelésére írta. Ilyen a tanulmányok megválasztásáról és módszeréről írt híres könyve (88. sz.), amely röviden a felsőbbrendű oktatás történetét is adja. A hasznos olvasmányok között természetesen a morális könyveket említi első helyen Fleury. E tekintetben nem is talált volna korholni valót a rodostói könyvtáron. Az Egyház irodalomfölfogásának szellemében hajlandó a költöket az ördög prófétáinak bélyegezni és csodálkozik rajta, hogy a pogány-klaszszikus Vergiliust jobban ismerik, mint Szent Ágostont, hogy az ékesszólást nem Szent Chrysostomosban keresik, hanem Ciceróban... Az erkölcs vezérlő szempontja legyen minden nevelésnek: ez az alapgondolata Fleury-nek. Sürgeti a modern világtörténelem bevezetését az iskolákba: Magyarország, Lengyelország történelmének tanítását. Sürgeti a realitásokat, az egészségtant, fizikát, kémia tanítását: ebben Mikes tanítványául is szegődött. A szépirodalmi remekíróknak erkölcsnevelő értékük miatt megkegyelmez. Végül a papok és a katonák olvasmányairól emlékezik meg: ez a lecke Rákóczinak szólt.

Fleury jelenléte mélyebb jelentőségű a rodostói könyvtárra nézve. A modern szellemű abbé egy új műveltségi ideálnak a képviselője, amely még nem „fölvilágosodás“, mert beleilleszkedik a vallásos hagyományokba, de már szakít a jezsuiták retorikus és grammatikai nevelésével, hogy a skolasztika konstrukciói és a humanizmus multbaforduló eszmeköre helyett az életre készítsen elő. Már vallási téren is tett egy lépést Fleury abbé, mikor a *Catéchisme historique* (89. sz.) előszavában a vallási külsőségek mellett a benső vallásosságot hangsúlyozta: de ennél a hitbeli rokonságnál is erősebben a Port-Royal-hoz kapcsolja őt a *Traité* (88. sz.) nevelési rendszere, amely már egy új, „világias“ világ kultúrprogramját: a hasznosság elvét és a természettudományos világnézet körvonalait sejteti a rodostói olvasók előtt. A Port-Royal és az oratorianus-rend kezdeményezte ezt a racionalista, cartesianus életreformot, amely ellen a jezsuiták éppúgy harcoltak, mint a vallási „haladás“, a janzenizmus ellen. Rodostóban a Port-Royal szelleme nemcsak a vallásos élet könyveiből, hanem az udvari ember kalauzaiból is árasztotta az új világnézet sugarait.

Volt még egy pedagógiai munka a rodostói könyvek között (87. sz.): valószínűleg az *ad usum Delphini* irodalmából való. Rákóczi Ferenc a maga nagy élettapasztalatait és a „civilité“ körébe vágó olvasmányait egy társadalom-erkölcsi munkájában értékesítette, amelynek címe: *Reflexions sur les principes de la vie civile et de la politesse d'un chrétien*.

3. Szépirodalom.

A szépirodalom a legkényesebb pontja a rodostói könyvtárnak. Az összeállító szelleme elvi alapon kizárta a világi hiúságok gyönyörködtető olvasmányait és ezek közül egy-kettő csupán kerülő úton, a morál cégjelzésével ellátva tudta becsempészni magát. A janzenista Rákóczi nem tűrte maga körül a népszerű, gálans és lovagregényeket, sőt még a klasszikus tragédiákat is száműzte, hogy az epikureista Molière erkölcstelen komédiáit és fajtalan versek gyűjteményeit ne is említsük...

Mindössze három vérbeli szépirodalmi munka nyert bebocsáttatást a rodostói könyvek közé. Az egyik nincs is bent a jegyzékben, csak 1735 után kerülhetett Rodostóba. Mikes olvasmánya volt: Madame GOMEZ *Journées amusantes*ja, amit át is dolgozott magyarra, de már jóval Rákóczi halála után (1745).

A másik kettő regényformában megírt útleírás és pedagógiai mű. FÉNELON *Télémaque*ja (82. sz.) a duc de Bourgogne számára készült: első csirája annak a reakciónak, amely a XVII. századi királyság, XIV. Lajos uralkodási eszméi ellen megindult. Montesquieu „a század isteni művének” tartja. Fénelon mitológiát, görög irodalmat és ókori régiségeket akart tanítani munkájával, de állambölcseleti tendenciája dacára is a XVIII. század olvasói előtt regényszámba ment a modern *Odysseia*, az ifjú Telemachos tanulságos utazásainak regényes elbeszélése. Fénelon tudott bizonyos drámai formát adni az útleírásnak. Kalandjait maga a hős meséli el Calypsonak: elmondja hajótörését, utazásait az egyiptomiak, aethiopok országában, fogságba jutását — és a narratiót sokszor szakítja félbe dialógus. Az elbeszélésnek ezt a módját Homerostól és Vergiliustól tanulta Fénelon, aki ezzel egy klasszikus irodalmi formulát vesz át. Van szerelem is a *Télémaque*-ban, hiába tiltakozott Cambrai érseke elméleti munkájában a szerelem irodalmi alkalmazása ellen és hiába róttá meg Racine-t, amiért a *Phaedra* klasszikus meséjét színültig megtöltötte szerelemmel: Calypso lánggra lobban egykori kedvesének, Odysseusnak fia iránt és — ez a szerelem menti meg a regényt. De másutt sem riad vissza Fénelon érsek a szerelem rajzától, hogy tanító művének tetszetősebb formát adjon. Elvezeti hősét Cyprus szigetére, ahol Télémaque a szerelem paradicsomát találja: a katharsis céljából végig kell járnia egy tanulságos iskolát, ahol minden a szerelmi szenvedélyeket éleszti és minden az elpuhult élvezetekre csábít. A *Télémaque* állambölcselete Rákóczit is, Mikeszt is érdekelhette, de forradalmi munkát nem láttak benne, mint a századvégi magyar aufkláristák. A szépirodalmi elemek Mikes számára voltak csemegék. De közelebbről érinthették Mikeszt az *exotikumok* is. Fénelon ideális államaiban a természetes társadalmi állapotokat festi. A vadember, mint irodalmi ideál: ilyen Rousseau-előtti gondolatcsírákat Mikes leveleiben is találhatunk. Egyébként Rákócziék már Párizsból ismerték a *Télémaque* témáját, ahol 1714-ben láttak egy ilyen című operát.

Fénelon hatása nagy volt egész Európában, Magyarországon is. A francia irodalomban közvetlen utánzója is akadt: RAMSAY erkölcsi históriája, a *Voyages de Cyrus* (55. sz.), amely egyúttal az ősforrásra is — Xenophon *Kyropaidia*-jára — visszamutat. Ramsay barátja volt Fénelon-nak: mindenképpen összekapcsolódik a két rodostói könyv. Cyrus utazásaiban is sok az irodalmiság: a klasszikus ókor filmszerű fölvonulása, kalandok, szerelmi epizódok, précieux levelek, könnyfakasztó szenvedélyek, cselszövények. Cyrus nemes szerelemre gyullad egy perzsa hercegnő iránt: a perzsa hősök álarca mögött természetesen egy nyugati udvar szentimentális képét látjuk. Ramsay szintén egy fiatal herceg lelkületét akarja nevelni, de tanulhat művéből az uralkodó fejedelem is. Az udvari emberek mindig szívesen hallgatták, ha az udvari erkölcsök ellen prédikáltak nekik... Ramsay problémája: az ideális államforma megtalálása. Ez az attitűd már a XVIII. század nagy erőfeszítéseire mutat. Valamennyien egyenlőknek születünk — proklamálja merészen az író. Az Istentől eredő hatalmat a nép akarata adta a királynak: ez a theokratikus-biblikus gondolat, a *Contrat social* előfutárja, fölbukkan Rákóczi munkájában is, a *Traité de la puissance*-ban. A nagyvárosok és fényes udvarok megrontották az erkölcsöket, tér-

jünk vissza a mezei élethez, a spártai ókor romlatlanságához: már Bossuet Káin bűnszámlájára írta az első város megalapítását, Rákóczi tőle veszi át a gondolatot, az ártatlan pásztoréletről pedig, és az antik erényekről, Mikes elmélkedik kedves hangon a 74. és 68. levelében. A primitív ember élete az aranykort jelentette a XVIII. század gondolkozói előtt. De egyidejűleg már megszületik a haladás gondolata és a XIX. század természettudományos fejlődélmélete majd megfordítja a sorrendet: az aranykort a jövőbe helyezi... Mikes sok gondolatának inspirációja után nyomozhatnánk Ramsay könyvében.

Cyrus alakjának egyébként vallási jelentősége is van: ez magyarázza a téma nagy népszerűségét a XVII. és XVIII. században. Cyrus szabadította ki, Ézsaiás próféta jóslatának szuggesztíója alatt, a zsidókat Babilon fogóságából: Cyrus előképe Krisztusnak, a világ megszabadítójának, amint BOSSUET kifejti 5. *Élévation*-jában. Bizonyára nemcsak szépirodalmi és politikai, hanem vallásos érdek is közrejátszott, hogy Ramsay munkája Rákóczi könyvei közé bejutott.

Szépirodalmi értékeket kereshetünk a szent ember könyvei között is. Erre maga Rákóczi jogosít föl bennünket, aki a *keresztény ember udvariaságáról és polgári életéről* szóló iratában arról elmélkedik, hogy a világi irodalom pótlására mennyi érzékeny és megható história olvasható a Bibliában és a szentek életében. Ilyen szépirodalmi olvasmány volt mindjárt a SZENT TERÉZ önéletrajza (14. sz.). Ez az élet maga is regény, még pedig fejlődésregény, *Szent Ágoston Vallomásai* (38. sz.) mellett az én-regények egyik őse, de természetesen minden szentimentalizmus nélkül való. Szent Teréz harcai a démonokkal, kísértései, víziói, túlvilági gyönyörei és gyötrelmei: nem az eseményes kalandregény elavult típusát adják, hanem egy vergődő lélek belső fejlődésrajzát. Talán túlságosan is modern benne a lírizmus, amelyet majd csak a lélekanalizáló XIX. század fog méltányolni. Az a látomás, ahol Szent Teréz leírja borzalmas pokoljárását: beilleszthető volna egy modern pszicho-pathológiai regénybe. A hősnő élete hosszú drámai küzdelem a jó és rossz principiumai között és ez a harc tele van érdekes epizódokkal. Egy ilyen epizód a bűnös gyóntató megtérítése, akit Szent Teréz rábír arra, hogy megszakítsa szerelmi viszonyát és igaz útra térjen. A házasságtörő pap gyónása gyóntatás közben és konverziója a szent életre: mélységesen emberi szituáció, amelyet egy Anatole France kiaknázhathatott volna, természetesen a maga világnézetének céljaira...

Szépirodalomnak vehetjük MASSILLON, BOURDALOUE, LA COLOMBIÈRE, CHEMINAIS egyházi beszédeit is (59., 60., 95. és 96. sz.): egy-egy hatásos szónoklatuk nagyobb irodalmi esemény volt, mint manapság egy szenzációs regény. Valami köze lehet a „nagy század“ szépirodalmához a *Memoire et l'histoire de l'Academie* címmel följegyzett rostdostói könyvnek is.

Íme: Rákóczi és Mikes „költői“ olvasmányai. Nem sok, de a tragédiaíró Racine sem igen tartott többet a könyvtárában.

(Folyt. köv.)

Zolnai Béla.

TÁRCA

A KOMÁROMI JÓKAI-VAGYON

ABENT sua fata libelli. Amidőn a székesfőváros levéltárában Jókai és Budapest viszonyára vonatkozó adatokat és nyomokat kutattam, a poros akták közt, a véletlen jószerencsétől is segítve, több érdekes, ma már feledtségbe merült lapot leltem, sokszor olyan fasciculusban, amelyben nem is reméltem. Ilyen a most közölt is. Jókai az 1867. évben az *Igazmondó* politikai hetilap kiadására készült, s a főpolgármesterhez intézett folyamodásához, illetőleg biztosíték-kimutatásához mellékelte a komáromi családi ház (illetve 2 ház) és kert hiteles (német s folytatólag magyar) telekkönyvi kivonatát és ez ingatlanok bírói becsújáról szóló jegyzőkönyvet.

Ezek közül a száraz okiratok közül a becsú-jegyzőkönyv alább következik; ám a sárga levelek, miken ezeket „írva találtam“, mennyi meleg emléket ébresztenek bennünk! A családi porta, amelyről a rideg adatok és számok szólnak, az akkori Szombati- és Nagymihály-utca sarkán (a későbbi Jókai-utca mentén) feküdt, a család újra építtette a házat s alapzata első kövére a kis Móric is üt egyet, „bárha a súlyos kalapácsot még úgy fogják a kezében“. Itt nevelkedett Jókai 1841-ig, míg 1837 óta öreg édesanyja Pozsonyba, német szóra nem adta, mint cseregyermeket. De utóbb Kecskemétről, Pestről sokszor visszatér még ide arra a gyöngy-életre, amelyet a „Negyven év visszhangja“-ban fest. Visszaemlékezéseiben, regényeiben még többször visszatér e házi tűzhely képe. Hát még a szigeti kerté, amelyről okirataink szintén beszámolnak! A Duna-sziget (utóbb „Erzsébet-sziget“) — mint Komárom vármegye monografiájában (Magyarország vármegyéi és városai) olvasuk — régebben a városé volt, de 1819-ben a város 213 (700 négyszögöles) parcellára osztotta és közárverésen magánosoknak oly föltétel alatt adta el, hogy a kerttulajdonosok ott gyümölcsösöket telepítsenek. „A szigeti kertek jól jövedelmeznek, mert a bennük termő gyümölcs, különösen az alma, igen nemes fajú, s így maguk a kertek is értékesek... A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság javítóműhelye is itt terül el; udvarában áll a híres nagy fa, mely már több száz éves, s a már másfélszázad óta meg-

jelenő híres Komáromi Kalendárium címlapján is annyi idő óta díszeleg, s oly vastag, hogy csak öt-hat ember tudja átfogni a törzsét.“ De mindennél jobban érdekel minket a Jókaiék gyümölcsöse, lugasa. Hisz itt ábrándozott az ifjú költő; ábrándozott első szerelméről, Asztalos Etelkáról és (1844) első regényéről, a *Hétköznapokról*, amellyel tüneményes elbeszélői pályáját tulajdonképen megkezdi.* S ez a kert küldi neki a gondos anya kezétől a zamatos gyümölcsöket, hogy a pesti kosztot — amelyet az anya bizonyosan amolyan fővárosi „panaszos étel“nek tartott — otthoni ízével edesítse...

De beszéljen most az akta:

Jegyzőkönyv,

mely 867 évi június hó 28-ik napján Komárom k. városban t. Jókay Károly főszolgabíró ur kérelmére f. é. június hó 28-ik napján 688. sz. a. hozott törvényszéki végzés folytán a Komárom városi tkönyv 489. számába bevezetett ingatlanságok bírói becsüje eszközlése tárgyában alulirt kiküldött által a helyszínen felvétellett.

Jelen levők:

az alulirottak;

mely alkalommal alulirt bírói kiküldött és a kérelmező megbizottja t. Vörös Benő ügyvéd ur közbenjöttével a nevezett ingatlanságok az eljáró törvényszék által is hiteleseknek elismert, s e minőségben alkalmazásban levő alulirt becsüsök által következőkép vétettek fel. —

Az 583. sz. a. ház két utcára szolgál, áll öt szobából, egy boltból három konyhából, istállóból, fedett bejáratu folyosóból, s két árnyékszékből padlás feljáráttal, az épület alatt téglából épült 500 akót foglaló pincével, az összes épület kemény anyagból van építve fa zsindelyre jókarban, s mennyezettel ellátva, az udvarban van 5 öl mélységű téglával kirakott nyitott kankalékos kutja, maga a ház oly részében fekszik a városnak, mely egyike a legjárottabbaknak és jövődelmezőségét illetőleg első osztályu és mindig biztos. —

Az összes kőműves munka becsültetik az épületeken	3800 fr.
az ács munkák	1550 „
ajtók, ablakok, s egyéb asztalos munkák	225 „
kőfaragó munka	125 „
393 □ öl ház udvar és kerti telek összesen középszámmal	1000 „
vagyis az egész ház becsértéke 6700 fr.	

A 812. sz. a. álló ház egy utcára szolgál, egy utcai szobával, van egy konyhája, egy nagy műhelye két színe 16° hosszú 3 öl széles kemény anyagból épülve, fa zsindelyre és gerendás padlással ellátva.

* Jókai életírói úgy adják elő, hogy itt fejezi be a Kecskeméten elkezdett *Hétköznapok*-at. Ez helyreigazításra szorul. Csak tovább írta, mert befejezni csak pesti jurátus korában (1845 februártól) fejezte be. Kitűnik ez első fogadtatásáról, 1845 februárban, édesanyjához intézett leveléből: „... Főnökeim szívesen fogadtak, Molnár nevezetesen azzal fogadott, hogy ajánlott Heckenastnak, ki is majdan minden kijövedő munkáimat kész kiadni. Már most csak mielőbb el kell készítenem a regényemet, s bevárnom, hogy hát Nagy Ignác mivel biztat“ stb. Ugyanezt bizonyítja az *Életképek* 1845 nov. 1. száma, amely a regényből „A fukar végpercei“ c. mutatványt ily megjegyzéssel közli: „E legszebb reményekre jogosító fiatal írónk nemsokára bevégezni „Hétköznapok“ c. regényét, mellyből a jelen cikket mutatványul közöljük“. A regényt tudvalevőleg Nagy Ignác ajánlatára Hartleben vette meg 360 forintért s adta ki 1846 augusztusban, 2 kötetben.

Az összes kőműves munka minden anyaggal együtt becsülve	850 fr.
ácsmunkák	500 „
ajtók ablakok asztalos munkákkal	65 „
ház és udvar telek 115 □ öl középszámitással	250 „
az egész ház becsértéke 1665 fr.	

A győrdunai szigetben 3467. hrsz. számú kert fekvése magas, a legjobb helyen fekszik, földje igen jó öntés és mindenféle veteményre kitűnően alkalmas, csak igen nagy vízállásnál szenved, azért értékét illetőleg nagyon becses. —

Van benne 20 drb. nagyon jeles legnagyobbféle gyümölcsfa különféle nemekből, értéke egyremásra drbjával 10 frt. összesen tehát	200 fr.
van 80 drb. közép nagyságu szintén nagyon jeles gyümölcsfája különféle nemekből drbja megér 5 fr., az összes értéke tehát	400 „
A kisebb féle gyümölcsfák száma 35 drb, melyek szintén jelesek gyümölcsöt hozók drbja 1 f, összesen	35 „
Szőlőtökéje válogatott faj 150 drb. és drbja 5 kr. összesen	7 „ 50
Ribizkéje 10 öl egy értéke 80 kr. összesen	8 „
Rózsa 5 bokorral, bokra 10 kr, összesen	— „ 50
mogyorófa bokor 4, egy bokor 80 kr. összesen	3 „ 20
Eleven kerítése 80 öl jó vastag tövek, egy öl értéke 80, összesen	40 „
719 □ öl földje, mely minden kerti növényt kitűnően terem egy □ ölet 1 f. 10 k. számítva becsérték összesen	726 „ 19
az egész szigeti kert becsértéke 1420 fr. 39	

megjegyezvén, hogy ezen ingatlanságok t. Jókay Károly főszolgabíró ur egyedüli nevére vannak tulajdoni joggal bekebelezve. —

A jegyzőkönyv ezek után felolvastatott és bezáratván, a felek által aláíratott, a kiküldött napi díj 3 f, a becsüsök pedig fejenként 2 f-ot kérnek megállapítani. —

Kelt mint fentebb

Vörös Benő ügyvéd
(Olvashatatlan aláírású birói kiküldött)
Takáts Sándor m. k.

Tassy József mint becsüs s. k.
Rabszky Ferencz m. k. mint becsüs
Mikos Nándor mint becsüs mester.

Közli: Wildner Ödön.

A PÁRISI EXPOSITION DES ARTS DÉCORATIFS KÖNYVKIÁLLÍTÁSA

PÁRISI Iparművészeti Kiállításon a modern francia könyvnek is külön csarnoka van. A „Pavillon du livre“, Paul Huillard építész műve, külső arányainak kellemes eleganciájával hat, míg belsejében a jól alkalmazott, diszkrétén színes üvegezésen át, eleven és jótékony fény árad. A falakat borító metszetek, többnyire nagyméretű lapok, kissé hivalkodóknak tűnnek föl és mintha nem is itt volna helyük, a könyv csarnokában. A metszet külön, önálló életet élő műfaj és a könyvművészettel csak annyiban rokon, mint minden művészet, melynek alapja a rajz. A mai, helyes értelemben vett *könyvillusztráció* szintén egészen különálló valami, csak a szöveggel, a könyv lapjain, betűivel él együtt szerves egészet, kiszakítva el sem képzelhető.

A gazdag kiállítási anyagban nehéz eligazodni jól áttekinthető katalógus híjján, ez a másik hiba, amit a rendezés rovására kell

irnunk. A kiállítás maga a Musée Galliéra tavasszal rendezett tárlatánál is, melyről mult számunkban megemlékeztünk, pazarabb, és fényesen tanuskodik arról a tudatos szervező munkáról, amelyet a francia kiadók legjelesebbjei közel húsz év óta kifejtenek s mely munkának eredménye: a mai francia könyv.

Egy nagy grafikus művész, Felix Bracquemond, 1897-ben megjelent könyvében (*Étude sur la gravure sur bois*) lefektette a mai könyvművészet alapelveit. Fölhívja figyelmünket a nyomtatott lap egységének követelményére. A kiadó a könyv építészé legyen, mondja és kiküszöbölendőnek tartja mindazokat az eljárásokat, amelyek, a fotomechanikával kapcsolatban, megölik az igazi művészetnek. Szavai nem vesztek el nyom nélkül, *Lepère, Lunois* az ő nyomdokain haladtak és az ő tanításának értelmében „illusztráltak” *Toulouse-Lautrec, Louis Legrand, Bonnard*. A nagy kiadók és betűöntő vállalatok új, megfelelő betű-típusok megteremtésén fáradoztak. Különösen *Edouard Pelletan* és *Léon Pichon* kiadók tudatos energiájának, propagatív fáradozásának köszönhető, hogy a jól előkészített talajon, a kedvező gazdasági viszonyok fölhasználásával a háború után a mai eredmény előállhatott. A párizsi „Könyvcsarnok”-ban mindezt példákon látjuk bemutatva és egész nagyszerű gazdagságában tárul szemünk elé a mai francia könyvtermelés legjava. Vajha kiadóink, nyomdáink, illusztráló művészeink okulnának belőle. Szegénységünkkel mint paizzsal ne védekezzünk! Tudatos munkával, ha szerényebb keretek között is, mi is elérhetnénk megfelelő eredményeket. Jóakarató kísérletek e téren már történtek, a szervezett, egységes törekvés még hiányzik. Rózsaffy Dezső.

AJÁNLÁSSAL ÉS KÉZIRÁSSAL ÉKES KÖNYVEK.

(NEGYEDIK KÖZLEMÉNY.)

Klauzál Gábor. Klauzál Gábor kora, dr. Horváth János. — Az élet fája. K. G. fölött a szegedi zsinagógában 1866 aug. 14-én tartott emlékbeszéd Löw Lipót főrabbitól. — K. G. Emlékbeszéd. 1904 nov. 18. Löw Immanuel, Szeged, Traub. — Mellékelve: K. G. mint Csongrád vmegyei országgyűlési követnek irnoka Kováts Ferencz részére Pozsonban Sept. 8-kán 844 sajátkezűleg írt bizonyítványa, továbbá elhunytá alkalmából kiadott gyászjelentések, özvegyéhez intézett részvétnyilatkozatok s Széll Kálmánnak ugyanahhoz intézett levele.

Kner Izidor, Aforizmai, Gyoma, 1917, szerző kiadása. — Az első címlapon: „Dr. Sz. J.-nek. Kít embertársa mosolyra fakaszt, az háláját e mosollyal le is róttá. Kinek elevenére tapint, az holtig emlékében tartja. Igaz tisztelettel a szerző. Gyoma, 917 aug. 17.”

Koch Antal, A Fruskagóra geológiája, Akad. 1895. — A címlapon: „Nagys. Dr. Schmidt Sándor műegyet. tanár úrnak őszinte barátsággal Dr. K. A.“

* *A. Kohut*, Bismarcks Beziehungen zu Ungarn und zu ungarischen Staatsmännern, Berlin, Hoffmann, 1915. — Az első levélen: „Nagys. Sz. J. rendőrfőkapitány úrnak kiváló tisztelettel és hazafias, hódolatteljes üdvözlettel a szerző. Berlin, 28. X. 1915.“ — Mellékelve a szerzőnek a mű dedikációjára vonatkozó, meleghangú, magyar nyelvű levele.

Komjáthy Jenő, A homályból, költemények, 2-ik kiadás. Komárom, 1910. — A címlapon: Szeged, 1911 febr. 17. kelettel a költő fiának, Győzőnek, Dr. Sz. J.-hez intézett ajánlása. — Mellékelve ugyanannak a K. kultusz ápolása tárgyában írt levele és K. J.-nek a kötet 7. oldalán közölt Anyámhoz c. költeményének kézírata.

Komócsy József, Szerelem könyve, Révai, 1883. Legfinomabb hollandi papírra nyomott 50 példányból ez a 2. sz. — Az első címlapon: „Tóth Lőrincnek, az én jóltevőmnek, mély tisztelettel és hálás szeretettel: Bpest, 882 december 9. K. J. — Ezenkívül az első címlap hátoldalán ez a sajátkezűleg írott verse van:

Szivem terített asztalánál —
Te nekem mindig helyet adtál:
Mit adjak én ezért neked?
Ami legkedvesebb szívemnek,
(Mert e dalok onnét erednek!)
Fogadd hálámul — könyvemet!

Tudom, hogy önző vagyok ebben,
Mert ha ott élek emlékedben:
Nekem az újabb jutalom —
Egykor nemes lelked sugára
Ragyogott rám, szegény árvára:
Nélküled nem volna — dalom! . . .
K. J.“

Komócsy József, Költeményei, Ráth M. bizománya, 1868. A címlapon: „Szabados Jánosnak szeretettel. Pest, 868 ápr. 20. K. J. Óvás: Minden antiquarius szigoruan tiltatik e könyv megvételétől, mert beleveszt. K.“

Korizmic László, Levelek a szőlőből, Pest, 1871. Herz J. A címlapon: „gr. Batthiány Ferencz urnak K. L.“ — Mellékelve Pest, 1849 nov. 30-iki keletű előfizetési felhívás a Gazdasági Lapokra K. eredeti aláírásával.

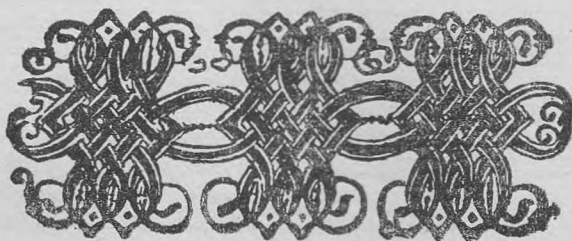
Kossuth Ferencz harminc parlamenti beszéde, Bpest, 1906, Kunossy. — Mellékelve Karácsony napjára c. 9 levélnyi kézírata, 1914 máj. 25. elhunytakor kiadott családi gyászjelentés s fényképe ezen hátírral: „Kedves Luiza nénémnek szeretettel, emlékül K. F. Cesena, 22. Május 1874.“

Kossuth Lajos, Irataim az emigrációból. 12 köt. Athen. 1880. Megfelelő helyen beillesztve K. L. 7 levélnyi kézirat-jegyzete az Irataimhoz. (Kiss Miklós — Kossuthnak Londonba, Páris, April 12. 1861 stb.)

- **Kosztolányi Dezső*, A szegény kisgyermek panaszai, Tevan, Békéscsaba, 1913. — 500 számozott példányból ez a 151. sz. A címlapon: „Sz. J. urnak tisztelete jeléül K. D. Budapest, 1916.“ Mellékelve a szerzőnek kiadójához intézett négy levele.
- M. G. Kovachich*, Vestigia comitorum apud Hungaros. Budae, Typ. reg. Universitatis, 1790. — Mellékelve Pro memoria címmel a szerző kéziratának egy levele.
- **Kozma Andor*, Szatirák, Athen., 1898. A tartalomoldalon: „Udv az olvasónak! Dr. Sz. J. h. főkapitány urat Szegeden tisztelettel köszönti a szerző K. A. Bpest, 1913 április 7.“
- Kövári László*, Erdély földe ritkaságai, Kolozsvártt, Tilsch, 1853. — Mellékelve K.-nak Kolozsvár, 1901 nov. 27. keletű s családi vonatkozású levele.
- Kriza János*, Vadrózsák, I. köt. (több nem jelent meg), Kolozsvártt, Stein, 1863. — Mellékelve a szerzőnek Kolozsvárt, 1867 febr. 2. kelt s az Akadémia pénztárnokához intézett levele 60 „Vadrózsa“-példány ára fejében 150 frt. megküldése iránt.
- Lauka Gusztáv*, A multról a jelennek, Bpest, Aigner. — Mellékelve L.-nak „Egy gyermek-leányka sírján“ c. versének kézírata.
- R. Leoncavallo*, Der Roland von Berlin, Operntext. Sonzogno. Mailand, 1904. A címlapon ajánlás: „A Monsieur Otto Lessmann hommage de R. L.“ — Mellékelve L. hangjegy-autogrammja a La Bohême I. felvonásából: „Mimi Pinson la biondinetta . . .“
- **Lévay József* költeményei. I. köt. (ebben a kiadásban több nem jelent meg). Emich, 1852. Az előzéklapon: „Életem nyolczvannadik évének betöltése napján írom nevemet e könyvecskébe, emlékül Sz. J. számára. Miskolcz, 1911. november 18. L. J.“
- Lipcsey Adám*, Gyöngyvirág és kisebb versek, Singer és W. 1889.— Az előzéklapon: „Szabados Jánosnak tiszteletem, nagyrabecsülésem jeléül. Szeged, 1889 febr. 20. L. A.“ — Mellékelve L.-nek Beck Istvánhoz Bpest, 1899 máj. 18-án intézett levele, amely szerint szombaton Ágai, Reiniger, Faragó, Garay és ő lemennek Szegedre. „Este rendeljeteK Békefivel halat Borosznál, az ünnep a te dolgod.“

(Folytatjuk.)

Szalay József.

KÖNYVTÁRI SÉTÁK

GARDONYI GÉZA KÖNYVTÁRA.

Gárdonyi egi remetelakánál alkalmasabb helyet keresve sem lehetne találni az emberek től való elzárkózásra, de úgy, hogy távolról, mintegy felülről nézve mégis magunk előtt lássuk az élet hullámverését. A pezsgő életű városból az Ókapun át, melynek köveire annyi magyar és török vér hullott, város-görbe kis utcára jutunk, melyet a város kegyelete még az író életében keresztelt át Takács-utcáról Gárdonyi Géza-utcára. A kapaszkodós, kegyetlenül rossz kövezetű utcácska visszafordulásra inti a látogatót s lakója kedvét is elveszi attól, hogy sűrűn járjon be a városba. Az utca legmagasabb kapaszkodóján, a sáncok közt, utolsó portául feltűnik egy vasráccsal kerített udvar, benne közel egymáshoz két alacsony, piros cseréptetős ház.

Alig lépünk be a kapun, már az alsó ház konyhájában vagyunk. Ezen s egy zárt verandán keresztül jutunk az udvarra. A kicsi kertben egypár szép fenyőfa, néhány tö rózsa és virág. Egyik részén a domboldal levágása repkényvel befuttatva s e közt Dante reliefképe, a másik oldalon, a vasrács mellett egyszerű fehér pad. Előttünk a vár foka s mellette és mögötte a völgyben a város festői képe. Bármennyire is igyekezett magától távortartani az embereket, mégsem volt az embergyűlölő, ki e padon oly szívesen szokott elmerengeni az élje tárulól élénk képen s a sürgő-forgó életnek felhallatszó, hívogató zaján.

A felső ház ajtaján egyszerű kis tábla, rajta a gazda neve: *Gárdonyi*. Nyomasztó érzés olyan hajlékba lépünk be, melyben már idestova három esztendeje nem lakik senki s urának sírjára pár perccel előbb tettük le a kegyelet virágait. A kicsiny előszobában mindjárt egy festőállványba ütközik tekintetünk, rajta zöld fű között a földön kinban vonagló férfit s feléje mosolygó arccal közeledő nőt ábrázoló

kép. A kép valósággal szimbolikus jelentésű Gárdonyira nézve, csak azzal nem vagyunk tisztában, hogy mit lássunk a nőben: a férfi sorsának legretetésebb átkát-e vagy legvígasztalóbb áldását, mert az író csak ezt a két véletlet látta. A festőállvány mögött zöldre festett négyajtós könyvszekrény, benne főképp történeti művek, mellette nyitott könyvpolc egy könyvtár kiselejtezett, füzetes lim-lomjaival s egy kisebb szekrény, nagyrésztben tankönyvekkel.

Balra az író hálószobája tárul fel. Benne minden gazdájának sokoldalú autodidaxisáról beszél. A nagy rézagy mellett a falon egy sereg apróbb festmény, az Eger felé néző két ablak közt Munkácsy Krisztusának egy nagyobb másolata, a két alacsony runaszekrény ajtaján virágos tájképek, — mind az író kezemunkája. Az ágyhoz közel rövid zongora, rajta Beethoven mellszobrára, mellette hegedűk és egy kis asztalka tömérdek kottával s zenei és festészeti elméleti művekkel. Egyik sarokban nagy könyvszekrény, tetején Jókai gipszmellszobrával, benne különféle tárgyú művek: sok utazási könyv, az *Allgemeine Naturkunde* kötetei, sok francia regény, főként Daudet és Maupassant, Dosztojevszkij-nek sok munkája német és francia fordításban s Tolstoj *Háború és békéje*. Csak a könyvek közt vannak díszesek, egyéb minden puritánul egyszerű. Az ablakokon át mosolygva, hívogatólag, ezer örömet ígérve integet a völgyben ülő Egerből az élet képe. E szobának halkszavú, merengő lakója azonban elfordult tőle, a maga lelkébe mélyedt tekintete s ha örömeiket keresett, útja a harmadik, *írószoba* néven emlegetett dolgozószobába vezette.

Hosszú, de hosszúságához arányítva nagyon alacsonynak tetsző szoba ez, három, délnek néző udvari ablakkal. Szűk térre korlátozott kilátást tártak ezek az író elé, de mégis cáfolatául szolgálnak annak a mendemondának,

hogy az emberkerülő író ablakot sem hagyott dolgozószobája falán. Észak felől csakugyan nincsenek ablakok, de ezek egyébként is a lakatlan hegyoldalról nem az emberi tekinteteket, hanem csak a dermesztő északi szelet engedték volna behatolni. A mendemonda üvegtetős világításról beszél, — igénytelen, kezdetleges dolog ez is: az íróasztal fölött az íróasztal lapjának nagyságában a mennyezet át van törve s e fölött a tetőt üveg födi. Nincs semmi misztikus, titokzatos, különködő elzárkózottság ebben a teremben, az egész csak annyit bizonyít, hogy gazdája nagyon szerette a csendet, a magányt és a könyveket. A könyvnek szinte áhítatos kultuszára eszméltet az egész szoba berendezése, minden háttérbe szorul mellettük, még íróasztalát sem középre rakatta a gazda, hanem a felső részen, egyik nagy polc árnyékában szerényen meghúzódott vele. A falak mentén mind a négy oldalon könyvpolcok és szekrények, tetejükön egypár gipszmellszobor, köztük Petőfié s II. Rákóczi Ferencé, folyóiratok s háborús újságoknak negyedévek szerint gondosan rendezett kötegei. A szabad falrészteken az írónak egy-egy festménye s Glatz Oszkárnak Gárdonyiról készített ceruzarajza. Az ajtóval szemközt, a szoba felső végén egyszerű, síma íróasztal, mögötte alacsony kis szék s könyvespolc, zsúfolva lexikális művekkel, nyelvtanokkal, szótárakkal, a régi magyar irodalom emlékeinek publikációival s a *Magyar Nyelvőr* és a *Magyar Nyelv* köteteivel. Az íróasztal előtt egyszerű, zöld angol bőrgarnitúra, kanapéján plaide; vele szemben, a szoba másik végén Dankó Pista egykori cimbalma, a sarokban pipatartó, fölötté a Gárdonyi ravatalára küldött koszorúk szalagjai.

Íme, az a környezet, melyben Gárdonyinak, az írónak és embernek élete 1897 óta, tehát írói virágkorában, dicsőségének teljességében lefolyt. Bizony szegényes, aszkétikusan komor otthon ez egy fényes szellem számára; de öneki bizonyára beragyogta a maga lángja, ridegségét melengetően otthonossá varázsolta az alkotás és olvasás gyönyöre s kincsekben dús palotáknál szebbé bővölte annak tudata, hogy a magáiban van s mindent a maga becsületes munkájával szerzett. Könyvtáránál is bizonyára van sok értékesebb, ritkaságokban gazdagabb vagy tudatosabban

gyűjtött; de van ennek a könyvtárnak egy ritka nagy értéke: magán viseli a magyar irodalom egyik legérdekesebb egyéniségének bélyegét és segít megértenünk szellemét. A bibliofilt nem sok ritkasággal várja, de nagyon világosan eszmélteti arra, hogy mily markánsan kifejeződik a könyvtárban is gyűjtőjének egyénisége, hogy valósággal a gyűjtő lelkének képmásává és felévé válhatik a könyvtár. Amint nézegetjük Gárdonyi könyveit, mintha életre elevenednék az író s leperagne szemünk előtt küzdelmes belső élete, művészi kibontakozása és fejlődése.

„Kövek alatt nőtt fű vagyok, — írja egyik emlékezésében — sok idő kellett, míg ki tudtam bujni a levegőre... Hajós voltam, kinek 35 évig kellett haladnia iránytű nélkül. Csak hányódtam, süllyedeztem, ide-oda terelődtem a folytonos ködben, nem tudva, hova jutok. De azért mentem, haladtam, irányozgattam magamat, ösztönszerűleg, mint a madár, mikor haza indul térkép nélkül Afrikából.“ Ezt a nehéz szellemi harcot, az autodidakta vesződséges önművelő útját mutatja itt minden. A műkedvelő festő elméleti munkákban keres tájékoztatást, a zene után való vágyódása nem a naturalista önfelelt találgatásainak szárnyán ragadja magával, hanem zeneelméleti művekből s kottákból táplálkozik és még a kertben való foglalkozás örömeinek is könyvekből nyert ismeretekkel vet alapot. Nyelveket tanul könyvekből s szótárak segítségével idegen könyveket olvas. Érdeklődése az irodalmon kívül kiterjed a történelemre, földrajzra, csillagászatra s a leíró természetrajzra is. Igyekszik minden alaposabban megismerni művészetének kifejező eszközét, a magyar nyelvet. Átbúvárolja a vele foglalkozó tudományos műveket, gondosan tanulmányozza a *Magyar Nyelvőr*, *Magyar Nyelv*, *Nyelvemléktár* s különösen a *Társzótár* köteteit, elmélyedése mellett sok aláhúzás és lapszéli jegyzet tanuskodik.

Ezek a lexikális műveltséget adó könyvek teszik könyvtárának első részét. Ezekből igyekszik pótolni műveltségének hiányait az írói pályán sikeret arató néptanító. Az efféle derűborúra elsajátított ismeretek kissé felszínesek maradnak s könnyen ragadják gazdájukat különcségre s tudákosságra, amiből csakugyan maradt valamennyi Gárdonyiban még kultúrájának legszebb kiteljesedése idején is. Az ilyen, sok

irányban induló vonzalom keresi a kuriózus jelenségeket s az anekdotikus tárgyakat. S csakugyan sok ilyeneket tartalmazó könyv is van Gárdonyi könyvtárában ebből a korából.

Gárdonyiban a könyvek közé menekült vágya mélységes lelki szükséglet volt. Amint megkóstolta a bűvös forrást, egyre erősebben ösztönző szomjúság kerítette hatalmába. Önmagának folytonos művelését kötelességének érezte nemcsak művészete érdekében, hanem írói hivatása szempontjából is. Azt vállalta, hogy az írónak apostoli küldetése van: a nemzetet nevelnie, tanítania kell s hogy ezt tehesse, magának is sokat kell tanulnia. Önművelése látókörét tágította, művészetét elmélyítette. Szaporodni kezdenek könyvtárában a világ irodalom remekei: ókori, német, francia, angol, olasz, orosz klasszikusok; többé-kevésbé teljes kiadásokban; soknak egyszerű szövegkiadását az író jómódjának növekedésével pompás díszkiadásai is követik. Legváltozatosabb gazdagsággal Shakespeare van képviselve, benne a legnagyobb költői lángelmét tisztelte Gárdonyi s műveit több nyelven s különféle angol kiadásokban is megszerezte. Mellette Goethe és Hugo Viktor műveinek sorozata mutat kiválóbb rokonszenvre, köztük az utóbbinak néhány ritkaságszámba menő első kiadását is megtaláljuk. Csaknem összes munkáikkal szerepelnek az író közelebbi mintái: Daudet és Maupassant, Dosztojevszkij, Tolsztoj és Gorkij. Feltűnő, mily szegényesen vannak képviselve a széppróza idegen kiválóságaival szemben a magyarok: csak Jókainak legismertebb regényeivel. Jósikának és Keménynek egyetlen regényét sem találjuk a könyvtárban, Mikszáthnak csak három művét (*Pernye, Urak és parasztok, Apró gentry*), Herczeg Ferenctől csak egyet (*Idegenek közt*). Költőinket is mintha elhanyagolta volna, de viszont, ami Gárdonyi rokonszenvéhez természetesen legközelebb állott, a magyar népköltés, csaknem minden gyűjteményével képviselve van.

Talán nem is annyira gyűjtő hajlam, mint inkább stílusbeli kiválóságuk és gyökeres magyarságuk vitte Gárdonyit néhány régi magyar könyvnek a megszerzésére. Kifogástalanul szép példányokban emelik a könyvtár értékét: Bornemisza Péter *Praedicationi* (1584), Komáromi Csipkés György *Magyar Bibliája* (1685), Dugonics *Trója vesze-*

delme (1774), Faludi: *Udvari Ember* (1770), *Nemes Urfi* (1771), *Nemes aszszony* (1787), Gvadányi *Nótáriusa* (1790), *Nótárius elmékedései* (1796), *Rontó Pál* (1816), Gyöngyösi *Phönixe* (1744), *Charikleia* (1763), a Káldi-biblia (1626), Sz. Molnár A. *Dictionariuma* (1708), *Zsoltárok* (1794), Pázmány *Kalauza* (1766) s *Praedicationi* (1768). Idegennyelvű könyvei közül bibliofil szempontból talán legérdekesebb Mathiolus latin nyelvű orvosi növénytana (Venetia, 1570) s Voltaire-nek 71 kötetes nagy kiadása (Gotha, 1784—1790).

De nemcsak költői mintákkal s eszméltető olvasmányokkal gyarapította könyvtárát, hanem az irodalomra vonatkozó elméleti s történeti ismereteit is igyekezett elmélyíteni. A sok dramaturgiai könyv a drámai kísérleteit tevő író érdeklődését szolgálja, a francia s az orosz irodalom történetére vonatkozó művek a mintáit szolgáltató irodalmaknak tudományos megismerését segítik elő. Különösen a francia irodalom van nagyon szépen, minden reprezentáns munkájával képviselve Gárdonyi könyvtárában.

Pályája utolsó szakában egyre spirituálisabbá válik Gárdonyi érdeklődése s egyre jobban szaporodnak könyvtárában a populáris bölcséleti és teológiai művek. A fű kibútt a kövek alól, de a hirtelen rááradó verőfény mintha nagyon is gyorsította volna növéstét. Flammion, Nietzsche és Schopenhauer vonzák magukra figyelmét; az első az okkult jelenségek iránt is élénk érdeklődést ébreszt benne, az utóbbin keresztül eljut a hindu filozófiáig, a buddhizmusig. A biblia mellé, mely hét nyelven s nyolc magyar kiadásban foglalt helyet könyvtárában, minden esti olvasmányául odakerül a buddhista káté is.

Így mutatja híven, minden állomásával együtt azt az utat, melyen Gárdonyi lelki fejlődése haladt, körülbelül 6000 kötetből álló értékes gyűjteményé gyarapodott könyvtára. Töméredek szál fűzte ezt az író lelki életéhez s benne maga is a kultúrában való emelkedésnek gyönyörű dokumentumát érezhette. Gyakran emlegette, hogy mily keservesen gyűjtögette könyvtárát, nem csoda hát, ha nagyon megbecsülte s rendben tartotta. Megjegyzést is keveset írt könyveibe; íme találomra két lapalji jegyzet. *Toldi estéje* I. 2. vsz.-nak e sorához: „Sima volt a mező, a menny pedig tiszta“ — ezt jegyzi meg: „Más

fogalom a *menny*, más az *ég*. Arany itt fölcserélte tévesen a két szót." Dudek János *A ker. vallás apologiájában* egy helyt a materialistákról azt írja, hogy „szavakban bővelkedők, a demonstrációkban pedig szűkmarkúak“. Erre ezt jegyzi meg Gárdonyi: „Hát az egyház? Hiszen az egyház éppen semmit se enged demonstrálni! Ments meg Uram minket az ilyen tudománytól és apológiától!“

Búcsúzkodó pillantást vetve egy tartalmas, szép emberi élet munkájának e legbeszédebb tanujára, önkéntelenül fölvetődik a kérdés: csakugyan fölényes és derűs horáciusi bölcs volt-e az, aki ide visszavonult, amint Herczeg Ferenc írta róla halálakor, vagy az emberektől visszahúzódó remete? Otthonának képe inkább ez utóbbi mellett szól. Minden arról tanuskodik itt, hogy lakója az életet kemény munkára s komoly magunkba-mélyedésre rendelt időnek tartotta. Olyan embernek a hajléka ez, ki a közélet tülekedéseitől elvonulva, az írói klikkek érdekszövetkezetei iránt kö-

zömbösen, magános elmélkedésben akar élni. „Befelé élők“nek nevezte az ily, belső életre utalt embereket. Ilyen volt ő is, magában és magával akart lenni, aszkétikus tisztaságban és lelkiességben. Szobáinak falán nincs egyetlen író-társának, darabjai egyetlen szereplőjének képe, könyvtárában alig van író-társaitól a szeretet és barátság ajánló soraival ellátott könyv. Nem is érezte az emberi társaság szükségét. Enélkül is mindig rövid volt neki a nap. Olvasott, írt, festett, hegedült, zongorázott, cimbalmozott vagy a kertben foglalatoskodott. Az olvasásban megtalálta azt az örömet, melyet másnak a társalgás nyújt. Utolsó olvasmánya Déryné Naplója volt s a nagybeteg éppoly jól elszórakozott rajta, mintha egy okos, kedves nővel beszélgetett volna. Azért gyűjtötte könyveit, mert bölcs és jó barátokat látott bennük, mert lelkének éltető eleme volt az írás gyönyöre mellett az olvasás öröme is, mert érezte, hogy szép könyvet írni a legszebb munka, szép könyvet olvasni a legszebb gyönyörűség.

Kéky Lajos.

KÖNYVSZEMLE

MAGYAR BIBLIOFILIA.

KÖNYVKIADÓINK ÉS AZ ÚJ MAGYAR KÖNYVEK

Indenkép örülni kell a mozgalomnak, amely a kiadók és az írók körében indult meg a jó és szép könyv érdekében. Szürke, örömtelen életünkben a jó és szép könyv egyre ritkább ünnep gyanánt jelenik meg. Az írók a kiadók munkájának reformját sürgetik. A kiadók meghallgatják a panaszt s mennek tovább a maguk útján.

Nem gondolnám, hogy csupán a kiadóknak lenne a hiba. Sok idegen fordítás jelenik meg: halljuk a mozgalom írói részén. Ugyanakkor azonban egyik napilapunk megkezdte Poe egyik regényének közlését — BABITS MIHÁLY fordításában. Nem hiszem, hogy ugyanaz a lap ne közölné szívesebben Babits Mihálynak egy új eredeti regényét. A kiadó bizonyára jól tudná, hogy ez az irodalom s üzlete érdekében is többet jelentene, mint egy új magyar Poe-regény. Tehát itt nem lehet szó üzleti élelmességről, sem a háború s a forradalmak után társadalmi okokból is megnövekedett fordítói napszámos-munkáltatásról.

Most jelent meg újból a *Franklin*-Társulatnál RÁKOSI JENŐNEK, először 40 évvel ezelőtt kiadott tanulmánya a Tragikumról. Én nem hiszem, hogy a kiadó ne adta volna ki szívesen egy új Rákosi Jenőnek egy friss tanulmányát, bár ugyancsak a tragikumról. Valahogy mélyebben fekvő okának kell lennie, hogy a könyvekben megyünk vissza a multba. Napjaink tudományos — irodalmi, filozófiai, esztétikai, művészettörténeti, szociális, társadalmi — kérdéseiről alig jelenik meg magyar munka. S ugyanakkor sorjában adnak ki évtizedek előtt megjelent essayket — Macaulay, Guyau (Révainál) — s regényeket magyar fordításban kiadóink.

A multban élünk, hogy ne mondjam: alszunk. A multnak azonban nem szabad elnyomnia a jelent. A multnak tapasztalatait csak az tudja megfogni, aki képes a jövőbe látni. A multat kutató történelemtudomány adja a könyvpiacnak a már külsőleg is leginkább imponáló műveket. Ilyenek HÓMAN BALINT tanulmányai: „A szent László-kori Gesta Ungarorum és XII—XIII. századi leszármazói“, valamint „A magyar hún-hagyomány és hún-monda“; LUKINICH IMRE nagyszabású műve a szatmári békéről, amely a korszaknak, eddig jórészt ismeretlen, egész okirattárát is közli. S mindenekelőtt SZÉCHENYI ISTVÁN gróf összes munkáinak most megjelent kötetei: a Napló második kötete, amely elég gyorsan követte az elsőt, s a Kelet Népe, amelyet Ferenczi Zoltán látott el bevezető tanulmánnyal. A mult íme ránk hajol, a csönd megszólal, s talán ma még nem is sejtjük: a halottak fogják új ítéletet hozni a mult fölött, a halottak fogják megszégyeníteni az élőket, ők fogják előttünk a kezünkbe adott szellemi fegyverekkel a horizontokra boruló ködöt szétoszlatni. Hiszen a mult dolgozik, de nekünk is dolgozni kell.

Soha annyi kiadónk nem volt, régi Magyarországon irodalmi aranykorában sem, mint manap. Lehetetlen, hogy ne akadna köztük, ki, bár ismeretlen szerzőktől, de jó műveket ne adna ki szívesen. Kritika? Ha komoly kritika lenne, talán még annyi eredeti magyar művet sem mernének kiadni, mint amennyit ma kiadnak. Reklám? Annál, hogy nincs becsületes „reklám“ a magyar írók érdekében, sokkal nagyobb baj, hogy ami van, az is ízléstelen, vásári. Vannak kiadók, akik a szerzőnek, nagynevű közéleti férfiaktól hozzá írott, magánleveleit is a reklám szolgálatába állítják. Annál, hogy kiadóink tömegesen jelentetik meg a fordított műveket, nagyobb

baj, hogy válogatás nélkül jelentetik meg azokat. Ilyen például Brousson műve: Anatole France papucsban. S har-
sog a reklám: „Szenzációs újdonság... a mester magánéletéről.“ Miért e reklám, s miért kellett e minden irodalmi ko-
molyság nélküli művet lefordítani, amik-
kor Anatole Franceről épp nemrégiben épp magyar szerzőnek (Kémeri Sándor-
nak) jelent meg hasonló, de irodalmi becsű műve.

Csak üljenek össze konziliumra a magyar könyv mellé a magyar ügy or-
vosai. De ugyanakkor ne csak a magyar könyvnek, hanem a magyar társada-
lomnak az ütőerét is tapintsák. A ma-
gyar könyv sorsa csak egyik tünete az általános csapásnak, mely mindany-
nyunkra ráfeküdt. Bizonyos azonban, hogy a gyógyulásnak a magyar könyvtől s a magyar könyvön át kell megindulnia.

Mindegyre jobban látni fogjuk: a há-
ború, Trianon a legveszedelmesebb pusztítást irodalmunkra mérte. Akik azt mondják, hogy az elszakított területeken új, erős magyar irodalom támadt, azok vagy kegyeletből beszélnek így, vagy nem ismerik az ottani irodalmakat. Szembe kell néznünk a valósággal: sor-
vad az elszakított területek magyar iro-
dalma, ugyanazon betegség őrli, mint a mi irodalmunkat. A szép, terebélyes fa-
nak messzeágazó gyökereit elvagták; az eltépett gyökér kihajtott újból: de cse-
nevész a gyümölcse és sorvad a régi fa is. Ne történjék meg: de itt, így, a ma-
gyar irodalom veszteségével érheti a vi-
lágirodalmat és így a világot, a mi sze-
münkkel nézve, a legnagyobb veszteség Trianon után, mert hiszen épp a háboru előtt borult új, pompás virágzásba a magyar irodalom. Képzeljük csak el, mi lett volna ma Jókaiából, mint írta s megírhatta volna-e ma felvidéki, erdélyi, délvidéki tárgyú regényeit. Ha így visszafelé következtetünk: tűnik elénk ebben az egy példában is már teljes mé-
reteiben a csapás, amit Trianon irodal-
munkra mért. Nemesak területeinktől szakadtunk el, amelyek új tehetségeik-
kel, tárgyaikkal, olvasóközönségeikkel egyaránt táplálták irodalmunkat, nem-
csak a lelki közösség szakadt szét, amiben botorul mi is segédkezünk, hanem mindmegannyiunk lelkéből is le-
letőredezett egy-egy darabka az utolsó években a kifelé irányuló és magunkban végbement küzdelmek közepette.

Ennek a lelki egyensúlyát veszített kö-
zönségnek hű tükre mai könyvtermelé-

sünk. Nem látjuk a könyvekben a mai embert, nem a hitet, amely minden nagy munkának az emelője. Hogy mennyire így van ez még a legkiválóbbaknál is: példa rá BABITS MIHÁLYNAK most meg-
jelent verskötete, a *Sziget és tenger*, amelyet az Athenaeum adott ki egy-
szerű, szép, izléses kiállításban. Íme szükségét érzi Babits, hogy verskötete elé prózában négy és fél oldalas *hitval-
lást* tegyen. Leírja, miben hisz: a ma-
gyarságban, testvériségben, katolikus igazságban, stb. Azonban ha mindez nem tűnik ki egy egész élet munkájából s ezúttal vagy negyven versből, vagyis magából a lélek benső vallomásaiból: mért higgye el az olvasó pár oldal elmél-
kedésnek? Ha pedig kitetszik a versek-
ből: mi szükség van a versek előtt a pró-
zában tett vallomásra? Csak mint nap-
jainkra mélyen jellemző irodalmi-lelki tünetet említettem ezt. Íme a legkivá-
lóbb s legöntudatosabb költőink egyike is mint keresi önmagát, mennyire kell, hogy a lélek csendjében, a versek árnyá-
ban, hangosan beszéljen, mint a gyer-
mek a sötétben. Mennyivel inkább nyomja ez a már szinte félelmetes leve-
gőtlen sötétség az olvasók tömegének mai felzaklatott lelkivilágát.

Kell a szigorú kritika. De ma lábújjhe-
gyen járjon a kritikus. S mielőtt finom-
kését előveszi, előbb a fertőtlenítés dur-
vább munkájának elvégzése a kiadókra, s nem utolsó sorban, a lapkiadókra vár. Szüntessék be a gyilkosságok, botrányok és családi ügyek szenzációs, hasábos tár-
gyalását, nem kevésbbé a parlament bot-
ránykrónikáinak terjengős közlését. Nem kell mindennap reggelihez és ebédhez egy-egy gyilkosság, ha nincs nálunk, úgy amerikai lapokból feltálatlan. Min-
denekelőtt teremtsenek így egy nyugod-
tabb atmoszférát, amelyben a közönség a háborúban megszokott visszatartó látványoktól lassan elfordul s megkí-
vánja a szépet, amit a könyvekben talál-
hat. Vagy tetszik kiadóinknak a hasá-
bos gyilkossági hírektől körülvéve pél-
dával Tóth Árpádnak halkszavú verse? Vagy remélhető a kritikus eredményes, jótakaró munkája üvöltő botrányok szomszédságában? Ezt a nyugodtabb at-
moszférát kiadóinknak kell előkészíte-
niök s akkor újból jönni fognak a lélek ünnepeire hívón a szép könyvek. Hogy gondolják, lehet: az egyik kézben a leg-
nagyobb lélekrontás, a másik kézben az irodalom érdeke? Gonosz napjainkban nem kívánhatni szentferenci erényeket

épp a kiadótól; de ha nem látják be az irodalom nemesebb érdekét, ami az ő érdekük is: egy ideig még lehet konjunk-túrája a fordított műveknek, hovatovább azonban elsovad irodalmunk, s akkor rájuk sem lesz szükség.

Könyvkiadóink egyébként nagyban készülnek az őszi és karácsonyi könyvpiacra. Az *Athenaeum* a magyar írók készülő kiadványai közül elsősül Babits Mihálynak már említett verskötetét adta ki, amely az új kiadványok között kétségkívül a legtöbb figyelmet érdemli meg. S egyszerre négy új Ady-kötetet is hoz, de ez már nem esemény, minthogy alig múlik el hónap, hogy ne jelenne meg egy Ady-kötet. Ami Ady körül történik: az már nem Ady kultuszát szolgálja. S mintha külsőségekben is megnyilvánulna ez. A novellák két kötete ríkítóbb, izléstelenebb külsőben már meg sem jelenhetett volna. Ugyancsak Kozma Lajos némileg tetszetősebb címlapjával, szép belső kiállításban jelent meg Révész Béla új Ady-kötete, a Kner-féle kiadás második, kiegészített formájában. A negyedik Ady-könyv az Ady-Múzeum új száma, melyet Dóczy Jenő és Földessy Gyula szerkesztett. Ami irodalomtörténeti dokumentum a kötetben: az már megjelent korábban. Ami új benne, például, az egyik közleményből megtudjuk, hogy Wlassics Tibor báró háborús verskötetét Csorbatón egy beszélgetés közben a szerző előtt megdícsérte Ady (!): az, igazán nem tudjuk, kit érdekel. Ami intimitás: az ma még nagyrésztében bántóan hat s inkább feldolgozásra szánt adatnak való, mint korai publikálásra. Legkiemelkedőbb eseménye lesz irodalmi életünknek HERCZEG FERENC negyvenéves trói jubileuma, amely alkalommal műveiből harminckötetes egyöntetű jubilaris kiadás fog megjelenni.

Sikabonyi Antal.

★

Gr. ALEXANDER APPONYI:
HUNGARICA.

Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. III. Band. Neue Sammlung I. XV. und XVI. Jahrhundert. Besorgt von L. Dézsi. München. Verlag Jaques Rosenthal. 1925. 8°. IV. 413 l.

Két évtizede múlt annak, hogy Apponyi Sándor gróf könyvgyűjteményének leíró katalógusa két kötetben (1900—1902) forgalomba került. A katalógus

a könyvgyűjtés történetében korzakot jelentett, mert egy új könyvgyűjtési irányra terelte reá a figyelmet, melyre eddig sem a könyvkereskedelem, sem a gyűjtés nem helyezett különösebb súlyt, mely könyvgyűjtési kör azonban — Apponyi katalógusainak tanúsága szerint — vonatkozásai és kulturkapcsolatai sokféleségénél fogva méltán tarthatott igényt szélesebb, sőt egyetemesebb érdeklődésre is. Az *Apponyiana* szó nemzetközi fogalomává vált a könyvkereskedelemben és a könyvgyűjtők köreiben egyaránt s az ezen elnevezés fogalomkörébe tartozó nyomtatványok ettől fogva a nemzetközi érdeklődésnek nem kis jelentőségű tárgyaivá lettek. Csakis így lehet megmagyaráznunk azt, hogy Apponyi Sándornak két évtizedes gyűjtés után ismét olyan gyűjteményt sikerült létrehoznia, mely mennyiségben, sőt talán minőségben is alig marad el a két első kötet anyaga mögött.

Az új gyűjtés anyagát maga Apponyi Sándor rendezte sajtó alá. A munkában legkiválóbb bibliografusaink egyike, dr. Dézsi Lajos egyetemi tanár támogatta, aki utóbb egyedül végezte a sajtó alá készítésnek nagy tudást és mindenestre nagy tárgyszeretetet föltételező munkáját. Így ez újabb kötet külsőleg is, belső tartalmát tekintve is, méltóan sorakozik a korábbi két kötethez. A III. kötetben leírt könyvek sorszáma a II. kötet közvetlen folytatását képezik; innen van az, hogy az első leírt könyv 1539-es sorszámmal van jelezve. A leírt könyvek egyébként kronológiai sorrendben követik egymást és pedig a jelen kötetben 1471-től 1599-ig, illetőleg az 1957-es sorszámmal jelzett, de közelebbi kelet nélkül megjelent, kétségen kívül azonban XVI. századi nyomtatványig.

A leírás módja teljesen azonos a korábbi kötetekben követett módszerrel; a kötet nemcsak szabatos bibliografiai leírását adja az egyes nyomtatványoknak, a szükséges irodalmi utalásokkal, hanem a szükséghez és a fontossághoz képest hosszabb-rövidebb tartalmi ismertetését is. Ahol a címből nem tűnik ki a magyar vonatkozás, a magyarázatokban mindig okát adja a Hungaricák közé való besorozásnak, akár valamely személy, akár valamely esemény kapcsán. A vérbeli bibliofil szemével vizsgálja minden egyes nyomtatvány nyom-

dai kiállítását, művészi jelentőségét, a könyvdíszek és illusztrációk alapján, sőt helyenkint kedves közvetlenséggel előadja az egyes értékesebb darabok megszerzésének történetét is. Csodálatos tájékozottsága lévén az idevágó irodalomban, biztos megállapításai vannak a nyomtatványok történeti vagy irodalomtörténeti jelentőségére vonatkozólag s ezzel a kor történetíróinak kezébe rendkívül becses forrásanyagot ad. Azt hisszük, nem tévedünk, midőn azt állítjuk, hogy az Aponyi-könyvtár katalógusai immár Magyarország XVI—XVII. századi történetének nélkülözhetetlen forrásai, melyek nemcsak értékes adatokat tartalmaznak, hanem új szempontok beállítására és érvényesítésére is kényszerítik a modern történetírót.

Lukinich Imre.

EMLÉKKÖNYV

Dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján. Szerkesztette: dr. Lukinich Imre. Budapest. Rákosi Jenő Budapesti Hirlap nyomdavállalata. 1925. 641 l.

E címet viseli borítéklapján az a hatalmas negyvenéves kötet, amelyben ötven akadémikus vonul fel tanulmányával, hogy maradandó emléket nyújtson gróf Klebelsberg Kunonak kultúrpolitikai működése negyedszázados fordulóján. Az utóbbi évek legszebb könyveinek egyike. Külső megjelenése nemes, komoly. A nyomdaművészet is segített abban, jó papiroson kellemesen ható betűkkel, hogy ez az Emlékkönyv az alkalmi művek színvonalát messze túlszárnyalja. A közölt cikkek, alapvető, tudományos becsükkel méltók kultuszminiszterünkhöz, akinek tiszteletadására összesereglettek.

Kár azonban, hogy az Emlékkönyvből nem tűnik ki, hogy e mű a *Történelmi Társulatnak* az Emlékkönyve. Történettudósok írták, egy-kettő kivételével, holt az alkalom, amelyből készült, nem csupán a történettudósoknak, hanem az irodalomnak, kultúránk minden igaz barátjának egyformán az ünnepe. Ünnepe a könyvek barátainak s így lapunknak is, hiszen kultuszminiszterünk nagy kultúrprogramjában jó rész jutott a könyveknek, könyvtáraknak, a könyvkultúrának. Az Emlékkönyvben bibliofiljeinket érdeklő tanulmányok is vannak. *Hodinka Antal* érdekes új adatokat közöl az erdélyi szláv könyvnyomtatókról, könyvárakról s könyvforgalomról. (*Muszka könyvárusok hazánkban 1711—1771.*) *Hóman Bálint* a humanista könyvgyűjtőről, könyvbarátokról szól. (*Kishevesi Hevesi Gábor.*) *Gragger Róbert* Rotari-dés Mihály könyvtárának viszontagságos sorsát ismerteti. (*Egy magyar tudós sorsa.*) *Eckhardt Sándor* a XVIII. század könyvárusainak a hatóságokkal való küzdelméről nyújt eleven képet. *Gerevich Tibor Antonio Abondioról* szóló tanulmányában megemlékezik a Zsigmond korabeli tábla- és könyvfestészetről. *Zolnai Béla* Rákóczi Ferenc franciaországi életéről ad miliórajzot, amely könyvtárának összegyűjtésére volt befolyással. Az Emlékkönyvnek egyik legértékesebb és leghosszabb munkája, melyet *Jakobovich Emil* múzeumi főkönyvtáros, mint székfoglalót az Akadémiában is felolvastott, *P. mesterről* szól. Ebben *Jakobovich Emil* az Anonymus-kérdést tisztázza. Szerinte a *Gesta Hungarorum* szerzője Péter óbudai prépost. — Az Emlékkönyv tanulmányainak egybegyűjtése, valamint az egész nagy mű létrejötte *Lukinich Imre* érdeme.

Sikabonyi Antal.

A KÜLFÖLD RÓLUNK.

HAYES H. I. CARLTON: A POLITICAL AND SOCIAL HISTORY OF MODERN EUROPE, 1500—1924.

II. kiadás 2 kötetben. New-York 1925. The Macmillan Company. XXVII. 597. és XI. 905 l.

ki a külföldi történetírásnak azon igyekezetét, hogy a modern világ fejlődésének helyes megismerését lehetővé tegye, figyelemmel kíséri, meglepetve fogja észrevenni azt, hogy az egyetemek szakprofesszorai világszerte milyen ambícióval foglalkoznak oly kézikönyvek összeállításával, melyek az eseményeket egészen napjainkig viszik. Reánk, magyarokra nézve, akik magunkat történelmi nemzetnek ismerjük, különös érdeklődéssel bír az, hogy ezekben az összeállításokban Magyarország részére a kellő helyet biztosíthassuk, de sajnálattal kell látnunk, hogy ezeknek nehézségei majdnem leküzdhetetlenek, legalább is igen tekintélyesek és aggályosak. Nem szabad mindjárt arra gondolnunk, hogy a hibás beállítások szándékos gyűlöletből származnak, mert a magyarellenes propaganda hova-tovább többet veszített erejéből és helyét a pártatlan érdeklődés foglalta el: a hiba sokkal inkább abban rejlik, hogy a külföldi történetíróknak a magyar történelemről, talán Dománovszky professzor német munkáját kivéve, a szó betű szerinti értelmében, abszolúte semmi sem áll rendelkezésére.

Ilyen körülmények között csupán az illető historikus olvasottságától függ az, hogyha minél több elfogadható és minél kevesebb zavaros dolgot vet papírra. Ilyen olvasott és jól értesült professzornak látszik a newyorki Columbia-egyetem történettanára, Hayes Carlton is, ki a modern európai államrend történetéről írt hatalmas művében Magyarország részére is juttatott egy viszonylagos kevés helyet. Nem érdektelen tehát közelebbről megtekintenünk, hogy egy az anyag ismeretével ily mértékben rendelkező amerikai tudós, ki az európai ellentéteket a madártávlatból tekinti és semmiféle irányban kötvé nincsen, mit tud arról az országról, melynek Európa történetében alig egy-két százaléknyi helyet biztosít.

Szerinte a magyar nemzet a X. században a szlávokat kettészakítva helyez-

kedett el az európai kontinensen, és mivel a honfoglalásról semmi egyebet nem tud, igen valószínű, hogy ez az állítás csak visszfénye annak a törekvésnek, hogy a szlávok a mi korunkban mindenáron egyesülni akarnak és hogy ennek az egyesülésnek legfőbb akadályát a magyar állam elhelyezkedése képezi (I. kötet, 23. l.).

Szent Istvánt nagy királynak tartja, de megjegyzi, hogy utódai azért gyengültek el, mert a magyar feudális nemesesség erősebbnek bizonyult és az ország uraivá a bárók hatalmas osztálya lett. Halvány fogalma sincs tehát a magyar alkotmányos fejlődésről, mely semmivel sem maradt az angol mögött. Azt, hogy a középkori magyar állam a románokkal folytatott elkeseredett háborúkat, nem igen értjük, mert az aldunai fejedelemségek csak a középkor végén alakultak ki és akkor is Magyarországtól kértek segítséget a török ellen.

Helyesen ítéli meg a török hódítás fontosságát, de azután már csak kuriózumként említi meg a Mária Teréziának 1740-ben adott segítséget (I. 355—56. lap) és II. József abszolutizmusát (II. 447. l.), ennél többet azonban a régi Magyarországról egy szóval sem tud vagy nem tart szükségesnek többet mondani.

Helytelen az a megállapítása, hogy a magyarok a XIX. század első felében elnyomták a szerbo-horvátokat, mert először is a szerbo-horvátok a magyar állam területén nem éltek, a horvátok önkormányzatot élveztek, a szerbek pedig magyar területen indították meg irodalmi és politikai megújhódásukat (II. 127. l.).

Széchenyi és Kossuth között a különbséget Kossuth javára úgy ítéli meg, hogy az utóbbi demokratikus eszméiért börtönt is kész volt szenvedni, holott ketőjük között az eszmékben nem, csupán az eljárásban volt különbség.

A 48-i forradalomról beszélve, Magyarország függetlenségét úgy mutatja be, hogy az nemzetiszínű zászlók használatát, magyar kormányt és hadsereget, magyar nagykövetek (ambassadors!) kinevezését jelentette (II. 135. l.), amit csupán azzal magyarázhatunk, hogy szerző nem volt tisztában Magyarország államjogi függetlenségével. Itt már a magyarellenes propaganda megállapításait elfogadva, Magyarországot a monar-

chia integráns részének tekinti, a függetlenítés tehát, ha ugyanily formában történik a szlovéneknél és a bukovinai románoknál, akkor teljes felbomlást jelentett volna. Ő tehát Ausztria és Magyarország között csak az 1867-i *Ausgleich* (az osztrák államjogászoknak sikerült e szót az öt világrészben elfogadtatniok) után tesz különbséget, és pedig Magyarországra rovására, mert amíg az önálló államéletre képtelen Ausztria nemzetiségeinek elszakadása ellen semmit sem tudott tenni, addig szerinte a magyarok, kik a magyar államegység megbontását meggátolták, „illiberálisok” voltak.

Legfőbb ideje volna tehát, hogy legálább azok a jóindulatú emberek, akik a magyar történelmi fejlődés iránt érdeklődnek, láthassanak oly vezérfonalakat, melyekből a magyar történelem alap-tanait megismerhetik. *Horváth Jenő.*

*

JOSEF HOLEČEK: PRVÉ TŘÍLETÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY.

Praha, 1922. 342 oldal.

Ritkán volt alkalmunk olvasni oly érdekes s történelmi szempontból egyúttal értékes könyvet is cseh szerző tollából, mint amilyen Holečeknek „A csehszlovák köztársaság első három éve” c. munkája. Itt mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy a könyv ismertetésénél semmiféle politikum nem vezetett, amint hogy egyrörma tárgyilagossággal mutatunk be minden ránk vonatkozó kedvező vagy bár kedvezőtlen irányú külföldi tanulmányt. A mű az 1919—1921. évek valóságos korrajzát adja sok oly apró, azonban mégis fontos s nagyon jellemző eseményt is megőrizve, amelyek egyébként a feledés homályába merülnek, ha nincs senki, aki azokat még azon melegében az utókor számára megőrökítse. Holeček neve nem ismeretlen előttünk, magyarok előtt sem; még jóval a háború előtt a „Cseh-tót egység” elnevezésű cseh propaganda-egyesület egyik megalapítója volt s barátunknak semmiesetre sem mondható. Sovén nacionalista ez az idős Kramárzspárti politikus és publicista; ez azonban nem gátolja meg abban, hogy ritka őszinteséggel és becsületességgel is ne tárja föl a prágai kormány és a fanatikus túlzók hibáit és vétkeit. Mindezekből a rövid, szószerinti fordítások-

ból is ki fog tűnni, amiket itt — a könyv beosztása szerint — bemutatunk:

1919. A Felvidéken, mikor a nép megtudta, hogy köztársasága van, ezt úgy értette, hogy joga van a zsidókat kizabolni. (13.) — Én délcseh vagyok, Husz, Chelcsicky és Zsizska földije, de oly haladásra még nem tudtam magam rászánni, hogy letagadjam azt, hogy keresztyén vagyok. Ellenkezőleg, sziklaszilárd meggyőződése az, hogy a cseh nemzetnek a keresztyén etika útján kell újjászületnie. (17.) — A tömjénüst közből különböző magas hivatalokba oly emberek kerültek be észrevétlenül, akik jellemüket és képességeiket tekintve nem voltak odavalók. Az írók 1919 október 5-i gyűlésén szó esett róla, hogy a köztársaság kormányhivatalaiba néhány gonosztevő is berészkelődött. Ez a dolog oly rettenetes, hogy nem lehet örökös hallgatással mellőzni. (20.) — Preiss Gabriella úrnő beszélt nekem júniusban, hogy Rokycantól egészen Klatovyaig a mezőkön az összes keresztek ki vannak vágva. Még rosszabb volt a helyzet a Felvidéken (Szlovenszkon). Ott a mi katonáink is annyira eltelejtkeztek magukról, hogy a keresztekét céltáblakul használták és tüzeltek a Megfeszítetre. A selmecebányai templomban a katonák böjtkor álarcos bált rendeztek s cigányzene mellett a miseruhákban táncoltak. — Ez a gaz képrombolás, ha idejekorán nem vetnek neki véget, az összes műemlékek megsemmisítésére fog vezetni, aminek előjele az Országos Múzeum előtt álló gyönyörű szobrok lerombolása. Semmikép sem tudom megérteni, hogy milyen érzelemmel akarták ezek s még egyéb csehek a tótokat a csehszlovák köztársasághoz s a cseh nemzethez láncolni. Hozzájuk csatlakozik az a söpredék, amely a köztársaság kikiáltása után azon melegében rávetette magát a tótokra, hogy ott raboljon, lopjon és csaljon. Ez a tény nálunk közismert, azonban semmit sem tudunk arról, hogy ezeket a latrokat összefogdosták volna és érdemük szerint megbüntették volna. (21.) — Az első csehek megérkezése után a tótok azt mondták, hogy mi sem történt: eddig a magyarok uralkodtak, most a csehek fognak parancsolni. Azonban a csehekkel szerzett rövid tapasztalataik után úgy tűnt föl nekik, hogy a magyarok alatt mégis csak jobb volt, hozzájuk szokván s a cseh módszerek újak voltak előttük. (23.)

A szöszzerinti idézetekből, azt hisszük, ennyi is elég. A továbbiakban nagy általánosságban fogjuk vázolni a könyv tartalmát. A szerző a tótsággal egyébként nincs nagyon megeleégedve, mert azt mondja róla, hogy inkább államromboló, mint államalkotó elem. (29.) Ennek közzönhető szerinte az is, hogy a Nagymorva birodalom összeomlott. A cseh név egy év alatt annyira elvesztette jó hangzását a Felvidéken, hogy a csehek letagadják nemzetiségüket, csakhogy ne legyenek társadalmi kellemetlenségeik. Oldalakon át foglalkozik a cseh nemzeti jellem fény- és árnyoldalaival és a közlélelmzési anarchiával. Szidja a cseh nagyzási hóbortot és határtalan képzeledést, melynek következtében végül azt is elhitték, hogy a cseh légionáriusok döntötték el a verduni csatát, megmentették Párist és kiérdemelték minden francia örök háláját. Ez a légionáriusokhoz fűzött teljesítmény szerinte tisztára lehetetlenség volt. A francia ember nem is tud a csehek harcéri szerepléséről s a csehekkel ma is a cigányokkal, Prágát Budapesttel téveszti össze. (59—60.)

1920. Ebben a fejezetben ugyancsak kíméletlenül beszéli el a prágai kormányok tetteit. Az egyes miniszteriumok zsúfolva voltak haszontalan, naplopó és tudatlan emberekkel. Az egyik miniszter pl. túlsoknak találta a női segéderős s hogy megszabaduljon tőlük, formális vizsgának vetette alá őket. Ennek folyamánaképen 350 fiatal hölgyet kellett elbocsátani, mert nemcsak hogy gépelni nem tudtak, hanem még a helyesírást sem ismerték. (86—87.) Ugyanebben a fejezetben megállapítja, hogy Csehsország a nemzetiségek örökös küzdőtere marad, akár tetszik ez a cseheknek, akár nem. (88.) Hosszasan foglalkozik a tescheni kérdéssel, mely Éris almája volt a csehek és lengyelek között (104—121.) E részben nagyon erős támadásban részesíti a lengyeleket. Lengyelországnak újból közeli bukást jósol. Oldalakat szentel *Szlovenszónak*, főleg Hlinkáék működésének, akiket valóságos hazáárulóknak tart. (125.) Hibáztatja az adópolitikát, amely némely hegyi járásban nagyobb adót vetett ki a földművesekre, mint amennyit egész termésük ért s akiknek annyi jószágukat hajtották el, hogy istállóik üresen maradtak. (147—148.) Egyébként ellentmondásképen többször is beleesik abba a hibába, hogy a magyarokat és Hlinkáékat okolja azért, hogy a tótok a csehek ellen fordultak.

A magyarságot, mint népet, különben megbecsüli s ennek néhányszor kifejezést is ad. Nagyon haragszik a lengyelekre, akik a magyarokkal együtt tartanak s akiknél a szláv eszme, amely őket a csehekkel kötné össze, nem erősebb a pókhálónál. (160.) *Ruszinszók* problémájánál bevallja, hogy e föld hivatása az Oroszország és Csehszlovákia közötti híd. (167.) A viszonyok azonban ott ma sokkal rosszabbak, mint voltak a magyar uralom alatt. (170.) Fejezetének végén azokkal a lakásbotrányokkal foglalkozik, amelyek Prágában lejátszódtak s a cseh katonai és legionista különítmények garázdálkodásait ismerteti. Egy ilyen különítmény főhadnagyával szemben még a kormány is tehetetlen volt. Kimondja azt is, hogy a világháború még nincs befejezve; az elmúlt öt év csak kezdete volt. Amely nemzet azt hinné, hogy most már antimilitarista lehet, az maga fölött énekelné a requiemet. (197.) „A kisántántba — írja tovább — minden nemzet fölvehető, de a lengyelek sohasem.“ (203.)

1921. E fejezet élén újból a lengyeleket támadja, akik szerinte még a németekkel is szövetekeznének a csehek ellen. (212.) Sok történelmi adalékot sorol föl a tescheni kérdés megoldásából. Sokat foglalkozik *Szlovenszók*val is s ezzel kapcsolatban azt mondja, hogy a dualizmus, amelyet Hlinka gondol, a köztársaság szétszakítására vezetne. (235.) Eszeteli Jehlicskáék krakkói működését is, valamint a *Szlovenszók* forradalmasítására irányuló törekvéseket. Május 16-án kellett volna a magyaroknak betörniök a Felvidékre és egyesülniök a fölkelőkkel. A terv azonban megheiusult. Ugylátszik a tervbe Radics is be volt avatva, akinek egyidejűleg horvát parasztlázadást kellett volna szítania Belgrád ellen. (237—241.) Közérlől érdekelnek minket következő sorai: „Micsátek J. a „Slov. Politika 17. számában reprodukálta azt a beszélgetést, amelyet a pesti egyetem tanárával, Jászi csoportjának követőjével folytatott, aki, mint magyar, azt mondta Hlinkáról: Hlinka politikája gyilkos Szlovenszók számára, a tót autonomista mozgalom a magyar grófok reménye és támogatja a reakciót Magyarországon. Nekték tótoknak tudnotok kell, hogy a csehekre vagytok utalva s ahhoz igazodjatok.“ (245.) Leírja továbbá mindazon eseteket, amikor Hlinkáék és a csehek között véres összefütközések voltak. Ki meri azonban mon-

dani, hogy a cseheknek és tótoknak nincs közös történelmük, mert a tótoknak semmiféle történelmük nincs, — illetve epizódok nem jelentenek történelmet. (257.) Az Erdős-Kárpátok néme-ly cseh tisztviselőjéről megállapítja, hogy közönséges tolvajok, illetve zsebmetszők voltak. (273.) Sokat foglalkozik a Javorina-problémával is. (279—284.) és a csehországi németek politikájával és követelései-vel. (290—306.) Följegyzi, hogy egyes miniszterek állami szállítá- sokért proviziókat vettek föl. (313.) Kormányán egyen cseh képviselők látogatásukkor a pénzverdét lopták meg. (314.)

Ezzel be is fejeztük főbb vonásokban a mű ismertetését. Belőle azt a benyomást meríthettük, hogy szerzője lángoló cseh hazafi és becsületos ember, aki há- tártalan elkeseredéssel ostorozza s napfényre hozza, épp nemzetéért aggódva, nemzete érdekében, honfitársai bűneit is. Nagy kérdés, hogy mennyire tud célt érni. A munka s még túlzásaiban is őszinte hangja mindenesetre fehér holló a cseh irodalomban s bár Magyarország- gal szemben sovén-nacionalista állás- pontot foglal el s áthidalhatatlan szaka- dék választ el tőle, fenti tulajdonságai- nál fogva, mint *becsületos ellenség*, szimpatikus marad.

Podhradszky György.

KÜLFÖLDI BIBLIOFILIA.

HAEBLER KONRAD: DEUTSCHE BIBLIOPHIEN DES 16. JAHRHUN- DERTS. DIE FÜRSTEN VON AN- HALT, IHRE BÜCHER UND IHRE BUCHEINBÄNDE.

Leipzig, 1923 Karl W. Hiersemann. 2° 6, 98 l. 35 tábla.

Nem nagy terjedelmű az an- halti fejedelmi ház birtoka, azért a család tagjainak külö- sen fiatalabb része egyházi pályán helyezkedett el. Innen magyarázható a gondos nevelés, melyben az ifjak részesültek s ennek eredménye- kép művészeti és tudományos hajlamaik s a kormozgató vallásos eszmék iránti érdeklődésük és vonzaluk.

Hogy a könyvnyomtatás előtti korban voltak-e a fejedelmi udvartartásokban könyvtárak, az kétséges, a mostani fe- jedelmi könyvtárak régi anyaga külseje után ítélve kolostori könyvtárakból ke- rült ki. A nyomtatás föltalálása után megváltozott a helyzet, az irodalmi ter- més lehetőségre, hogy a világiak sorából könyvgyűjtők, könyvkedvelők kerüljenek ki.

Az anhalti fejedelmi ház tagjai közül különösen kivált György, a XVI. szá- zad első felében, tőle származik az an- halt-dessau ág könyvtárának nagyobb része. A könyvtárt két századon át Dessau várában őrizték, azután „Georgs- Bibliothek“ néven a tartományi könyv- tár különtermében nyert elhelyezést. 1600 óta lényegesen nem gyarapodott,

de nem is fogyatkozott meg, úgyhogy tanulmányozásra kiváló alkalmat nyújt.

Az első gyűjtő, Magnus (1455—1524), mint császári tanácsos leginkább jogi műveket vásárolt 1500 előtti időből. A kötéseknek nincs egységes stílusa, köny- vei bizonyosan kötve kerültek birtokába.

A család tagjai közül a legkiválóbb gyűjtő volt György, a reformátorok ba- ránya. Egyházi pályán működven, vallá- sos tárgyú műveket gyűjt, de nem pusztán kedvtelésből, hanem mint nélkülöz- hetetlen segédeszközöket tudományos munkásságához. Tulajdonjoga biztosítá- sára kezdetben sajátkezüleg jegyzi be a nevét könyveibe, később az akkori szo- kás szerint könyvkötővel nyomtatja rá a táblára, mottót is választ: Spes mea Christus; ha ezek rövidítve, kezdőbetűk- kel kerülnek a könyvre, megfejtésük sok fejtörésbe kerül. (S. M. C.), (F. G. Z. A. = Fürst Georg zu Anhalt.) Könyvei között sok dedikált példány is akad. Luther, Melancthon s kath. szerzőktől is. Tanárának, Helt Györgynek halála után (1545) megvette annak 500 kötet- ből álló könyvtárát. Könyveit szekré- nyekben, szakok szerint felállítva, betű- rendes és szakkatalógussal látta el.

Gyűjtése első éveiből könyveinek kötése a divatos disznóbőr, vaknyomás- sal; de csakhamar fölébred bibliofil ösztöne, könyveit izlésének megfelelő köntösben kívánta látni. Helt-tel — aki Wittenbergben könyvei kötetését in- tézte — 1531—44 között váltott levelei- ben említés történik libri deaurati-król. Bizonyára azok a barna borjúbörkötések

értendők ez elnevezés alatt, amelyeknek fődíszje a táblára arannyal préselt képes ábrázolás; az aranyvágás csak a század közepétől kezdve jött divatba.

Mivel ezidőben udvari könyvkötő még nem volt, wittenbergi mesterekkel kötötték könyveit, körülbelül 1535 óta a kötések jellege egységes. A tábla közepére téglalakú keretbe képes ábrázolás kerül, melynek tárgya a keresztfeszítés vagy a feltámadás, Dávid éneklő alakja, családi címer stb., csak két esetben növénydísz. Ezeknek a képes ábrázolásoknak több változata ismeretes s egy-egy duc több éven át volt használatban. Időnkint a címer összetétele is változott s az ilyen superexlibris alkalmas eszköz a tulajdonos személyének vagy a kötés korának megállapítására. Az ábrázolás fölé és alá, néha mind a négy oldalára a tulajdonos neve s a kötés évszáma került. A keretléc e korban elég széles s figurális dísz tölti ki: reformátorok, evangelisták, allegorikus alakok (Justitia, Prudentia), jelenetek (Ádám és Éva, keresztfeszítés) Paris, Venus stb. s görgetővel vagy bélyegzővel vannak nyomva a táblára, némelyiken felírás, vagy évszám, vagy a mester monogramja látható.

Joachim († 1564) könyveinek java része is teológiai irodalom, Melanchton, Justus dedikációival; érdeklél gyűjtötte a török kérdésre vonatkozó műveket is. Ő az első a család tagjai közül, ki a képes ábrázolás helyére mellképét vitte rá 1539. Ezt a példát követte testvére, János s ennek utódai is, János képe utódai könyvein is szerepel. A kép körül elhelyezést nyertek a családi címerek is kicsinyített alakban.

Joachim Ernő korában változóban van a kötés stílusa; a munka nem oly gondos: a nyomás kevésbé éles s az aranyozás elmosódott. Neje, egy württembergi hercegnő, révén württembergi kötések is jutottak a gyűjteménybe: színes címerrel s Maioli-féle szalagdísszal. De ezek csak gyarló utánezatai a külföldi mozaik s fényes lakkfestékekkel díszített kötéseknek, a technika ismerete nélkül. De azért néhány szép kötés is akad, melyeken új ízlés tör utat. A görgető használata háttérbe szorul, a figurális lécek elmaradnak. A tábla közepén levő képes ábrázolást vaknyomású vonalak keretezik, legfeljebb egy lécz szerepel renaissance ízlésű fejmedaillonokkal, a többi renaissance növényornamentikával ékes. Legművészebb egy 1575-ös kötés,

melynek fődíszje az Isten ölében nyugvó szenvedő Krisztus képe.

Bernát még nagyobb bibliofil. Visszaszerzi a családjá tulajdonából kikerült példányokat, gyűjt régi könyveket, pl. a *Heures* egy Paris, 1489-i példányát, *Dogék* történetét tárgyaló kéziratot. Kötés terén kisebb igényekkel lép fel, 14 kötésén atyja, János mellképe szerepel, az anyag túlnyomó részében disznóbőr. Figyelemreméltó egy káté kötése: keskeny keretléc, a tábla felső részében háromsoros felírás: von Gottes Gnaden] Fürst Bernhard [zu Anhalt; alatta 62—38 mm nagyságban a térdeplő Dávidot ábrázoló duc lenyomata, a tábla többi része üres. A hátsó táblán egy iskolajelenet.

Néhány kötet a család nőtagjainak emlékét őrizte meg. György anyja, Margit, Luthernek személyes ismerőse. Breviariuma, kétkötetes bibliája, Luther újtestamentoma s jelmondata: *Mein Hoffnung zu Gott*, mély vallásosságának bizonyítékai. Eleonora, Joachim Ernő neje, bibliofil hajlamairól ismeretes: tudósok könyvajánlásaikkal tisztelik meg. Könyveire címerét, portréját nyomatta.

Havran Dániel.

*

GESAMTKATALOG DER WIEGENDRUCKE.

(Hg. von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Bd. I. Abano—Alexius. Leipzig, 1925. Hiersemann. 4° 682. l.)

Az előttünk fekvő hatalmas kötet, amely a német kollektív tudományos munka szervezettségének valóban nagy-stílusú bizonyítéka, teljes húsz évi munka gyümölcse. Sokáig Hain *Repertorium Bibliographicum* szerepelt mint az ősnyomtatvány-leírás klaszikus mintája. De már a XVIII. század végén megindult a törekvés arra, hogy a bibliográfia a tudomány újabb eredményeinek felhasználásával, a modern igényeknek megfelelő ősnyomtatvány-katalógus készüljön. Ennek a törekvésnek az eredményeként alakult 1904-ben a porosz kultuszminisztérium kezdeményezésére a *Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke* s így jött létre a nagy mű, amelynek első kötete előttünk fekszik. Az egész világ ősnyomtatványanyagát felöleli. Felsorolja a magyarországi ősnyomtatványok lelő helyeit is, amelyeket így összefoglaltan egyedül e külföldi munkában találhatunk meg.

Az ősnyomtatványok leírása az összes ismert példányok alapján, lehetőleg autopsia útján történt, így az ismert ősnyomtatványok száma igen sok variánszal gyarapodott; ez az első kötet Hain 819 számával szemben 1256 számot ad. De a feldolgozott anyag nagyságánál sokkal nagyobb érdeme a műnek, hogy a leírások az eddigi bibliográfiai irodalomban páratlanul pontosak, sokoldalúak és részletesek. Minden teljes leírás több részből áll. Először a szerző neve, a címszó, a nyomtatás helye, ideje, a nyomda, kiadó és az alak megjelölése következik, esetleg a fordítók, magyarázók nevei. Ezt követik a terjedelemre, ívjelzésekre, lapszámozásra, őrsvakokra vonatkozó adatok, továbbá a nyomtatvány nyomdai elrendezésének leírása: a hasábok és sorok száma s ahol a formátum megjelölése nem lehetséges, a tükör méretei s a külső kiállításra vonatkozó adatok: betűtípusok, iniciálék, nyomdai és kiadói jegyek, metszetek, térképek, hangjegyek, színes nyomások és margináliák jegyzéke. A betűtípusok, iniciálék, nyomdai és kiadói jegyek leírása Konrad Haebler: *Typenrepertorium der Wiegendrucke* c. műve alapján történik. Ezután következik a szöveg leírása: a cím és kolophon, a szöveg kezdő és végzavai, a második ív első sora, esetleg a mellékletek, tartalomjegyzékek, mutatók megjelölése. A szöveg idézett helyei azt is feltüntetik, hogy gót vagy antiqua-e a nyomása. A tudományos kutatás folytonosságának fenntartására a leírást forrásmegjelölés követi, továbbá a facsimile kiadások s az ismert példányok felsorolása.

A kiadvány leírásának mindenre kiterjedő pontosságán kívül külső kiállításra folytán is nagy érték; papír, nyomás, művészi kötés igazi bibliofil kiadvánnyá teszik.

Pukánszky Kádár Jolán.

★

INDEX BIBLIOGRAPHICUS.

Répertoire international des sources de bibliographie courante. (Périodiques et institutions.) Publié sous la direction de Marcel Godet, Directeur de la Bibliothèque Nationale Suisse. Genève 1925.

A Nemzetek Szövetségének kebelében működő Szellemi Együttműködés Bizottsága (Commission de Cooperation Intel-

lectuelle) bibliográfiai albizottságának kezdeményezésére az 1923. év folyamán elhatározták a fenti cím alatt immár testet öltött, nagyon használható s igen nélkülözött mű kiadását. A Magyarországra vonatkozó bibliográfiai adatok közlésére Miss Florence Wilson, a Nemzetek Szövetségének könyvtárosa a Bibliográfiai Központot szólította fel, így hazánk is szerepel a program szerint felvehető, jelenleg is rendszeresen megjelenő és állandóan bibliográfiai anyagot közlő kiadványainkkal.

A bevezetésben a mű szerkesztője vázolja az Index létrejöttének körülményeit, a mű célját, programját és besztását. A mű három főrésze oszlik: I. Partie systematique. II. Répertoire par pays. III. Index.

Az első rész az általános bibliográfiával foglalkozó művek, folyóiratok, intézmények, majd a részletes bibliográfiai műveknek — egyes tudományterületek szerinti — csoportosítása. A művek lehető legteljesebb címeikkel, a kiadónak, a kiadás helyének, évének feltüntetésével a legapróbb részletekig menő csoportosításban szerepelnek. E mellett mindenütt megtaláljuk a folyóirat, könyv, illetőleg intézmény jellegének, rendeltetésének rövid magyarázatát is.

A második részben betűrendben soroztatott országok szerint vannak feltüntetve a művek, illetőleg intézmények, most már csak rövid címeikkel, de számmal jelzett utalással az előbbi részben szereplő bővebb leírásukra.

37 ország között „Hongrie” alatt mint intézmény az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ, továbbá a következő folyóirataink szerepelnek:

Corvina, Magyar Könyvkereskedők Évkönyve, Magyar Könyvszemle, Revue de Hongrie, Magyar Bibliofil Szemle, Botanikai Közlemények, Rovartani Lapok, Irodalomtörténet, Irodalomtörténeti Közlemények.

Természetesen, mihelyt többi folyóirataink is felvehetik ismét a bibliográfiai adatok közlését, ez a sor bővülni fog, így is — szám tekintetében (10 tétel) — az utódállamok között vezető helyen vagyunk, amennyiben Románia 8, Jugoszlávia 7 és Csehszlovákia 5 művel szerepel.

Kiegészíti a művet a hatalmas *Index*, betűrendbe szedett mű, illetőleg folyóiratszámokkal.

Paulovics István.

MONATSHEFTE FÜR BÜCHER-
FREUNDE UND GRAPHIKSAMM-
LER. I. 1925. Heft 4, 5, 6.

Folyóiratunk legutóbbi számá-
ban ismertetett Monatshefte
4. füzetében a XIX. század
második negyedében német
költők műveit ékesítő francia
illusztrációkkal foglalkozik Paul KNOPF.
E kor romantikus világát tükröztetik ez
illusztrációk is. Francia művészek egész
sora *Werther* illusztrál, Goethe leg-
nagyobb elismerését váltják ki Delacroix
Faust-képei. A legművészebb fa-, acél-
és rézmetszetes francia kiadásokban je-
lennek meg a németek, a művészek kö-
sött Gavarni és Penguilly szerepelnek
finom rajzokkal, pompás nyomatokkal.
Nem csoda, ha szerzőnk felsóhajt s „pa-
radicsomi” állapotnak nevezi a nemze-
tek barátságos egymásrahatásából táplál-
kozó művészeti és irodalmi kapcsoló-
dásoknak ezt a békés, nyugodt idejét.
1848 mindennek végét szakítja.

A füzet másik két tanulmánya Wilh.
TISCHBEIN rajzaival (Paul F. Schmidt
tollából) és Wilh. RUDOLPH modern fa-
metsző művészetével (írta Zoega v.
Manteuffel) foglalkozik.

Johannes HOFFMANN *Kursächsische
Bucheinbände des 16. Jahrhunderts in
der Leipziger Stadtbibliothek* c. érteke-
zése nyitja meg az 5. füzetet. Egy —
állítólag Luther birtokából származó —
XIV. századi pergament *Vulgata*-kézirat
gazdagon díszített barna borjúbőr-köté-
sét mutatja be s készítésének idejét a
XVI. század első felére teszi. A könyv-
tár egy másik kéziratának még díszesebb
kötőse szintén barna borjúbőr, szinte
páratlan gazdagsággal — de finom ízlés-
sel — aranyozott ornamentikus díszek
között az első táblán két kiváló finom-
ságú — plakettszerű — lemezkép lát-
ható, *Justitia* és *Lucretia* felirattal el-

látott képei, alattuk az 1566-os évszám.
Aug. L. MAYER *Spätgotischer Buch-
schmuck kastilischer Codices* címen
négy elsőrangú, németalföldi hatás alatt
készült miniatúrral ismertet meg ben-
nünket katolikus Ferdinánd és Izabella
idejéből, majd a madridi Biblioteca
Nacional egyik XIV. századi, miniatü-
rökkel ékes kodexének kötésére hívja
fel figyelmünket. A sötétlila, növény-
mintás kötésnek lapjain közepén a ki-
rály, illetőleg a királyné koronával el-
látott — a kötésen levő kapcsokkal
azonos email-berakásos ezüst-technikájú
— igen díszes mór-stíliú kezdőbetűi lát-
hatók. A fedél bevonatának mélységes
finomsága s az email-ékes ezüst díszek
fejedelmi pompája igen megkapó hatású
s jellemző bizonyítéka a királyi pár mű-
vészetkedvelő hajlamának.

Wilh. GROHMANN Paul KLEE-nek ke-
vesektől méltányolható s még keveseb-
bektől érthető fantasztikus, beteg raj-
zait igyekszik jobb ügyhöz méltó oda-
adással méltatni.

GROTE-DESSAU a drezdai Kupferstich-
kabinetnek *Altdorfer* állítólagos kéz-
jegyével és 1524-es évszámmal megjelölt
tájképrajzából *Altdorfer* tájkarcai kelet-
kezésének idejét illetőleg von le követ-
keztetéseket.

Moritz STÜBEL *Deutsche Galeriewerke
und Kataloge des 18. Jahrhunderts* című
nagyobb tanulmányának a 6. füzetben
megjelent első közleményével a leg-
nagyobb érdeklődésünkre tarthat szá-
mot. A rendszeres alapossággal felépít-
ett tanulmány megmagyarázza a *gale-
ria* (uralkodó fejedelem gyűjteménye),
a *kabinett* (egyéb gyűjtemény), a *Ga-
leriewerk* (egy gyűjtemény műveinek
ismertetése) s a *recueil* (ha több gyűj-
teményről van szó) szavak XVIII. szá-
zadi értelmét. A katalogus szó értelme
nem változott. Szerző csak a fejedelmi
gyűjteményekről szóló műveket, s azok-

ból is csak a festményekkel foglalkozókat ismerteti. Szól az e téren történt első, csonka kísérletről, a bécsi császári képtárnak I. Lipót megbízásából Männl által készített 30 lapból állott katalogsáról, mind a 30 lap azonban ma már nem ismeretes. A berlini gyűjteményről készült Bartsch-féle kísérlet már csak 20 lapig jutott el. Anton v. Prenner a *Theatrum artis Pictoriae*-ban a bécsi császári képtár anyagát adja ki 1728-tól kezdve, 40 lapjával nagy folio-kötetenkint. Az első kötetek megjelenése után a vállalat megfeneklett, mire Prenner egy olcsó kiadásra szánta el magát, a *Prodromus*-ra, a kötetenkint ígért 40 képet u. i. erősen kicsinyítve egy lapra rajzolva adta ki s így 30 lapon a képtár egész anyagát megjelentette. Képei alul szellemes versekkel voltak élénkítve.

Heineken művében a drezdai képtárról minden lap vagy kettős lap egy-egy festmény reprodukciója. A képeket itt több művész rajzolja, a legkiválóbb rézmetszők dolgoznak rajtuk, külön e célra felállított nyomda végzi a sokszorosítást. Maga III. Ágost ügyel fel a nagy munkára. A mű 100 példányát a király tartotta fenn magának, amiért 20.000 tallért fizetett. Gyönyörű kötésekben, ajánlásokkal uralkodóknak ajándékozta el őket. A többi példány könyvkereskedői forgalomba került. 600 példány készült feltehetően a műből. A lemezek megsemmisítését becsületszóra (!) meg kellett ígérni. 2 kötet készült el. Teljessé — a III. kötet elkészültével — azonban csak 1870-ben lett a mű.

A Prenner-féle *Theatrum* és a *Prodromus* egy-egy lapját, valamint a drezdai nagy mű egyik királyi példányának Balhasar Leithenberger készítette remek kötését a cikkkel kapcsolatban képben is élvezhetjük.

H. Mons Karl W. Kolbe művészetét ismerteti vonzó empire-interieur-jeinek és legtöbbször klasszikus jelenetekkel élénkített kiváló metszeteinek bő képanyagával.

Erich v. RATH *Bedeutung und Wert der Wiegendrucke* címen az ősnymtatványok elhatárolásának és értékelésének eléggé felszínen levő kérdéséhez szól hozzá. Az 1500. év előtti nyomtatványoknak a XVI. századiakétól való nagy elkülönülését igyekszik erősíteni s így az 1500-adik évet többé-kevésbé megálló határpontnak elismertetni.

A folyóirat ezen újabb számainak *Rundschau*-része a kiállítások, gyűjtemények, aukciók, irodalom gazdag ro-

vataival, leszámítva néhány érdekesebb könyvkatalogus ismertetését és néhány — bennünket csak távolabbról érdeklő — könyvaukcioról szóló hírt, legnagyobb részben művészeti, grafikai érdekességű eseményről számol be.

A mi nagy Apponyi Sándorunk áldozatkészségéhez hasonló cselekedetről értesülünk a 6. füzetben. Henry E. HUNTINGTON, a kaliforniai vasútkirály San Marino városka közelében hatalmas parkban, pompás épületben elhelyezett, szinte felbecsülhetetlen értékű könyvtárát halála esetére a kaliforniai államnak ajándékozta. A könyvtár egyéb felbecsülhetetlen értékek mellett — s itt van a rokonsága a mi Apponyiánakkal — az Amerikára vonatkozó s amerikai irodalom legteljesebb gyűjteménye.

Paulovics István.

*

ZENTRALBLATT FÜR BIBLIOTHEKSWESSEN. 1924.

A folyóirat most befejezett negyvenegyedik évfolyama tekintélyes kötet, mely semmivel sem emlékeztet a háborús esztendőkre. Gazdag anyagából a bibliofil szempontból érdekesebb következő cikkeket emelhetjük ki.

A Bömer a reformáció-korabeli nevezetes gúnyirat, az „*Epistola obscurorum virorum*“ szerzőjének és legelső nyomtatóhelyének kérdésével foglalkozva, melyről már félezer év óta folyik a legnagyobb vita, bírálja a most felmerült legújabb föltevést. F. Schmid a könyvtárak abc-rendszerű *címszótárkatalógusának* (Schlagwortkatalog) előnyeit vitatja. Ez a rendszer újabban a régi szakrendszerek logikátlanságába mindjobban belezavarodó német tudományos könyvtárak egyszerűnek látszó, de éppen nem szerencsés kivezető útja. Bizonyos, hogy a lexikális csoportosítás is megadhatja a részletkérdések irodalmának némi összegyűjtését, a vezérszavak tekintetében gyakori kétértelműségek és elkerülhetetlen szétforgácsolások azonban, melyek legjobb esetben is csak az utalólapok tömegét szaporítják, mégis bizonytalaná és főképen teljesen áttekinthetlenné teszik a bennük rejlő anyagot, akár nagy legyen az, akár kisebb. A címszótárkatalogus sohasem helyettesítheti a rendszeres szak-katalógust, mely nominális indexekkel

kiegészítve nemcsak logikus útmutatója minden kutatásnak, hanem a könyvtár szakszerű kiépülésének is legjobb ellenőrzője. *K. Haebler* a könyvnyomtatás első évtizedeinek betüöntő-iparát és betűkereskedelmét ismerteti, mely az ősnymtatvány-kutatásnak oly fontos kérdése. *A. Harnack* a könyvajánlások bibliografiai szemmeltartására hívja fel a figyelmet. *H. Hütte* érdekes áttekintést ad az ősi kínai irodalom megmaradt emlékeiről. *H. Menhardt* újabb adatokat közöl a karinhiai régi könyvtárak kéziratainak származásáról, *A. Schmütgen* a népkönyvtári propagandájáról ismert *Karl Borromaeus Verein* történetét, *H. Häring* pedig a tudományos könyvtárakról készülő regiszter besztását ismerteti.

Különös érdeklődésre tarthat számot a német könyvtárosok erfurti kongresszusán (1924 június 11—12.) tartott előadások közül *G. Abb* előterjesztése a nem szakszerű vezetés alatt álló régi könyvtárak felügyeletéről és védelméről, melynek értelmében a kongresszus el is határozta, hogy kormányintézkedést kér a műemlékek védelmére fennálló törvénynek ily értelmű kiterjesztésére. Végül *P. Gehring* ismerteti *Ludwig* würtembergi herceg könyvtárát, melyet 1701-ben osztottak meg a hallei és tübingeni egyetemi könyvtárak között.

—reő.

★

BULLETIN DU BIBLIOPHILE ET DU BIBLIOTHECAIRE 1925.

A XVIII. századi híres könyveknek e folyóirat lapjain már 1921-től folytatásokban közölt ismertetése élénk visszhangot keltett. A *Chronique* rovat nagy elismeréssel szól a tanulmány szerzőjének, *Maurice PÉREIRE*-nek érdemeiről és *D'un classement artistique des illustres du XVIIIe siècle* című közleményben kifejti, hogy, bár a rajz, a metszés és az interpretáció más-más, heterogén szempontokat nyújt, melyek azok a tényezők, melyekkel a XVIII. század híres műveit művészi osztályozás alá lehet vonni. *Fernand Vandérem* szerint három közreműködőre van szükség e téren: 1. Műkedvelő bibliofilre, aki ismerve a feldolgozásra váró tárgy különböző követelményeit, meg legyen bízva a bibliofil hierarchia összeállításával. 2. Kiváló szaktudású metszőművészre, akinek fel-

adata a szakmájába tartozó művek értékelése és művészi becsük szerint való osztályozása. 3. Könyvtudósra, aki a szöveget és illusztrációt egymással szembeállítsa és a két tényező közti kapcsolatot megállapítsa. Ez az eljárás nemcsak az amatőrök számára volna nagytfontosságú, hanem sokkal erősebb alpra állítaná a XVIII. század kiváló alkotásainak megítélését is. Az *Un Robinson du XVIIe siècle* című közlemény egy igen ritka művet mutat be, amelyet 1668-ban holland eredetiből fordítottak franciára. Címe: *Relation de la decouverte d'une quatrième isle sur la Terre Australe...* A mű tartalmilag rokonságot mutat *De Foe* halhatatlan munkájával. — *J. POLLIO* *Bibliographie raisonnée des oeuvres de Casanova de Seingalt* című közleményében tolytatja *Casanova* munkái első kiadásainak bibliografiai ismertetését. Az 1790-ben megjelent *Solition du problème deliaque...* és az írónak jórészt kéziratban maradt, német és francia könyvtárakban őrzött matematikai munkái, továbbá az 1797-ben megjelent *A Leonard Snetlage* kerülnek alapos bibliografiai ismertetésre. — A *Bibliothèque nationale*-ban *Roland Marcel* nagyszerű emlékkiállítás rendezett *Pierre de Ronsard XVI. századi francia költőnek*, a *Pleiade* költői iskola alapítójának műveiből a költő születésének négyszázéves évfordulójára. E kiállítás anyagának ismertetését látjuk a *Le deuxième exposition Ronsard* című közleményben. — A *Les véritables originales* rovat több közleményt szentel *Balzac* munkáinak bibliografiai ismertetésére. *Fernand Vandérem* a *La cure de Village* és a *La femme supérieure* megjelenéseinek körlményeit és első kiadásainak könyvészeti leírását érdekes részletekkel világítja meg. — *François MONTEL* és *Maurice MONDA* három költő: *Stéphane Mallermé*, *Arthur Rimbaud* és *Tristan Corbière* munkáinak bibliografiai ismertetését kezdik meg. Első közleményük a *Bibliographie de Stéphane Mallermé*, melynek avant-propos-jában kifejtik, hogy a bibliografiai feldolgozás kereteiben a *Verlaine* munkáinál alkalmazott módszert követik. Eszerint első feladat minden munka bibliografiai összehasonlítása, azután az eredeti források megállapítása és végül a mű kiadásának története. Eme szempontok szemmeltartása mellett alapos tanulmányt közölnek *Mallermé* *Le corbeau* és *L'après-midi d'un faune* című munkáiról.

A francia irodalmi és társadalmi élet számos előkelősége szólal meg e lap hasábjain. Irodalomtörténeti vonatkozásaiban érdekel bennünket a *Lettres a la princesse Mathilde* című közlemény, mely Ernest Renannak a hercegnőhöz intézett, Primoli gr. tulajdonában levő leveleit közli. A levelek a 70-es évekből származnak és Renan belső világára engednek bepillantást. A *Revue Litteraire* rovatban C. BELLAIGUE, a termékeny regényíró René Boylesve-t mutatja be. A tanulmány a költő három regényének (*Les nouvelles leçons d'amour, Je vous ai désirée un soir, Souvenirs du jardin détruit*) megjelenése alkalmára készült.

★

LE CORRESPONDANT 1925.

Alfréd de Vigny életrajzához becses adatokat szolgáltat a folyóirat *Lettres inédites D'Alfred de Vigny a la duchesse de Maillé* című közleményével. — Hasonlóan a múlt század irodalmi szférájában járunk Jean MONVEL-nek *François Coppée* című tanulmánya olvasásakor. Samain pályáját 1883-tól veszi a szerző tárgyalás alá és a költőnek Au jardin de l'Infante című könyvével kapcsolatot Coppée-val való összeköttetését és levelezését ismerteti. Raymond ESCHOLIER több közleményben Victor Hugó írói művészetének részletes fejlődéstörténetét rajzolja meg. K. B.

BULLETIN OF THE NEW-YORK
PUBLIC LIBRARY

A márciusi szám ismertetést közöl a Pierpont Morgan-könyvtár kéziratgyűjteményéről, mely a new-yorki Nyilvános Könyvtárban négy hónapig volt kiállítva. A kiállítást ezalatt százhatvan ezer ember látogatta meg. Az ismerető a váratlan érdeklődést abból magyarázza, hogy egyetlen emberi foglalkozás technikája sem érdekli jobban a közönséget, mint az íróé. Kevés olyan művészi érzékű ember van, aki például a könyvkötés szépségét méltányolni tudná, de csaknem olyan ritka az is, aki a bibliofil szempontokat értené; az inkunabulumok, az első kiadások gyűjtése a mindennapi ember előtt kuriozitásnak látszik. Azonban az írók kéziratai iránt mindenki érdeklődik, még az

is, aki a könyvet nem nagyon szereti, vagy aki azt a kéziratot nyomtatásban nem is olvasná el. Az az érdeklődés ez, amelyet minden író ismer, mikor ki kérdezik, hogy honnan vette a témáját, sokáig írta-e, nehéz-e verset írni, egy folyttában írta-e a regényét stb. A nagy közönség ilyen érdeklődése csak kíváncsiság az író munkájának folyamatára. De a komoly érdeklődő meghatott tisztelettel nézi azt, ami egy teremtő szellem kezéből közvetlenül került ki; néha az író életének egy tragikus vagy fontos eseménye is fűződik hozzá, mint a Shelley egyik versének kéziratához: abban a csónakban találták meg, amelyből a költő a hullámokban eltűnt; van, aki szeretett könyveinek egy-egy lapját látja meghatottan maga előtt eredeti formájában — úgy hogy a kéziratgyűjtésben rendkívül sok az érzelmi elem. A kézírás jellege vagy a javítások mennyisége már kevesebb embert érdekel. Egészen Kiplingig nem találunk gépirásos eredetűt, de azóta növekszik ezeknek is a száma, ami arra mutat, hogy a kéziratgyűjtés értéke mindig emelkedni fog, mert a gép, sok más szép érdekes emberi dokumentummal együtt az írói kéziratokat is el fogja tüntetni. A kiállított gyűjteményben a leghíresebb angol írók regényeiből és verseiből vannak kézírásos részletek és rajzok is, ha, mint Thackeray a Gyermekek könyvét vagy Du Maurier a novelláit, az író maga illusztrálta könyvét. Minden művelt emberre mélyen hat, ha Dickens *Karácsonyi énekének* első kompozícióját látja maga előtt vagy a *Don Juan* néhány versét Byron ideges, rendetlen, javításokkal tele írásában, mely szinte megőrizte a kikristályosodás folyamatát. Néhány kitűnő reprodukció ad fogalmat a gyűjtemény érdekességéről.

★

PUBLIC LIBRARIES

E folyóirat 1925-ös évfolyama több számában behatóan foglalkozik a felnőttek oktatásával a nyilvános könyvtárak tevékenységével kapcsolatban. A Washingtonban tartott és éppen ebben a tárgyban összehívott meeting adott alkalmat a kérdés megvitatására s mivel a gyűlés egyszersmind az amerikai modern könyvtármozgalom 50 éves évfordulójára esett, a folyóirat közli a Melvil Dewey arcképét és életrajzát is, akinek a legnagyobb szerepe volt ebben

a mozgalomban. A cikkek kiemelik a nyilvános könyvtárak fontosságát nemcsak az olvasás terjesztése terén, hanem a nemzeti élet tekintetében is. A könyvtár azért, hogy a nemzet és az egyes életének minden pillanatában meg tudja adni a szükséges felvilágosítást, nevelni a polgárt, a „citizenship“-re készíti elő a felnőtteket. A másik fontossága ennek a nevelésnek az, hogy habár az egyén gyakran csak egyes kérdésre keres felvilágosítást, ez az alkalmi érdeklődés legtöbb esetben tovább vezet és ezen az úton komolyabb tudományos érdeklődés fejlődhet ki benne. Így válik a nyilvános könyvtár a közéletben hatalommal és a szó legigazibb értelmében nevelője, a haladás útján vezetője lesz a nemzedékeknek.

*

THE LIBRARY JOURNAL

A májusi számban ugyancsak a könyvtárak feladatával foglalkozik egy Chicagóban tartott meeting alkalmából, ahol a felnőttek oktatásának megbeszélése végett amerikai és angol könyvtárak képviselői jelentek meg. A gyűlés célja az volt, hogy organizálja, egységes rendszerbe foglalja a könyvtárak eljárását és irányítást adjon arra nézve, miként lehetnek speciálisan nevelő intézményekké. A nevelésben a legfontosabb szerepe a könyvtárosnak van, mivel ő az őre az oktatás eszközeinek: a könyveknek.

Bővebben foglalkozik ezen kérdéssel

E. C. Lindemann cikke, mely a felnőttek helyes oktatásának feltételeit vizsgálja. Az oktatásnak az étellel összefüggő személyes tapasztalatokon kell nyugodni és nem szabad a külső tényező befolyásának érvényesülni benne. Ezt úgy érhetjük el legjobban, ha az oktatásnak megbeszélés, sőt vita jellegűt adunk, amelyben a tanító vezető szerepe csak az érdeklődés fokozását segíti elő és sohasem zsarnoki. Az író Dánia példáját hozza fel, ahol az alsófokú oktatás is nagyszerű eredményt ért el. Dánia első népiskolájának bejárata felett ez a felírás volt: Amit a poroszok külső erőszakkal vettek el tőlünk, belső neveléssel kell visszanyernünk. Ezek az iskolák a nép írástudatlanságát ragyogó eredménnyel győzték le. De ugyanilyen hathathatos náluk a felnőttek oktatása is, melyet sem felvételi szabályok, sem vizsgák nem nehezítenek meg. 54 népiskolájában van szabad oktatás, mely nincs évfolyamokhoz kötve, mert célja a nevelésnek az egész életre való ki-terjesztése.

Angliában huszonöt éves ez a mozgalom és főleg a munkásosztályt nyerte meg magának. Azzal a céllal indult meg, hogy a munkásokat osztályharcra nevelje s ma is a felnőttek oktatása a „labour party“ főfegyvere; a mozgalomban a kézi munkást és szellemi munkást ugyanazon nevelési programmal érdekli. Az Egyesült-Államokban a felnőttek oktatásának iránya a legkülönbözőbb célok szerint terjed szét. R. E.

KÖNYVTÁRI ÉLET

A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTARA.

Dr. Hóman Bálint főigazgató s dr. Lukinich Imre igazgató vezetése mellett a Nemzeti Múzeum épületében folyó átalakítások már külsőleg is jelzik azt a könyvtár életében végbemenő nagy változást, amelyet a könyvtár fejlődése s a tudományos világ érdeke egyaránt régóta követelt. A Múzeum páratlan szép fölépcsőházából fog vezetni a bejárat a könyvtárba. A látogatót új, állandó kiállítótermek fogadják. S olyan szemet gyönyörködtető látványosságok, amelyeket külföldön sem igen talál: Apponyi Sándor könyvtára és metszetgyűjteménye, Todoroszku-Horváth-könyvtár, a Széchenyi-terem kincsei. Az olvasóterem végre villanyvilágítást kap, s késő estig lesz nyitva. A könyvtárosoknak külön munkatermük lesz. Az egyik teremben talán sikerül felállítani dekoratív módon az elszakított területek nyomdatermékeit. A fejlődésnek olyan perspektívája nyílik, amelyenre eddig gondolni sem lehetett.

S ez a lázas elevenségű munka bizonyára nemcsak a kutatóknak, hanem a könyvtár barátainak a számát is gyarapítani fogja. Már is komoly egyesülésbe készülnek tömörülni a *Múzeum Könyvtárának Barátai*, kik átérezve az ország első kultúrintézetének nagy nemzeti hitvitását és feladatait, külföldi példákhoz hasonlóan a társadalom anyagi részvételeivel kívánják a könyvtárt fejlődésében támogatni. A mozgalom egyik lelkes kezdeményezője gróf *Khuen Hédervár Károly*.

Nagy érdeklődés nyilvánul a könyvtárnak Szemlénk előző számában már ismertetett aukciója iránt, amelyen a könyvtár incunábulumainak, első kiadásainak másod-, illetve harmadpéldányai kerülnek eladásra. Az aukció katalógusa a napokban hagyja el a sajtót. S bib-

liofiljeink látni fogják, hogy könyvtárunk komoly értékű gyarapítására olyan alkalom, mint aminőt ez az aukció nyújt, még nem kínálkozott nálunk. Mi is felhívjuk olvasóink figyelmét az aukcióra s a már külsőleg is imponáló katalógusra. Az eredmény, reméljük, nem fog elmaradni. Az az eredmény, amelyre épp a könyvtár fejlődése s így a közönség érdekében elengedhetetlen szüksége van a könyvtárnak a mai néhez viszonyok között. S a könyvtárnak ezt az érdekét nem hagyhatják figyelmen kívül a könyvek s a Múzeum könyvtárának barátai közül azok, akik válogatnak majd az aukció katalógusából, amely a könyvtár anyagán kívül más, nem kevésbé értékes könyvekkel is szolgál. Összesen *harminc* ösnyomtatvány, *hetvennégy* 1711 előtti hungaricum (Szabó I., II., III. és Apponyi), *háromszáznyolcvanegy* 1711 utáni hungaricum s százhetvenhét egyéb könyv kerül árverésre.

Nagy mértékben gyarapodott nyomtatványokban az elszakított részek gyűjteménye, különösen Felvidékről és Erdélyből. Ha az egész anyag ki lesz állítva, az irodalomtörténetíró, kultúrhistorikus, politikus egyaránt meglepetve fogja látni: a magárahagyatottság és a küzdelem hogyan sorvasztja el lassan az irodalmat, szellemi életet, látni fogja: mint hatnak mindamellettt irodalmunk kiválóságai a nem magyarnyelvű nemzetiségekre is,* s hogy akiknek érdekében áll, azok mily céltudatosan dolgoznak ellenünk a tankönyvekben, már az elemi iskolásokban s az újságokban. Ez a gyűjtemény a könyvtárnak kétség-

* Dr. Soltész Pál, Komárom elszakított részének szolgabírája, író a következő sorok mellett küldött be egy tót verskötetet (Ján Rob Pončan: So, Bratislava 1923): »itt küldöm a szlovák Adyt. Erről a könyvről és írójáról még sokat fognak beszélni egyszer odaát is, ez az ember maga az erő, fajslovák, s mégis az első kozmopolita szlovák; ma forradalmat jelent, ütik, sokan magasztalják, mégtöbben nem értik... Ady. A hatása is érzik rajta.«

telenül egyik legérdekesebb új anyaga s mindegyre több tanulsággal szolgálva mindegyre több figyelmet érdemel.

Nem kevésbé gyarapodott az úgynevezett emigrációs gyűjtemény. A könyvtárnak ez a gyűjteménye már is az emigrációnak az egész világon, a moszkvai közintézményeket sem véve ki, páratlanul álló teljes anyagát foglalja egybe. A most szerzett anyagból kiválik a *Moszkvai Kommunista gyermekfüzet* sorozata, a *Párisi újság*, s a *Jövőnek* azok a számai, amelyek egyetlen úgynevezett „komplett” példányban sincsenek meg. S érdeklődésre tarthat számot a gazdag grafikai anyag, Biró Miklós és Tihanyi eredeti rajzai. Van köztük egy, jellemző, három méteres színes rajz: *Hatvany Lajost* ábrázolja sarkantyús piros csizmában, rövid, ráncos fehér nadrágban s frakkban, fején kis, kék, árvalányhajás pörge kalappal, kezében Petőfi és Ady felírású kéziratcsomóval. A plakát szélén: *Hazám* felírás. E gyűjteményt hathatósan támogatja a rendőrkapitányság is az elkobzott iratokkal.

Érdekes és remélhetőleg nagy gyarapodás vár a könyvtár kézirati osztályára. Dr. Lukinich Imre igazgató a napilapok s folyóiratok szerkesztőihez fordult, hogy a legújabb irodalom és hírlapirodalom kiválóságainak kézirataiból s a levelezésekből néhány darabot a könyvtárnak engedjenek át. Akinek a neve ma még kevésbé ismeretes, jelentős lehet a jövőben, s a tapasztalás azt mutatja, hogy az írók kéziratait mindig a jelenben kell megszerezni, mert azokat később mind nehezebb egybegyűjteni. A sajtó bizonyára teljes mértékben át fogja érezni dr. Lukinich Imre igazgatónak ezt a törekvését, amellyel bekapcsolódván az élő irodalomba, a kézirati osztály fontos hivatását kimélyíteni igyekszik, s adományozásával értékes anyagot fog szolgáltatni a jövő kutató nemzedék számára.

A kevés állami dotációból — sajnos — csak a legszükségesebb külföldi új anyag beszerzésére jut. Csere útján azonban a közelmúltban is értékes régi magyar nyomtatvánnyal gyarapodott a könyvtár. Sikerült megszereznie a következő művet, amelyet Szabó sem ismer s amelynek könyvtárunkba került példánya egyetlen példány: *Calendarium, Keresztur, 1619.*

Itt említjük meg, hogy most jelent

meg *Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Kiadványainak* III. füzeté, amely többek között dr. *Csánki Dezső* államtitkárnak, az Országos Levéltár főigazgatójának beszámoló s dr. *Hóman Bálint* múzeumi főigazgatónak ügyvezető alelnöki beszédét közli. Kár, hogy e füzet nem került könyváruusi forgalomba, kultúránk minden barátját érdekelné: kitűnik belőle az a nagyszabású munkaprogram, amelyet a Gyűjteményegyetem vezetői maguk elé tűztek, s az a nagy fejlődés, amelyet tudományos intézeteink aránylag oly kevés anyagi eszközzel és oly csekély tisztviselői létszámmal már is felmutathatnak.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

gyarapodásából kiemelkedik: *Kégl Sándor* könyvtára, melyet az elhunyt gyűjtő, egyetemi tanár kívánságának megfelelően, öccse, Kégl János ajándékozott a könyvtárnak. A gyűjtemény tizenegyezer darabból áll, harminc éven át végzett szakszerű gyűjtés eredménye. Az iráni filológián kívül szép számmal van benne képviselve az egész európai irodalom eredeti nyelven.

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR

a jelentős anyagi eszközökhöz mért eredménnyel s következetes munkával fejeleszti az egyes szakokat, kiváltkép a bibliográfiai anyagot. Felemlítésre méltó gyarapodás: néhai dr. Zorn Vilmos jogakadémiai igazgató könyvtára, melyet az özvegytől kapott ajándékba a könyvtár. Az 1924—25. évre a beiratkozási díjakból, az állami költségvetésből s a bibliográfiai központtól juttatott segélyből, valamint dr. Hantos Elemér húszmillió adományából összesen nyolcszázmillió korona áll a könyvtár rendelkezésére. Ebből jelenleg csupán egy alkalommal háromszázmillió koronát fordított a könyvtár rendelésekre. Ez bizonyára mai viszonyaink között oly összeg, amellyel egy könyvtár eredményesen vehet részt a könyvtárak ma oly fontos és szükséges, nemes és nagy, kulturális versenyében.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR

igazgatósága még ennél is nagyobb összeget fordít könyvtárfejlesztésre. A háromszázmillió rendelések — úgy halljuk — itt úgyszólván hétszámra történnek, ami nem is nehéz a hárommilliárdos könyv-

tári költségvetés keretében. Most jelent meg a *Fővárosi Nyilvános Könyvtár Értesítőjének* új kötete, amely a könyvtár 1924. évi működéséről és gyarapodásáról számol be. Valóban ez a jelentés, amely formájában a Szabó Ervintől megindított nyomon halad, és az adatok, amelyek a könyvtár nagy munkáját feltüntetik, s a katalógus, amely az új szerzeményeknek csak egy részét adja, egyformán dicséri az igazgatónak, dr. Kremmer Dezsőnek lelkeségét, s a főváros tanácsának áldozatkészségét. Értékes gyarapodást jelentett a könyvtár számára a Jeszenszky-féle Budapesti gyűjtemény megszerzése, s a Népszínházi bizottmány által örök letétképp átengedett színésztörténeti és zenetör-

téneti szakkönyvtár. Bibliofiljeinket külön is érdekelni fogja, hogy a könyvtár kiadja a Szűry-gyűjtemény katalógusát bibliofil kiadásban.

Az anyagi eszközök ilyen arányai mellett szinte fájdalmasan hat a *Nemzetgyűlés Könyvtára*-nak élete, amely a mostoha sorsú állami intézetek között is kiválik elhagyatottságával. Mindössze — beszerzésre, könyvkötésre stb. — negyvenmillió korona az állami segítség: közölte lemondóan a könyvtár igazgatója. Valóban mire juthat ebből egy könyvtárban, amelynek oly sorsukat érintő hivatása lehetne! A képviselő uraknak — úgy látszik — nincs szükségük könyvre.

Sikabonyi Antal.

MAGYAR BIBLIOFIL TÁRSASÁG

A MAGYAR SZÉPLITERATURA VIRÁGOSKERTJE.

Alóban virágos kertben járunk, mikor a Magyar Bibliofil Társaság negyedik kiállítása másfél század magyar kultúrájának szépirodalmi termésén végigvezet bennünket. Az a korszaka ez történetünknek, mely hatalmas, lankadatlanul felfelé törő lendülettel megteremtette az új Magyarországot. Amint járjuk e kiállítást, ennek anyagából is felénk árad e dicsőséges lendület heve. A magyar író örök osztályrésze: a szegénység, küzködés, mártírsóhaj hangot nyer időnkint az itt kiállított lapokon is, de diadalmaskodik rajta s az egész irodalmat magasztos egységbe fogja az írók apostoli hivatásának tudata. Dicső epopoeia ez, melynek buzdító szavatai és harsonái az itt kiállított könyvek.

A Magyar Bibliofil Társaság célja az volt, hogy e kiállítás révén bemutassa — lehetőleg magángyűjtők könyvtárából összeállított anyagon — a magyar könyvművészet java termését, a nyomtatás technikájának fejlődését a magyar könyvkultúra megizmosodásának tanulságokban leggazdagabb idejéről. Az anyag összeállításának és elrendezésének munkájára dr. Kremmer Dezső, a Fővárosi Könyvtár agilis és kiváló igazgatója nyert megbízatást, ki az anyagra s megválogatására vonatkozó szempontjait már előzetesen kifejtette e folyóirat hasábjain.¹

Feladatát három buzgó munkatársa, Kelényi Béla, Jajczay János és Koch Lajos fővárosi könyvtárosok közreműködésével nagy szeretettel és rátermettséggel oldotta meg s a kiállításnak maradandó emlékeül anyagát igen ízléses kiállítású, szép kivitelű facsimilékkel s

a könyvanyagból válogatott fejlécekkel és záródíszekkel ékesített katalógusban írta le.² Lendülettel, a szép könyvnek s a magyar költészet küzdelmes múltjának rajongó szeretetétől áthatott előszavának bizonyossága szerint igyekezett a bibliofil szempontokat az irodalomtörténetiekkel összeegyeztetni. Munkája érdeméből nem akar semmit sem levonni annak fölemlítése, hogy az utóbbi szempontok itt-ott sérelmet szenvedtek. Néhány író beosztása kifogásolható, az egyes írókat képviselő anyag aránytalansága is szembeötlő több esetben s az is joggal hibáztatható, hogy az egyes írók művei nincsenek következetesen időrendbe sorolva. Ennek eredményeül mindjárt a legelején megtörténik az, hogy a kiállítás kezdődik, a katalógus indul Beszenyeinek 1777-ben megjelent *Filozófusával*, holott az új irodalmat Bessenyeinek 1772-ben megjelent *Agis tragédiája* indította meg s természetesen mindenki ezt keresi a kiállítás élén. Nehéz megérteni, mi alapon került Révai a deákosoktól a gárdistákhoz; a 11. sz. alá beosztott *Epigrammák 's apróságok* pedig hibásan van az id. Péczeli Józsefnek tulajdonítva, mert ez fiának a műve, amint a kiadás helye és ideje (Debrecen, 1832) is mutatja. A *Kazinczy F. és köre* cím alá bajos odafogni a vele ellentétben álló Kisfaludy Károlyt is, különösen mikor külön csoportjuk van a magyar romantikusoknak, s az időrendnek teljes semmibevétele Kisfaludy Károly után mutatni be Kármánt s az Urániát. Az ilyesmi a műveltebb laikus látogatót megzavarják.

Az, hogy az anyag élénkítése érdekében egypár helyütt megtörik a történeti

² A magyar szépliteratura virágoskertje. A Magyar Bibliofil Társaság negyedik kiállításának katalógusa. Rendezte dr. Kremmer Dezső. Budapest. Székesfőv. Házinyomdája, 1925. N. 8. r. X + 225 l.

¹ Magyar Bibliofil Szemle, II. évfolyam, 93—94. lap.

folytonosság, nemcsak megengedhető, hanem a rendező ötletességét is dicséri. Még többet is szívesen láttunk volna e célból, különösen a képanyag gyarapítását, nem annyira arcképekben, mint inkább környezetrajzokban, itt-ott egy-egy kéziratot, egy-egy szép régi kötést, — ezek aligha zavarták volna meg a benyomás egységét s aligha keltettek volna kételyt a kiállítás célja és rendeltetése felől. Viszont a kisplasztikai anyag melőzhető lett volna, mert legnagyobb részében nem mondható sem szerencsésnek, sem művészivé érettnek, sőt az üzleti szemponttól mentesnek sem.

Ezek a megjegyzések nem akarják csökkenteni azt a hálás elismerést, mely méltán megilleti a kiállítás rendezőjét, kinek ügybuzgósága összehordta az anyagot, tudása és lelkesedése pedig valósággal megelevenítette, beszédes, szép emlékévé tette egy dicsőséges fejlődésnek. A finom ízléssel összeválogatott és elrendezett anyag tömérdek emelő és lelkesítő mozzanat mellett egy lehangoló észrevétellel is jár a bibliofilre. A régi kiadók igyekeztek mennél csinosabban állítani ki könyveiket, igyekeztek a közönséget ízlésre nevelni, könyvkultúrát teremteni. A munkának ízlésessége s finomságra, szépségre törekvő becsvágya tekintetében a modern könyvtermelés hanyatlást jelent. Ez a dekadencia fáj-

dalmasan szembeötlő, amint a régibb anyagnak szép címlapokkal, hangulatos metszetekkel, ízléses fejlécekkel és képekkel ellátott könyveitől az ötvenes évek termékeihez jutunk. Megdöbbenünk, hogy milyen szürke kiállításban, mily hitvány külsőben jelentek meg Jókai legnépszerűbb, legnagyobb sikerű könyvei, mintha már kibocsátásukkor a szétromgyolódásra lettek volna szánva. Igazságtalanság volna a magyar könyvnyomtatásnak mérhetetlen technikai haladása, becsületes ambíciója s gyönyörű eredményei előtt meg nem hajolni, de a tömegfogyasztásra szánt könyvekben az ízlésre való törekvésnek e hanyatlása kétségtelenül megállapítható s e hanyatlást sőtánk legvégén még erőteljesebben hangsúlyozzák Adynak rikítóan ízléstelen külsejű kiadásai.

Egészében azonban e szép kiállítás nemcsak a multnak tiszteletreméltó s lealázottságunkban hitre és lelkesedésre keltő emlékeivel nevel bennünket a régi magyar könyvek szeretetére, hanem a bibliofilnek a szép könyvet sóvárgó, kereső s kincsként megbecsülő vonzalmát is ébresztgeti a látogatók lelkében. S így a legeszményibb módon tölti be azt a magasztos nemzeti és művészi célt, amely létesítői előtt lebegett.

Kéky Lajos.

HIREK

A SZAZÉVES MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

Bibliofil Szemlénk is részt kíván a magyar tudományos életnek abból az ünnepéből, amely tiszta lánggal vette körül az Akadémiát, alapítása századik évfordulóján. Az Akadémia kiadványainak egész serege ma már a legkeresettebb bibliofil ritkaságok közé tartozik. Ez azonban ezúttal nem csupán könyvbarátaink érdeklődésének színvonalát dicséri, hanem mutatja azt a kultúrhitványt is, amelyet az Akadémia kiadványaival évtizedek során át teljesített. A külföld szellemi életének irányítóit, Taine-t, Carlyle-t, Emersont, hogy másokat ne is említsünk, az Akadémia vitte be elsőknek a magyar szellemi életbe. S egyikét-másikat olyan fordításban, hogy azok ma is még legkitűnőbb műfordításaink közé tartoznak. Kiadóink csak évtizedek múlva követték az Akadémia példáját Carlyle új kiadásával, Emerson egyéb műveinek, s más régi kiváló írók munkáinak lefordításával: ez mutatja legjobban, mennyire helyesen és mennyire idejében érezte át az Akadémia e fordításoknak szerepét és hivatását. Kiadóink ezirányú működése számára a talajt az Akadémia munkálta meg. Kiadóink azonban túlzásba estek: válogatás nélkül vett művek iparszerűen végzett fordításával árasztják el könyvpiacunkat és ugyanekkor elhanyagolják az élő irodalmat. S ez figyelmeztet viszont arra: az Akadémiára vár élő irodalmunk megmentése.

A politikától feldúlt országban megnyugtató látvány volt az Akadémia ünnepe. Büszke meghatottsággal köszöntjük mi is a százéves Akadémiát, amely nem sietett oly mohón felfrissíteni magát, mint például egyetemeink, amelynek azonban a felfrissítés, legalább

is az irodalom terén, minden nemes konzervativizmus mellett, talán mégsem ártott volna. A szónokok hosszú sorában azonban keserű fájdalommal nélkülöztük azokat, akik pedig egyetlen hívó szóra eljöttek és eljöhetnek volna, hogy elhozzák az üdvözetét annak a városnak, ahol voltaképp megszületett az Akadémia, elhozzák az üdvözetét Jókai földjének, Rákóczi városának és a többinek, hogy hitet tegyenek e nagyszerű alkalmából kultúránk elszakíthatatlan egységessége mellett. E városok irodalmi társaságai elvégre Akadémiánk szellemének gyermekei: kár volt őket mellőzni, hiszen szerepük ma egyfontosságú az Akadémia működésével, s hivatásukat, amely ránk ma éppoly jelentős, mint rájuk, csak az Akadémiával karöltött munkával teljesíthetik. Köszöntjük gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszterünket, ki három milliárdos állami támogatással sietett elsőknek az Akadémia segítségére. Szinte vártuk a lelkes hangulatban, hogy feláll ismét valaki és bejelentí, hogy a tettek emberének emlékére a sok-tízezer holdasok ezer-ezer holdat felajánlanak Akadémiánk, kultúránk javára. Naiv ábránd volt: koldúsfillérek jöttek, amelyek bizony nem voltak méltók sem Széchenyi szelleméhez, sem az adakozók vagyoni viszonyához. Pedig nem ártott volna, ha egyszer a külföld csodálkozással beszél rólunk, s mi egyszer megnyugtatóbb bizalommal nézhetünk a jövőbe.

Azonban így is felderült egy napra elborult egünk. S köszöntjük legmélyebb megindultsággal a nagy alapító szellemét, a legnagyobb magyart, köszöntjük azzal a hitünkkel, hogy körülveve, ott fenn, Kossuthtól, Petőfitől, Aranytól, Jókaitól, velük együtt engesztelődő tekintettel szívesen nézett le ránk.

Sikabonyi Antal.

Szinnyei bácsi életéhez hasonlatos volt élete. Mindketten egész életüket a könyvtárakban, jórészt a Múzeum könyvtárában töltötték. Szinnyei bácsi álmodozott negyvenezer magyar íróról: Petrik Géza a magyar íróknak teljes és tökéletes irodalmi kalauzáról. Hű kertésze volt mind a kettő a magyar irodalomnak. Nem gyomlált egyikük sem: szívbéli ügyük volt vetésük gyarapodása. Valahogy kívül álltak az irodalmon: nevük mégis fogalomná lett az irodalomban. „Nézd meg a Petriket“, „Keresd meg a Szinnyeiben“: hallani minduntalan a könyvtárakban, mindennütt, hol könyvekkel foglalkoznak. Így váltak részesévé az alkotó munkának. Hány névnek, hány műnek egyedül ők adtak halhatatlanságot! Petrik Géza is abból a korból való, amely páratlan kiartású munkásokkal ajándékozta meg a nemzetet. Csak ilyen munkaszeretettel volt képes megírni a magyar irodalom lajstromát 1712—1918-ig. Első műve, a Magyar Könyvészet 1860—75-ig, 1880—85-ig jelent meg. 1915-ben adta ki 757 oldalas vaskos kötetben az 1901—1910. években megjelent magyar könyveknek, hirlapoknak, folyóiratoknak összeállítását, A—K betűig. Ezt a munkáját, „talán már az utolsót“ — írta ajánlásában — édesatyja emlékének szentelte, ki a könyv iránt való szeretetet lelkébe oltotta. Valóban ez lett az utolsó műve. Mikor 80 éves korában itt hagyta céduláit, bizonyára az a kétség fájt neki legjobban: lesz-e, aki hozzá hasonló önzetlenséggel, hittel, buzgalommal munkáját folytatni fogja. Ő nyugodtan tekinthetett munkájára: híven végezte. S munkája folytatására is szükség van.

Sikabonyi Antal.

*

DEÁK FERENC KÖNYVTÁRA.

A nyár folyamán egy könyvgyűjtő szerencsés véletlenségből egyik nagykorúti antikváriusnál a haza bölcsének könyvtárából származó könyvekre bukkant. Úgy vélte, hogy Deák Ferencnek teljes könyvtára van a kereskedő birtokában, kihez ügynök útján egy bankembertől került a könyvanyag, mely előbb Hattyufy Dezső fejeármegyei részének, előtte pedig Éjszaki Károlynak, a drámaírónak volt tulajdonában. Leletről írt cikkében nemzeti és kegyeleti

érdekből a könyvanyag teljes egészében való megszerzését, s az Akadémiában létesítendő Deák-szobában való elhelyezését hangoztatta kívánatosnak. Cikke visszhangjaul a parlament főkönyvtárosa felhívta a figyelmet arra, hogy Deák Ferenc könyvtárának tudományos részét 250 kötetben a képviselőház még 1914-ben megvásárolta Daróczy Zoltán geneologus könyvtárából, kire öröklés útján jutott. Így Deák Ferenc könyvtárának csak egy töredéke került elő ez alkalommal, de kívánatos volna, hogy ezt is vásárolja meg a nemzetgyűlés, így csaknem a teljes könyvtárral ékesíthetné a Ház elnökségétől tervbe vett Deák-szobát. Ks.

*

A LIPCSEI MUSIKBIBLIOTHEK PETERS.

A régi Peters-cég 1890 táján Abraham Miksa tulajdonába került. Az új tulajdonosban az a nemes gondolat érlelődött meg, hogy egy jól megválogatott szakkönyvtárat létesít, melyben az okolni vágyók mind az elméleti, mind a gyakorlati zene tanulásához szükséges anyagot megtalálhatják, s ezt a könyvtárat átadja a köznek. Elhatározását tett követte s a könyvtárosaul választott dr. Vogel Emillel karöltve összeállította a szükségesnek ítélt könyv- és hangjegy anyagot, lajstromozta s a lajstromot kinyomatta, úgy hogy amikor a *Musikbibliothek Peters*-t a lipcsei polgármester s meghívott vendégek jelenlétében 1894 január 2-án a nyilvánosságnak átadta, a könyvtár anyagát pompásan lehetett használni. Rendelésének megfelelően, kikölcsönzés nincs s a könyvtárat csak az olvasóteremben lehet használni. Hogy mekkora hiányt pótol, mutatja, hogy az első évben 4904 látogató 5414 könyvet és 3979 hangjegyet olvasott. E könyvtárat, mint gyakorlati célú könyvtárat a modern zene tanulmányozására alapították s fejlesztik tovább. Ezért a régi zenének csupán legfőbb műveit tartalmazza, hogy az anyag a klasszikusoktól kezdve a legújabb ideig lehetőleg gazdag legyen. A kiváló alapítónak 1900-ban bekövetkezett halála óta a könyvtárat s az alapító által ennek fenntartására tett alapítványát egy bizottság gondozza. Szellemi vezetője dr. Schwarz Rudolf kiválóan képzett szakember, ki, amikor a könyvtár vezetését átvette, új, maga

kieszelte rendszer szerint, mely a tizedes s a szakrendszer egyéni kombinációja, rendezte a könyvtárat. E szisztemát a könyvtári szakemberek ugyan megtámadták, de dr. Schwarz kitartott mellette, mert, mint idén nyáron mondotta, „igen jól meg van vele“. Utóvégre is minden rendszer jó, ha következetesen ragaszkodnak hozzá s a könyvtár használója szempontjából az a fontos, hogy gazdag legyen a könyvtár. Ez pedig a Musikbibliothek Petersben megvan, hiszen az alapítása óta immár 32-ik év telt el, s ez idő alatt állandóan s tervszerűen gyarapították. A lipcsei csendes Königstrasse egyik házában egy szerény arasznyi táblácska hirdeti, hogy ott van a Musikbibliothek Peters, s azt, miként fogta fel egy nagy cég tulajdonosa a közösség iránti kötelességeit. *Isoz Kálmán.*

★

A NÉMET KÖNYVIPAR HANYATLASA.

Az 1925 aug. 15-i *Publishers' Weebly*-ben a lipcsei amerikai alkonzul igen érdekesen számol be a német könyvpiac válságáról. E cikkből közöljük a következő részleteket:

Noha 1922 óta a könyvtermelés állandóan csökkenőben van, mégis túltermelésről kell beszélni. A szortimenterek túl vannak halmozva áruval és kénytelenek veszteségre eladni. Helyzetüket különösen megnehezíti a sok alakuló új egyesület, amely tagjai számára nagyban árban szállítja a könyveket, másrészt pedig a kiadók közt terjed az a szokás, hogy közvetlenül a vevőnek ajánlják föl kiadványaikat, abból az okból, mert rendes könyvkereskedői úton képtelenek azokat eladni. A márka állandósulása óta a könyvtárak vásárlása visszatért a normális keretek közé. E csekély hasznot viszont lerontja a folyóiratok óriási megnövekedése, ami érezhetően csökkenti a könyvfogyasztást, kivált az útiolvasmányokét. Az egyetemi tankönyvek fogyasztása is alább szállt, ellenben a zeneművek és térképek belföldi kelendősége kielégítő.

Legnagyobb baj van azonban a kivitellel, amelynek hanyatlását eléggé bizonyítják az alábbi számok:

1913	20.496.70 ⁰	kgf
1920	10.589.100	>
1922	13.743.200	>
1923	8.370.000	>
1924	7.713.000	>

E hanyatlás főoka a termelés drágulása. Érezhető, különösen Svájcban, a francia verseny, továbbá az új országok, mint Cseh-Szlovákia, Lengyel és Lettország erős nacionalizmusa. A termelési költségek a békeáraknál drágábbak, és pedig papírnál 50—60%, nyomásnál 90—100% és kötésnél 130%-kal. A szállítási költség 1913 óta megkétszereződött, ezzel szemben Franciaországban a szállítási költség a németországinak 49%-a, Olaszországban 45%-a, Belgiumban pedig 38%-a. Végül a súlyos adóterheket is nyomasztólag érzí a könyvipar. *B. R.*

★

A CSEH AKADÉMIA ÉS EGY MAGYAR KÖNYVTÁR COMENIUS KÖNYVEI.

A sárospataki főiskola könyvtára négy Comenius-könyvet adott a cseh Tudományos és Művészeti Akadémia kérelmére 1914 tavaszán. (Primitiae laborum Scholasticorum J. Comenii 1650., Schola Ludus, Amstelodami 1657, Schola Ludus, Patakini 1656, Joachimi Ringelbergii de ratione studii liber. Patakini 1652.). A sárospataki könyvtár a tudományos intézetek közt szokásos európai módon, óvadék vétele nélkül küldte meg 1000 aranykorona értékjelzéssel a kívánt könyveket, melyekről hivatalos elismervényt is kapott. Tíz év múlt el, mely alatt a sárospataki főiskola könyvtára sokszor sürgette a könyvek visszaküldését, de a prágai cseh Akadémia azt felelte, hogy azok elvesztek és ezer cseh korona (nem aranykorona) kártérítést ajánlott fel, amelyet persze a főiskola el nem fogadhatott, hanem megbízta Korláth Endre dr. ruszszakrajnai nemzetgyűlési képviselő-üggyédet a könyvek visszaszerzésével. Korláth dr. most interpellációt intézett a cseh kormányhoz a könyvek visszaadása iránt és nyomozása során megállapította, hogy a cseh Akadémia válasza nem felelt meg a tényeknek, a könyvek nem vesztek el és szerepeltek az 1920. évi prágai Comenius-kiállításon is, bár a katalógusban a könyvek mellett a tulajdonos neve nem szerepelt. Korláth dr.-nak a könyveket sikerült felkutatnia. Egyet visszaszerzett, kettőről megállapította, hogy a csehek prágai pedagógiai könyvtárában vannak, a negyedikről pedig egy brünni nyomda készít utánnyo-

mást. A ritka editio princeps-ek talán így mégis visszakerülnek a magyar könyvtár tulajdonába, mely ekképen azt a tapasztalatot szerezte, hogy a könyveket csak olyan intézeteknek lehet kölcsönözni, amelyek a tulajdonjogot szentnek és sérthetetlennek tartják.

Alapy Gyula.

*

A FELVIDÉK SAJTÓJA 1924-BEN

Megjelenés ideje:	magyar		német	magy.-német-tót	magyar-német	magyar-tót	tót-német	rutén-orosz	héber	összesen
	tót	tót								
naponként	5	6	3	—	—	—	—	—	—	14
hetenként háromszor	2	1	—	—	—	—	—	—	—	3
hetenként kétszer	2	1	—	—	—	—	—	—	—	3
hetenként kéthetente	30	45	11	3	1	—	1	1	—	92
háromhetenként	6	45	1	2	—	4	2	1	1	62
havonta	2	1	1	—	—	—	—	—	—	4
kéthavonként	7	52	4	5	—	6	2	—	—	76
bizonytalanul	—	2	—	—	—	—	—	1	—	3
Összesen ;	54	162	20	12	1	10	5	4	1	269

Ha ehhez a statisztikához azonban hozzávesszük azt, hogy az Erdős-Kárpátokban és Csehországban (Prágában) tót napilap nem jelenik meg, viszont magyar több is, akkor nyilvánvaló, hogy cseh elszakított területen a legtöbb napilapja a magyarságnak van, míg a folyóiratok és vidéki hetilapcskák tekintetében a tótoké az elsőség.

*

P. Gy.

BRÁBEK FERENC HETVENÖT ÉVES.

A magyar irodalomnak legkiválóbb cseh fordítója és ismertetője, Brábek Ferenc, prágai egyetemi tanár ez év elején hetvenötödik életévébe lépett. Egyik felvidéki magyar ujság munkatársának elmondotta, mint ébredt lelkében oltahatatlan szeretet a magyarság iránt négyesztendei miskolci diáksága idején, amíg atyja osztrák beamter volt Szerencsen. Először Petőfit ismertette meg nemzetével s ennek nagy sikere után következett Madách, Arany, Jókai, Eötvös, Mikszáth s néhány újabb dráma, aztán magyar nyelvtanok és szótárak csehek számára. „Ötven esztendeig vol-

tam — mondja nyilatkozatában — a magyar irodalom nagy épületének talicskása Prágában. Kár lenne, ha az a munka, amelyet én kezdtem meg, abban maradna... Egyszer talán majd elmúlik ez az ostoba politikai feszültség, amelyhez az irodalomnak nem lehet köze s Prágában megint Petőfi szabadságdalaikat fogják szavalni a Husz-ünnepségeken.”

L.

*

ELZEVIR.

Aki szereti a régi könyvet s szereti a könyvtárszobák meghitt csöndjét, azt a Nemzeti Színház Kamara-színházának legfrissebb ujdonsága, Hevesi Sándor költői vígjátéka, valami csodálatosan kedves hangulatba ringatja. Nem ismerünk más darabot, mely egész cselekvényét, minden felvonását egy könyvesboltban játszatná le. Könyvpolcokkal rakott falakon pihen mindvégig tekintetünk s a mai raffinált színpadi technikának minden pompájáról megfeledkezünk, annyira leköt bennünket a darab irodalmi levegője s a könyveknek valósággal mint emberi sorsokba bekapcsolódó tényezőknek szeretete. Híres könyvkereskedő-családnak ivadéka a hőse, ki családott szerelme után régi könyvek közé menekül s ezeknek multba visszavarázsoló hangulatai közt él, míg boltja előtt hangosan zúg az eleven élet lármája. Egy ábrándos lelkű tanárbarátja s egy könyvritkaságyűjtő öreg báró társaságában tölti el lelkét az a sok öröm, amit a régi híres és szép könyvek nyújtanak. A könyvnek ez a kultusza bizonyára nemesítőleg s ösztönzően hat a nézők lelkére is, egyesekben talán bibliofil-hajlamokat ébreszt, másokban tudatosabbá teszi a könyvgyűjtés örömét.

K. L.

*

A SZEMLE KÖNYVDISZÍTÉSEIRŐL.

A jelen számunkban felhasznált nyomdatechnikai díszítéseket szintén a XVI. századbeli, Magyarországon nyomtatott könyvekből vettük. Ezek a díszítések debreceni, kolozsvári, nagyszombati és brassói nyomdák termékei. Különös figyelmet érdemel a keleti motívumokból összeállított első fejléc, mely a Báthory Kristóf vajda parancsára Gyulafejérvárott 1579-ben nyomtatott Cetverocvangelié (azaz Négyes evangélium)

cimű, ó-szlávnyelvű műben jelent meg; amint hogy e korszak román irodalma (1508—1588 között) legnagyobbbrészt az erdélyi fejedelmek pártfogása mellett, sőt azok egyenes parancsára látott nyomtatásban napvilágot. Ugyanis az ez időszakban megjelent 34 könyv közül 29-et magyarországi nyomdák állítottak elő.

Akantisz Viktor.

★

JÓKAI KÜLFÖLDÖN.

E számunkban kezdjük közölni Jókai idegen nyelveken megjelent műveinek jegyzékét. Ez eddig a legteljesebb bibliográfia, melyet a Külügyi Társaság megbízásából *Ferenczi Zoltán* állított egybe. Az egésznek nyomdai gondozását *Gál János* végezte. Jókainak e bibliográfiája eseménye irodalmunknak. De, úgy érezzük, esemény lesz a külföldi irodalmakban is. Kevés író van, akinek művei ennyi nyelven és ennyi kiadásban jelentek volna meg. Ha eddig nem jelent meg ily teljes bibliográfia: Jókai centenáriumán meg kell jelennie. A magyar géniusz térhódítása külföldön: ezt bemutatni a külföldnek, amikor még Jókai szülővárosától is megfosztották nemzetünket, s erőt meríteni e látványból magunknak, amikor megmaradt földünkön is széthúzás sorvasztja a

szellemi erőket: a legfőbb ideje. A magyar géniusznak ez a diadalútja a világban mutatja a régi Magyarország megdönthetetlen szellemi erejét. Ez a bibliográfia a magyar irodalomnak ma diplomáciai lépése: egyetlen, amelynek sikeréről biztosak lehetünk. Céljának megfelelően angol szöveggel adjuk. S a második közlemény után ugyancsak angol nyelvű bevezetősorokkal, melyeknek megírását, átérezvén e bibliográfiának jelentőségét, szellemi életünk első, hivatott, irányítója, *gróf Klebelsberg Kuno* kultuszminiszter vállalta, különfüzetben szétküldjük a külföldi nemzetek minden tudományos intézetének és könyvtárának, már csak azért is, hogy az esetleges hiányok kiegészítést nyerjenek. S így lesz végre egy tökéletes idegennyelvű Jókai-bibliográfiánk. Azzal, hogy a Magyar Bibliofil Szemle nyújtja ezt: híven teljesítjük a Jókai-évben magunk elé tűzött programunkat, hódolunk a nagy szellem előtt, s talán nemcsak irodalmunknak teszünk szolgálatot, hanem a napi harcokat túlélő kultúrák egységes szellemének is.

Sikabonyi Antal.

LIST OF THE WORKS OF JÓKAI TRANSLATED INTO FOREIGN LANGUAGES.

Arranged by ZOLTÁN FERENCZI librarian of the Hungarian Academy of Sciences.

I. English Translations.

1. Hungarian sketches in peace and war. (Tíz elbeszélés, néhány a Csataképek-ből.) *London: Hamilton.* 1854. 8°.

2. — With prefatory notice by *E. Szabad* (Frey). *Edinburgh: Th. Constable & Co.* 1855. 8° 305 p.

3. The new landlord. (Az új földesúr.) *A. J. Patterson. London: Macmillan & Co.* 1868. 8° 2 vols., 288, 312 p.

4. The poor plutocrats. (A szegény gazdagok.) *I. Fretwell. New York.* 1874.

5. — *R. Nisbet Bain. London: Jarrold & Sons.* 1899. 8° 424 p.

6. — 2. edit. 1900.

7. — 3. edit. 1900.

8. — 4. edit. 1917.

9. Wonder=World. (Regék.) *M. Parke and M. Deane. New York: G. P. Putnam's Sons.* 1877.

10. Tales. (Elbeszélések.) *M. Parke. New York:* 1877.

11. Apotheosis. (Költemény.) *Wm. N. Loew.* Genius of Petőfi and other Hungarian poets. *London:* 1881.

12. Life in Cave (?). *L. Vilari. London: Sonnenschein.* 1884. 8°.

13. Modern Midas. (Az aranyember.) *L. C. Bullard and E. Herzog. New York: I. W. Lowell.* 1884. 8°.

14. — 2. edit. 1885.

15. — 3. edit. 1886.

16. — *New York: R. Worthington.* 1884. 8° 367 p.

17. — Timar's two worlds. („Timár két világa“ címmel.) *H.*

Kennard. Edinburgh and London: W. Blackwood & Sons. 1888. 8° 360 p.
18. — 2. edit. 1894.

19. — *New York: Cornell ser. Burt.* 1905.

20. In love with the czarina and other stories. (Öt elbeszélés.) With fotogr. *L. Felbermann. London and New York: Fr. Warne & Co.* 1889. 8° 156 p.

21. — 2. edit. *London and New York.* 1894.

22. Dumány's wife. (Nincsen ördög.) *F. Steinitz. London, Paris, Melbourne: Cassel & Co.* 1891. 8° 312 p.

23. — 2. edit. 1894.

24. — 3. edit. 1895.

25. — There is no devil. *London and New York.* 1891.

26. — Dumány's wife. *Cassel, New York.* 1892. 8° 307 p.

27. — *F. Steinitz. London: Jarrold & Sons.* 1898.

28. — 2. edit. 1899.

29. — 3. edit. 1904.

30. — 4. edit. 1916. 8° 320 p.

31. — There is no devil. *Chicago: Mc. N. Rand & Co. Oriental lib. v. I. no. 16.* 1898.

32. Joke for a picnic (?). *London: Rooper.* 1891.

33. Pretty Michel. (Szép Mikhál.) *R. Nisbet Bain. London: Chapman & Hall.* 1892. 8° 332 p.

34. — *London: Jarrold & Sons.* 1892. 8° 320 p.

35. — 2. edit. 1897.

36. — 3. edit. 1911.

37. — *Chicago: Mc. N. Rand & Co.* 1896.

38. Halil the Pedlar. (A fe-

- hér rózsája.) *R. Nisbet Bain*. London: Jarrold & Sons. 1892 (?). 8° 276 p.
39. — 2—4. edit. (?).
40. — 5. edit. 1901.
41. Eyes like the sea. (A tengerszemű hölgy.) *R. Nisbet Bain*. With biograph. London: Lawrence & B. 1893. 3 vols., 8° 259, 234, 239 p.
42. — 2. edit. 1894.
43. — *New York*: G. P. Putnam's Sons. Hudson lit. no. 19. 1897.
44. — *London*: Jarrold & Sons. 1893.
45. — 2. edit. 1894.
46. — 3. edit. 1895.
47. — 4. edit. 1897 (?).
48. — 5. edit. 1900.
49. The lion of Janina, or the last days of the janissaries. (A janicsárok végnapjai.) *R. Nisbet Bain*. London: Jarrold & Sons. 8° 326 p.
50. — 2 edit. (?)
51. — 3. edit. 1897.
52. — 4. edit. 1911.
53. — *New York*: Harper & Co. 1898.
54. Midst the wild Carpathians. (Erdély aranykora.) *R. Nisbet Bain*. London: Chapman & Hall. 1894. 8° 263 p.
55. — *Boston*: L. C. Page. 1898.
56. — *London*: Jarrold & Sons. 1894.
57. — 2. edit. 1895.
58. — 3. edit. 1896.
59. — 4. edit. 1897.
60. — The golden age in Transsylvania. London. 1897.
61. Black diamonds. (Fekete gyémántok.) *Fr. A. Gerard*. London: Jarrold & Sons. 1894. 8° 452 p.
62. — 2. edit. 1896.
63. — 3. edit. 1899.
64. — 4. edit. 1906.
65. — 5. edit. 1908.
66. — 6. edit. 1925.
67. — *New York*: Harper & Co. Odd number ser. 1896.
68. — 2. edit. 1898.
69. Golden fairy book. (—).
70. Milton. (Milton.) *L. Felbermann*. London. 1894.
71. Green book, or freedom under the snow. (Szabadság a hó alatt.) *F. Waugh (E. Wright)*. London: Jarrold & Sons. 1895 (?). 8° 470 p.
72. — 2. edit. 1896.
73. — 3. edit. 1897.
74. — 4. edit. 1906.
75. — 5. edit. 1910.
76. — *New York*: Harper & Br. Odd number ser. 1897.
77. Peter the priest. (Páter Péter.) *S. L. and A. V.* *New York*: R. F. Fenno & Co. 1897.
78. The nameless castle. (A névtelen vár.) *S. E. Boggs*. London: Jarrold & Sons. 1898. 8° 354 p.
79. — 2. edit. 1898.
80. — 3. edit. 1899. 8° 338 p.
81. — 4. edit. 1904.
82. — *New York*: With biography by W. Blanchan and prefatory by M. Jókai. 1898. *New York*: Doubleday & Mc Clure. 8° 338 p.
83. — *New York*: H. Jamieson. 1901.
84. An Hungarian nabob. (Egy magyar nábob.) *R. Nisbet Bain*. London: Jarrold & Sons. 1898. 8° 358 p.
85. — *New York*: Doubleday & Mc Clure. 1899.
86. Tower of Dago. (A dagői torony.) Illustr. by A. M. Bishop. London: Sands. 1899. 8° 106 p.
87. Debts of honour. (Mire megvénülünk.) *A. B. Yolland*. London. 8° 417 p.
88. — 2 edit. (?)
89. — 3. edit. 1900.
90. — 4. edit. 1918.

91. — *New York: Doubleday & Mc Clure. 1900.*

92. The baron's sons. (A köszivű ember fia.) *P. F. Bicknell. London: W. Scott. 1900. 8° 352 p.*

93. — 2. edit. 1902.

94. — *Dresden: G. Kühnmann. English Library no. 208. 1901.*

95. — *London: Macqueen. 1908. 8° 348 p.*

96. — *Boston: L. C. Page. 1900.*

97. A Christian but a Roman. (Carinus.) *New York: Doubleday & Mc Clure. 1900. 16° 166 p.*

98. The day of wrath. (Szomorú napok.) *R. Nisbet Bain. London: Jarrold & Sons. 1900. 8° 352 p.*

99. — 2. edit. 1916.

100. — *New York: Doubleday & Mc. Clure. 1900.*

101. The Corsair-King. (A kalózkirály.) *M. F. Safford. Chicago: M. A. Donohue & Co. 1901. 8° 191 p.*

102. — *Boston: L. C. Page. 1901.*

103. Bonds unloosed (A feloldott kötelékek?). *New York. 1901.*

104. The Christian in Hungarian romance. There is a God, or the people who love but once. (Egy az Isten.) *J. Fretwell. London: Ph. Green. 1901.*

105. — *Manasseh. P. F. Bicknell. London: Macqueen. 1901. 8° 338 p.*

106. — *Boston: L. C. Page. 1901.*

107. — *London: W. Scott. 1908. 8° 334 p.*

108. Told by the death's head. (Egy hirhedt kalandor a XVII. századból.) *S. E. Boggs. Chicago, Akron O. New York: The Saalfield Publishing Comp. 1902. 8° 348 p.*

109. — *London: Richards. 1903. 8° 352 p.*

110. Slaves of the Padishah. (Törökvilág Magyarországon.) *R.*

Nisbet Bain. London: Jarrold & Sons. 1902. 8° 384 p.

111. 2. edit. 1918.

112. Tales. (Kilenc novella.) *R. Nisbet Bain. With photo- and biography. London: Jarrold & Sons. 1904. 8° 275 p.*

113. The yellow rose. (A sárga rózsa.) *B. Danford. London: Jarrold & Sons. 8° 184 p.*

114. — 2. edit. 1909.

115. — 3. edit. 1911.

116. — 4. edit. 1925.

117. The strange story of Raby. (Rab Ráby.) *London: Jarrold & Sons. 1909. 8° 384 p.*

118. — 2. edit. (?)

119. — 3. edit. (?)

German Translations.

1. Schlachtenbilder und Szenen aus Ungarns Revolution 1848 und 49. (Csataképek.) *Leipzig: G. Wigand. 1850.*

2. — *Pest: Heckenast. 1850. 8° 262 p.*

3. Schlachtfelderblüthen. (Csataképek.) *Leipzig: H. Mathes. 1850. 8° 310 p.*

4. Kampf- und Schlachtenbilder. (Csataképek.) *Pest: H. Geitel. 1851. 8° 220 p.*

5. Die letzten Tage der Janitscharen. (A janicsárok végnapjai.) *Leipzig. 1854.*

6. — *Berlin: O. Janke. 1884. 8° 272 p.*

7. Die weisse Rose. (Halil Patrona.) *M. Falk. Pest, Wien und Leipzig: Hartleben. 1854. 8° 204 p.*

8. — *Wien. 1858. 8° 204 p.*

9. — *Berlin: O. Janke. 1884. 8° 232 p.*

10. — *Wien: Hartleben. 1892. 12° 160 p.*

11. — *Berlin: J. Knoblauch. 1921. 8° 190 p.*

12. Türkenwelt in Ungarn.

- (Törökvilág Magyarországon.) *W. Chezy. Wien: J. Ludwig und A. Zwang. 1855. 8° 323 p.*
13. — Die Türken in Ungarn. *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1884. 8° 3 Bde.*
14. Die guten alten Tábla-biró's. (A régi jó táblabírák.) *T. Kárffy. Pest: G. Emich. 1856. 8° 2 Bde.*
15. — *Leipzig: Univ. Bibl. Nr. 3832—3835. 1898.*
16. — *Leipzig: Reclam's Univ. Bibl. Nr. 3832—3835a. 1920.*
17. Ein ungarischer Nabob. (Egy magyar nábob.) *A. Dux. Pest: G. Emich. 1856. 8° 4 Bde.*
18. — *Leipzig: Univ. Bibl. 3016—3020. 1892.*
19. — *Leipzig: Reclam's Univ. Bibl. 3016—3020a. 1919.*
20. Die gute alte Frau. (A jó öregasszony.) *L. Rosner. Wien: 1860. 8°.*
21. Zoltan Kárpáthy. (Kárpáthy Zoltán.) *E. Glatz. Pest: G. Emich. 1860. 8° 4 Bde.*
22. — *Budapest: Athenaeum. 1878.*
23. — *Leipzig: Univ. Bibl. 3121—3125. 1893.*
24. Aus meinem Schlosse. (Történetek egy ócska kastélyban.) *Pest: E. Bartalits. 1863.*
25. — Geschichten aus einem alten Schloss. *Wien: C. Daberkow. 1896.*
26. — Die unsichtbare Sängerin. Das Faustpfand. *H. Farkas. Leipzig: Univ. Bibl. Nr. 5031. 1908.*
27. — *Leipzig: Reclam Novellen Bibl. Nr. 23. 1910.*
28. Khan Karadsin. (Százszorszépek.) *Pest: E. Bartalits. 1863.*
29. Die Caldaria (?). *Pest: E. Bartalits. 1863.*
30. Novellen. (Novellák.) *S. Bródy. Pest: Gebr. Lauffer. 1864. 16° 298 p.*
31. Die Narren der Liebe. (A szerelem bolondjai.) *E. Glatz. Pest: M. Ráth. 1864.*
32. — *Pest: Pester Buchdruckerei. 1869. 8° 670 p.*
33. — *Ein Landsmann und Jugendfreund des Dichters. Berlin: O. Janke. 1874. 8° 3 Bde.*
34. — 2. Aufl. 1881. 8° 320 p.
35. — 3. Aufl. 1884. 8° 352 p.
36. — 4. Aufl. 1891. 8° 292 p.
37. — Mit dem Bilde des Dichters und mit Vorbemerkung von Fr. Kwest. *Halle: O. Hendel. 1900. 8° 264 p.*
38. — *A. Holst. Berlin: O. J. Globus.*
39. Fünf Jahre des selbstständigen ungarischen Ministeriums 1867—71. (Visszapillantás Andrassy Gyula gr. miniszteriumára.) *Ein Landsmann etc. Bremen: Kühtmann & Co. 1872. 16° 44 p.*
40. Andere Zeiten, andere Menschen. (Politikai divatok.) *Berlin: O. Janke. 1869.*
41. — 2. Aufl. 1873. 8° 4 Bde.
42. — 3. Aufl. 1883. 8° 308 p.
43. Schwarze Diamanten. (Fekete gyémántok.) *E. Glatz. Pest: Athenaeum. 1871. 8° 5 Bde.*
44. — *Volksausgabe. Berlin: O. Janke. 1877. 8° 452 p.*
45. — 2. Aufl. 1878. 8° 452 p.
46. — 3. Aufl. 1879. 8° 364 p.
47. — 4. Aufl. 1881.
48. — 5. Aufl. 1885. 8° 364 p.
49. — 6. Aufl. 1892. 8° 364 p.
50. — 7. Aufl. 1905. 8° 402 p.
51. — *Leipzig: Univ. Bibl. Nr. 4781—4785. 1906.*
52. — *Berlin: Scherl's Taschenbücher. Nr. 149—155. 1914.*
53. — *Leipzig: Reclam's Univ. Bibl. Nr. 4781—4785a. 1919.*
54. Ein ungarischer Dich-

ter. (Eletemből.) *L. Rosner. Erlangen*: Besold. 1871. 8° 31 p.

55. — Aus Nationalkalender von Schuzelka. *Wien*: O. J. Fr. u. M. Foerster.

56. Achtzehn humoristische Erzählungen. (Elbeszélések.) Portr. u. biograph. Charakteristik Jókai's. *Ein Landsmann etc. Bremen*: Kühtmann & Co. 1872. 8° 2 Bde.

57. Wie wird man grau? (Mire megvénülünk.) *Budapest*: Rantmann. 1872. 8° 4 Bde.

58. — Gebrochene Farben. *Sonnenfels. Leipzig*. 1874.

59. — *Ein Landsmann etc. Dresden*: Baensch. 1874. 8° 4 Bde.

60. — Nach zehn Jahren. *L. Wechsler. Leipzig*: Denicke. 1885. 8° 2 Bde.

61. Auf der Flucht. (A szökevény.) Mit Einleitung. *L. Rosner. Leipzig*: Univ. Bibl. Nr. 425. 1873.

62. — Der Flüchtling. *Berlin*: O. Janke. 8° 79 p. 1897.

63. Tokai und Jókai. (Tokaj és Jókai. A véres kenyér-ből.) *K. Braun-Wiesbaden. Berlin*: G. Stilke. 1873. 8° 436 p.

64. Ein Goldmensch. (Az aranyember.) *Ein Landsmann etc. Berlin*: O. Janke. 1873. 8° 5 Bde.

65. — 2. Aufl. 1875.

66. — 3. Aufl. 1880. 8° 399 p.

67. — 4. Aufl. 1882. 8° 399 p.

68. — 5. Aufl. 1890. 8° 399 p.

69. — *K. M. Kertbeny. Leipzig*: Univ. Bibl. Nr. 561—565. 1874.

70. — Roseninsel. Verkürzt. *L. Wechsler. Berlin*: Hilger. 1906. Kl. 8° 95 p.

71. — 2. Aufl. 1908. Kl. 8° 95 p.

72. — Ein Goldmensch. *Ein Landsmann etc. Leipzig*: Reclam's Univ. Bibl. Nr. 561—565a. 1919.

73. — *Berlin*: Fr. Schneider. 1922.

74. — Der gute Schmöker.

(2-ter B.) *Werner-Schmidt. Berlin u. Leipzig*: Fr. Schneider 1922.

75. Die armen Reichen. (A szegény gazdagok.) *Ein Landsmann etc. Berlin*: O. Janke. 1873. 8° 3 Bde.

76. — 2. Aufl. 1876. 8° 286 p.

77. — 3. Aufl. 1879. 8° 286 p.

78. — 4. Aufl. 1884. 8° 287 p.

79. Tollhäuslerwirtschaft. (Felfordult világ.) *Ein Landsmann etc. Berlin*: O. Janke. 1873. 8° 2 Bde.

80. — 2. Aufl. 1876. (?)

81. — 3. Aufl. 1881. 8° 196 p.

82. — Verkehrte Welt. *Berlin*. O. Janke. 1884. 8° 208 p.

83. Der Mann mit dem steinernen Herzen. (A köszívű ember fia.) *Berlin*: O. Janke. 8° 4 Bde.

84. — 2. Aufl. 1885. 8° 377 p.

85. Novellenblüthen. (Novellák.) *T. V. K. Dlhoss. Jena, Costenoble*. 1874. 8° 4 Bde.

86. Der neue Gutsherr. (Az új földesúr.) *Leipzig*. 1874.

87. — *Dresden*: Wallerstein. 1876. 12° 2 Bde.

88. Wir bewegen die Erde. (És mégis mozog a föld.) *Berlin*: O. Janke. 1874. 8° 4 Bde.

89. — 2. Aufl. 1885. 8° 384 p.

90. Die goldene Zeit in Siebenbürgen. (Erdély aranykora.) *L. Rosner. Leipzig*: Univ. Bibl. Nr. 521—523. 1874.

91. — *Leipzig*: Reclam's Univ. Bibl. Nr. 521—523a. 1920.

92. Traurige Tage (Szomorú napok.) *S. Bródy. Leipzig*: Univ. Bibl. Nr. 581—583. 1874.

93. — *Berlin*: O. Janke. 1874. 8° 2 Bde.

94. — 2. Aufl. 1885. 8° 260 p.

95. Kunterbunt. (Novellák.) *Ein Landsmann etc. Dresden*: Baensch. 1875. 8° 3 Bde.

96. Mein, Dein, Sein. (Enyém, tied, övé.) *Berlin*: O. Janke. 1875. 8° 5 Bde.

97. — 2. Aufl. 1885. 8° 312 p.
98. Die Komödianten des Lebens. (Az élet komédiásai.) *Berlin*: O. Janke. 1876. 8° 3 Bde.
99. — 2. Aufl. 1880. 8° 400 p.
100. — 3. Aufl. 1885. 8° 312 p.
101. Die schöne Michal. (Szép Mikhál.) *Berlin*: O. Janke. 8° 3 Bde.
102. — Volksausgabe. Mit dem Holzschnitt-Bild des Verfassers. *Berlin*: O. Janke. 1878. 8° 336 p.
103. — 2. Aufl. 1879. (?)
104. — 3. Aufl. 1881. 8° 268 p.
105. Die nur einmal lieben. (Egy az Isten.) *Berlin*: O. Janke. 1878. 8° 3 Bde.
106. — 2. Aufl. 1878. 8° 3 Bde.
107. — 3. Aufl. 1882. 8° 352 p.
108. — 4. Aufl. 1889. 8° 340 p.
109. Die stillen Jahre. (Egy beszéd.) *Wien*: Verlag der „Alma Mater“. 1879. 8° 24 p.
110. Die Freiheit unter dem Schnee oder das grüne Buch. (Szabadság a hó alatt.) *Pressburg*: K. Stampfel. 8° 2 Bde.
111. Aus der Heimat des Nordens. (Észak honából.) *Pressburg*: K. Stampfel. 1879. 8° 204 p.
112. Held Pálffy. (Hős Pálffy.) I. Schnitzer. *Budapest*: Grill. 1879. 8° 52 p.
113. Der Roman des künftigen Jahrhunderts. (A jövő század regénye.) *Pressburg*: K. Stampfel. 1879. 8° 4 Bde.
114. Das namenlose Schloss. (A névtelen vár.) *Berlin*: O. Janke. 1879. 8° 3 Bde.
115. — 2. Aufl. Mit eingedr. Holzschn. u. Illustr. 1879. 8° 460 p.
116. — 3. Aufl. 1885. 8° 320 p.
117. — 4. Aufl. Mit Illustr. 1893. 8° 320 p.
118. Der Gefangene der sieben Thürme. Der Flüchtling. (A jédikulai rab. A szökevény.) *Berlin*: O. Janke. 1880. 8° 170 p.
119. — 2. Aufl. 1886. (?)
120. — 3. Aufl. 1897. 8° 79 p.
121. Rab Ráby. (Rab Ráby.) Mit Illustr. v. J. Jankó. *Pressburg*: K. Stampfel. 1880. 8° 3 Bde.
122. Der Thurm von Dagö. Der Dämon in Engelgestalt. Die Poltergeister. (A dagői torony. Az angyalarcú démon. A kísértet.) *Berlin*: O. Janke. 1880. 8° 164 p.
123. — 2. Aufl. 1884. 8° 128 p.
124. Ausgewählte Schriften. (Válogatott elbeszélések.) *Pressburg*: K. Stampfel. 1881. 8°. In cca 120 Hftn. 1—19 Hft.
125. — 2. Aufl. 1883.
126. Der Piraten-König. (A kalózkirály.) L. Wechsler. *Dresden*: H. Minden. 1881. 8° 184 p.
127. — 2. Aufl. 1893. 8° 184 p.
128. — Neue Ausg. *Dresden-Blasewitz*. 1912. 8° 183 p.
129. Pater Peter. (Páter Péter.) Mit Nachwort von A. Silberstein. *Budapest*: Révai. 1881. 8° 187 p.
130. — Weibertücke. L. Wechsler. Mit 25 Illustr. v. E. Ranzenhoffer. *Leipzig*. H. Hillinger. *Berlin*. *Eisenach*: 1897. 12° 128 p.
131. Was der Todtenkopf erzählt. (Egy hírhedt kalandor a XVII. századból.) *Berlin*: O. Janke. 1881. 8° 3 Bde.
132. — 2. Aufl. 1882. 8° 280 p.
133. — 3. Aufl. 1898. 8° 280 p.
134. — *Berlin*: O. J. Michel.
135. — *Newyork*. 1889. Deutsche Lib. Nr. 182. Munro.
136. Zweimal sterben. (Akik kétszer halnak meg.) *Berlin*: O. Janke. 1881. 8° 3 Bde.
137. — 2. Aufl. 1881. 8° 3 Bde.
138. — 3. Aufl. 1884. 8° 342 p.
139. Das Zwanziger Mädchen. (Az egyhuszasos leány.) *Berlin*: O. Janke. 1882. 8° 75 p.

140. — 2. Aufl. 1893. 8° 75 p.
141. Ein Frauenhaar. (Egy asszonyi hajszál.) *L. Wechsler. Dresden: H. Minden. 1883. 8° 227 p.*
142. — 2. Aufl. 1892. 8° 227 p.
143. — 3. Aufl. 1909. 8° 313 p.
144. Geliebt bis zum Schaffott. (Szeretve mind a vérpadig.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1883. 8° 3 Bde.*
145. — 2. Aufl. 1905. 8° 488 p.
146. Die Krankheiten des Geldes. (A pénz betegségei.) *K. Geist. Budapest: Franklin. 1883.*
147. Ein Spieler der gewinnt. (Egy játékos, aki nyer.) *Budapest: Révai. 8° 2 Bde.*
148. — 2. Aufl. 1886. 8° 207 p.
149. Die Zonen des Geistes. (Negyven év visszhangja.) Verkürzt. *Teschen u. Wien: K. Prochaska. 1884. 8° 182 p.*
150. Ozeanien. (Óceánia.) *Berlin: O. Janke. 1884. 8° 128 p.*
151. Die Töchter Wolfgang Petki. (Petki Farkas leányai.) *Wien. Sammlung: Blüten aus den Osten. 1884.*
152. — *A. Kaposi. Wien: C. Daberkow. 1897. Allg. Nat. Bibl. Nr. 174. 8° 52 p.*
153. Die Götterburg. (Bálványos vár.) *Berlin. 1884. 8° 2 Bde.*
154. — 2. Aufl. 1884. 8° 236 p.
155. — *Newyork. 1890. Deutsche Lib. Nr. 222. Munro.*
156. Die weisse Frau von Leutschau. (A löcsei fehér asszony.) *Budapest: Révai. 1885. 8° 5 Bde.*
157. Durch alle Höllen. (Minden poklokön keresztül.) Mit biograph. Beitrag u. mit dem Portr. des Verfassers. *Breslau: Schottländer. 1885. 8° 275 p.*
158. — 2. Aufl. 1895.
159. Der letzte Pascha von Ofen. (Az utolsó budai basa.) *L. Wechsler. Mit Portr. des Verfassers. Dresden: H. Minden. 1885. 8° 257 p.*
160. — 2. Aufl. 1911. 8° 285 p.
161. Aug' um Aug. (A rabnő.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1886. 8° 128 p.*
162. Blitz und Schwertklinge. (A villám és kardvas.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1886. 8° 71 p.*
163. Blumen des Ostens. (Elbeszélések.) *L. Wechsler. Berlin: A. Reinecke. 1886. 8° 254 p.*
164. — Sammlung Franckh Nr. 11. Mit Illustr. v. A. Baworowski. *Stuttgart. 1898. (?)*
165. — 2. Aufl. 1899.
166. — 4. Aufl. 1900.
167. Eine Kaiserin. (Az úrnő.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1886. 8° 132 p.*
168. — 2. Aufl. 1897. 8° 132 p.
169. Lebenswirren. (Hétköznapok.) *L. Wechsler. Leipzig: Denicke. 1886. 8° 251 p.*
170. — *Berlin: O. Janke. 1886. 8° 251 p.*
171. Der Mann mit den zwei Hörnern. (A kétszarvú ember.) *L. Wechsler. Berlin: A. Reinecke. 1886. 8° 227 p.*
172. Die feindlichen Nachbarn. Der Renegat. (Két menyegző. A hittagadó.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1886. 8° 132 p.*
173. — 2. Aufl. 1897. 8° 132 p.
174. Der Rachenengel. Yucatan Dracoena. (A vérontás angyala.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1886. 8° 130 p.*
175. — 2. Aufl. 1897. 8° 64 p.
176. Die Varchoniten. (A varchoniták.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1886. 8° 128 p.*
177. — Krone und Liebe. *Berlin: O. Janke. 1889. 8° 128 p.*
178. Der Zigeunerbaron und andere Novellen. (A cigánybáró és más novellák.) *Breslau: S. Schottländer. 1886.*
179. — 2. Aufl. (?)

180. — 3. Aufl. 1905. Schlesische Verlags-Anst. 8° 289 p.

181. Eine Ballnacht. Novellen. (Egy bál története. Novelák.) *L. Wechsler. Berlin: Ecksteins Reisebibl. Nr. 77. 1886. 8° 128 p.*

182. — 2. Aufl. 1890. 8° 128 p.

183. Decameron. (Dekameron.) *L. Wechsler. Berlin: S. Fischer. 1887. 8° 240 p.*

184. Ein Duell mit Gott und andere Erzählungen. (Párbaj az Istennel és más elbeszélések.) *L. Wechsler. Berlin: R. Jakobsthal. 1887. 8° 138 p.*

185. Fortunatus. Aus der Kronik eines alten Mannes. (Fortunatus. Egy öreg ember krónikájából.) *Halle: O. Hendel. 1887.*

186. — 2. Aufl. 1890.

187. Die goldene Larve. (A khámok utóda.) *L. Wechsler. Berlin: R. Jakobsthal. 1887. 8° 160 p.*

188. Die 1002. Nacht. Eine wahre Geschichte. Das Sternzimmer. Die Széklermaid von Gottesberg. (Az 1002-ik éjszaka. Egy igaz történet. A csillagszoba. Az istenhegyi székelylány.) *L. Wechsler. Dresden: Meinhold & Söhne. 1887—1890. 12° 121 p.*

189. — Eine tausendzweite Nacht. *Berlin: R. Hartmann. 1914.*

190. Novellen. (Novellák.) *L. Wechsler. Mit biograph. Beitr. Leipzig u. Wien: Bibliograph. Institut. Meyers Volksbücher Nr. 712—714. 1887—1890. 8° 236 p.*

191. Von Stufe zu Stufe. (A szegénység útja.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1887. 8° 127 p.*

192. Auf höheren Befehl. (Görögtúz.) *L. Wechsler. Leipzig: Knauer. 1888. 8° 240 p.*

193. — *Leipzig: Greuell u. Francke. 1888.*

194. — Ein Fürstensohn. Aus dem dritten Teil. (Samyl fia.) *Berlin: O. Janke. 1890. 8° 148 p.*

195. — Das geheime Goldland. *Mannheim: I. Bensheimer. 1893. 8° 268 p.*

196. — Mit Einleitung v. W. M. *Berlin: Buchverlag fürs Deutsche Haus. 1910. Kl. 8° 291 p.*

197. Drei Freier. (Humoros elbeszélések.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1888. 8° 129 p.*

198. — 2. Aufl. 1897. 8° 108 p.

199. Entsaagt! (A rézpataki lelkesz.) *L. Wechsler. Berlin: Jolowicz. 1889. 8° 279 p.*

200. — *Berlin: H. Steinitz. 1893. 8° 279 p.*

201. — 2. Aufl. 1896. 8° 144 p.

202. Nach dem Tode gerächt. (Aki holta után áll boszút. Der Papagei. (A papagály.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1889. 8° 136 p.*

203. Die reichen Armen. (A gazdag szegények.) *O. v. Krücken. Wien: Wiener Tageblatt. 1889.*

204. — *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1891. 8° 300 p.*

205. Was ein Weib vermag. (A Damokosok.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1889. 8° 284 p.*

206. Das todte Herz. (Aki a szívét a homlokán hordja.) *L. Rotter. Wien: Breitenstein. 1889. 8° 152 p.*

207. — 2. Aufl. 1890. 8° 152 p.

208. — Das Herz auf der Stirn. *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1890. 8° 144 p.*

209. — Das todte Herz. *L. Rotter. Berlin: Kaufmann's Moderne Zehnpfennig-Bibl. Nr. 8. 1902. 8° 128 p.*

210. Die Dame mit den Meer-
augen. (A tengerszemű hölgy.) *O. v. Krücken. Mit Charakteristik u. mit Bildnis des Verfassers. Leipzig: Univ. Bibl. Nr. 2737—2739. 1890.*

211. — *Leipzig: Reclam's Univ. Bibl. 2737—2739a. 1920.*

212. Ein moderner Cagliostro. (Egy ember, aki mindent

tud.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1890. 8° 140 p.*

213. Wunderliche Geschichten. (Csodálatos történetek.) *Berlin: Schönthan's Markbibl. Nr. 1. 1890. 8° 133 p.*

214. Ein genialer Narr. (Lenczi fráter.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1890. 8° 144 p.*

215. Zweimal vergiftet. (Elbeszélés.) *L. Wechsler. Berlin: Zehnpfennig-Bibl. Nr. 21. 1890. 16° cca 64 p.*

216. Leben und Liebe. (Tizenhét elbeszélés.) *Berlin: H. Conitzer. 1891. 8° 287 p.*

217. Es gibt keinen Teufel. (Nincsen ördög.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1891. 8° 282 p.*

218. Dem Verhängnis erlegen. (Sirkő-Album.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1891. 8° 138 p.*

219. Zwischen Zweien der Dritte. (Kassári Dániel.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1891. 8° 135 p.*

220. 20.000 Jahre unter dem Eise. (Egész az északi pólusig!) *L. Wecher. Berlin: O. Janke. 1891. 8° 288 p.*

221. — Bis zum Nordpol, oder was geschah weiter mit dem Tegetthoff? *L. Wechsler. Berlin: Buchverlag fürs Deutsche Haus. 1909. 12° 272 p.*

222. — *W. Gellert. Karlsruhe: F. Gutsch. 1915.*

223. Der Fluch des Priesters. (Az elátkozott család.) *Berlin: O. Janke. 1892. 8° 312 p.*

224. — Der Erbschleicher. O. v. Krücken. *Berlin: H. Steinitz. 1900. 8° 231 p.*

225. Der Seelenbändiger. (A lélekidomár.) *Berlin: O. Janke. 1892. 8° 300 p.*

226. Schwarzes Blut. (Fekete vér.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1892. 8° 284 p.*

227. — *Berlin: Michael. O. J.*

228. Zweimal zwei sind vier. (Kétszer kettő négy.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1892. 8° 136 p.*

229. Fürstenblut. (Rákóczi fia.) *L. Wechsler. Stuttgart: Dr. Foerster & Co. 1893. 8° 2 Bde.*

230. Neun Erzählungen. (Kilenc elbeszélés.) *L. Wechsler. Stuttgart: Dr. Foerster & Co. 1893. 8° 283 p.*

231. Der Nachtwandler. (A debreceni lunatikus.) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1893. 8° 140 p.*

232. — In stenograph. Schrift übertragen von. A. Schöffner. *Dresden: W. Reuter. 1894. 12° 88 p.*

233. Wandert aus! (Vándoroljatok ki!) *L. Wechsler. Berlin: O. Janke. 1893. 8° 135 p.*

234. (Zwei Mädchenherzen und andere Novellen.) (Petki Farkas leányai, Sonkoly Gergely stb.) *L. Wechsler. Berlin: A. Deubner. 1894. 8° 327 p.*

235. — *Berlin: A. Deubner. 1896. 8° 327 p.*

236. Eine Königin. (Elbeszélések.) *L. Wechsler. Berlin: Eckstein's Reise-Bibl. Nr. 128. 1894. 8° 128 p.*

237. — 2. Aufl. 1901. 8° 128 p.

238. Feindliche Pole. (A két Trenk.) *L. Wechsler. Stuttgart: Dr. Foerster & Co. 1894. 8° 204 p.*

239. Das Affenmädchen. (A kráó.) *L. Wechsler. Breslau: S. Schottländer. 1894. 8° 232 p.*

240. Carinus und andere Novellen. (Carinus és más elbeszélések.) *L. Wechsler. Wien: Hartleben's Collection Nr. 9. 1895. 12° 192 p.*

241. Neue Erzählungen. (Újabb elbeszélések.) *L. Wechsler. Leipzig: A. Schuhmann 1895. 8° 152 p.*

242. — 2. Aufl. 1896.

243. — 3. Aufl. 1897.

244. — 4. Aufl. 1898. 8° 156 p.

245. — *Berlin: Neufeld & Henius. Roman Galerie Nr. 4. 1895. 8° 152 p.*

246. *Magneta*. (Magneta.) L. Wechsler. Leipzig: A. Schuhmann. 1895. 8° 150 p.
247. — 2. Aufl. 1896. (?)
248. — 3. Aufl. 1897. (?)
249. — 4. Aufl. 1897. (?)
250. — 5. Aufl. 1898. 8° 152 p.
251. — Berlin: Neufeld & Henius. 1895. Roman Galerie Nr. 11. 8° 150 p.
252. — C. Langsch. Breslau: S. Schottländer. Unterwegs und Daheim. 1896.
253. — H. Farkas. Berlin: Verlags-
haus für Volkslit. und Kunst. Roman
Perlen Nr. 10. 1911—12. Kl. 8° 164 p.
254. Eine arme Frau. (Egy sze-
gény asszony.) L. Wechsler. Wien:
Derflinger & Fischer. Buch der No-
vellen. Lesehalle Bd. 8. 1895. 8° 34 p.
255. — Wien: G. Anger. Haus- und
Reisebibl. Nr. 6. 1896. 8° 34 p.
256. *Valdivia*. (Valdivia.) L.
Wechsler. Wien: Derflinger & Fischer.
Buch der Novellen. Lesehalle Bd. 6.
1895. 8° 31 p.
257. — Wien: G. Anger. Haus- und
Reisebibl. Nr. 6. 1896. Kl. 8° 31 p.
258. Die gelbe Rose. (Sárga
rózsa.) Stuttgart: Deutsche Verlags-
anstalt. 1895. 8° 184 p.
259. — 2. Aufl. 1902. 8° 184 p.
260. — J. Hecht—Cserhalmi. Stutt-
gart: Engelhorn's Allg. Roman-Bibl.
Nr. 11. 1895. 8° 159 p.
261. — C. Langsch. Breslau: Schle-
sische Buchdr. Unterwegs und Da-
heim. Nr. 11. 1895. 8° 159 p.
262. — Leipzig: Stern-Bücher Ver-
lag. Margueriten Reihe. Nr. 11. 1921.
Kl. 8° 140 p.
263. Schicksalstücke. (Tégy
jót.) L. Wechsler. Leipzig: Neupert's
Nachf. Sammlung Moderner Bellet-
ristik ausländischer Autoren. Nr. 1-2.
1895. 8° 189 p.
264. — Leipzig: R. Friese. 1896.
265. Ein entgleister Stern.
(Trenk Frigyes.) L. Wechsler. Leipzig:
Neupert's Nachf. Samml. Mod.
Belletr. Nr. 5—6. 1895.
266. — 2. Afl. 1896. 8° 216 p.
267. — Leipzig: R. Friese. 1895.
8° 217 p.
268. — 2. Aufl. 1895. 8° 217 p.
269. — 3. Aufl. 1896.
270. — Berlin: Gnadefeld & Co.
1899. 8° 216 p.
271. Die Priesterin der Isis.
(Isis papnöje.) L. Wechsler. Berlin:
Eckstein's 50 Pfennig-Bibl. Nr. 20.
1896. 8° 64 p.
272. Die Allerhässlichste.
(Rútak kútja.) L. Wechsler. Berlin:
H. Steinitz. 1896. 8° 152 p.
273. Andenken an Budapest.
(Emlékezés Budapestre.) L. Neuge-
bauer. Budapest: C. Grill. 1896.
12° 24 m. z. T. 1 farb. Abb.
274. Die Teufelsbraut. (Az
ördög menyasszonya.) L. Wechsler.
Wien: Derflinger & Fischer. Buch
der Novellen. 1896.
275. — Wien: G. Anger. Haus- und
Reisebibl. Nr. 7. 1896. 12° 131 p.
276. Die letzten Mauren-
könige. L. Wechsler. Wien: Der-
flinger & Fischer. Buch der Novellen.
1896. 8° 38 p.
277. — Wien: G. Anger. Haus- und
Reisebibl. Nr. 9. 1896.
278. — Wien: Derflinger & Fischer.
Samml. interess. Novellen. 1896.
12° 95 p.
279. Geldtruhe, man wirbt
um dich! (Láda, jösz-te, kérnek!)
M. Heksch. Mit Portr. Wien: C. Da-
berkow. Allg. National Bibl. Nr. 135.
1896. 8° 135 p.
280. Die bösen Sieben. (De
kár megvénülni.) L. Wechsler. Jena:
H. Costenoble. 1896. 8° 2 Bde.
281. Die Teufelsbraut. Val-
divia. (Az ördög menyasszonya
Valdivia) L. Wechsler, Grossenhain:
H. Starke. 1896. 12° 131 p.
282. Zwei Ehen. (Két menyegző.)
O. v. Krücken. Berlin: Gnadefeld &
Co. 1897. 8° 187 p.

283. Der Schein trügt. (A három királyok csillaga.) *L. Wechsler. Breslau: Schlesische Buchdruckerei. 1898. 8° 192 p.*
284. Ein bejahrter Mann ist kein alter Mann. (Öreg ember nem vén ember.) *B. Diósy. Wien: Spielhagen & Schurich. 1900. 8° 205 p.*
285. — *Budapest: Sachs & Pollák. 1900. 8° 205 p.*
286. Seine eigene Frau zu küssen ist strafbar. (Saját ne-jét megcsókolni tilos?) *Weissensee u. Leipzig. O. J.?*
287. — *Berlin: O. J. Dieter?*
288. Märtyrer des Herzens und andere Geschichten. (A szív mártirjai és más történetek.) *C. Langsch. Leipzig: Univ. Bibl. Nr. 4126. 1900.*
289. — Märtyrer des Herzens. Zwei Frauen. (A szív mártirjai. Két nő.) *L. Wechsler. Breslau: Schlesische Buchdruckerei. 1901. 8° 234 p.*
290. — Märtyrer des Herzens. Die ungleichen Geschwister. (A szív mártirjai. Az egyenlőtlen testvérek.) *C. Langsch. Berlin: Fr. Schulze. Samml. berühmter ausländ. Schriftsteller Nr. 6. 1910. 8° 80 p.*
291. Die Tochter des Bojaren und andere Erzählungen. (A bojár leányai és más el-
- beszélések.) *Berlin: Neufeld & Henius. 1900. 8° 93 p.*
292. — *Leipzig: A. Schuhmann. Bibliograph. Anst. 1900. 8° 93 p.*
293. Ein Verhängnis. (Sírkő Album.) *L. Wechsler. Berlin: Berl. Verlagsanst. 1900.*
294. — Erzählungen und Novellen. *L. Wechsler. Mit Illustr. v. Braune. Berlin, Leipzig, Eisenach: H. Hillger. Kürschner's Bücherschatz. Nr. 263. 1901. 8° 125 p.*
295. Kleine Geschichten. (Apró történetek.) *L. Rosner. Wien: Th. Daberkow. Nat. Bibl. Nr. 305—306. 1902. 8° 90 p.*
296. Die Thorheiten der Halbgötter. (Félistenek bolondságai.) *L. Wechsler. Breslau: Schles. Buchdr. 1902. 8° 258 p.*
297. Seines Vaters Sohn. (Apja fia.) *L. Wechsler. Heilbronn: Weber's Mod. Bibl. Nr. 66. 1904. 8° 128 p.*
298. Die Himmelsstürmerin. (Egetvívó asszonyszív.) *L. Wechsler. Breslau: Schles. Buchdr. 1905. 8° 470 p.*
299. Die Leibeigenen. (Ahány ház, annyi szokás.) *Heilbronn: Weber's Moderne Bibl. Nr. 91. 1906. Kl. 8° 127 p.*
300. An der Schwelle des Glücks. (A szerencse hullámán?) *L. Wechsler. Reutlingen: Eusslin's Interess. Bibl. 1906—10. 8° 160 p.*

(To be continued.)

SOMMAIRE

L'HISTOIRE DE FIGYELMEZŐ, par M. <i>David Angyal</i> , de l'Académie Hongroise des Sciences	113
LA BIBLIOTHÈQUE D'APPONYI, par M. <i>Ladislav Jambrekovich</i>	116
LE MAÎTRE HONGROIS DE LA STÉRÉOTYPIE, par M. <i>B. Othon Kilényi</i> , bibliothécaire à la Bibliothèque publique de la Ville	121
LES TRÉSORS PERDUS par M. <i>Emile Kumlik</i> , ancien directeur de la Bibliothèque de l'Université de Pozsony	126
JÓKAI DANS LA LITTÉRATURE DES PEUPLES PARENTS, par M. <i>Étienne Csekey</i> , professeur de l'Université de Dorpat	131
FAUT-IL CONSTITUER UNE SECTION HONGROISE DANS LE PUBLIC LIBRARY A NEW-YORK? par M. <i>Ladislav Siklóssy</i>	134
LA BIBLIOTHÈQUE DE FRANÇOIS RAKÓCZI II. (II), par M. <i>Béla Zolnai</i> , professeur de l'Université à Szeged	137
<i>Feuilleton</i> : LES BIENS DE JÓKAI A KOMÁROM, par M. <i>Edmond Wildner</i>	142
L'EXPOSITION DE LIVRE DES ARTS DÉCORATIFS A PARIS, par M. <i>Désiré Rózsaffy</i> , conservateur du Musée Hongrois des Beaux-Arts	144
LIVRES ORNÉS DE DÉDICACES (IV), par M. <i>Joseph Szalay</i>	145
<i>Promenades dans les Bibliothèques</i> . LA BIBLIOTHÈQUE DE M. GÉZA GÁRDONYI, par M. <i>Louis Kéky</i> , de l'Académie Hongroise des Sciences	148
<i>Revue des livres</i> . BIBLIOPHILIE HONGROISE. Dr. <i>Antoine Sikabonyi</i> : Nos libraires-éditeurs et les nouveaux livres hongrois. <i>Emeric Lukinich</i> , de l'Académie Hongroise des Sciences: Le catalogue de la Bibliothèque d'Apponyi <i>Antoine Sikabonyi</i> : Livre dédié en l'honneur de M. le comte Kuno Klebelsberg	152
LIVRES PARUS A L'ÉTRANGER SUR LA HONGRIE. Dr. <i>Eugène Horváth</i> , professeur à l'Université: Hayes H. J. Carlton: A political and social history of modern Europe. <i>Georges Podhradzsky</i> : Josef Holeček: Prvé tříletí československé Republiky	156
BIBLIOPHILIE ÉTRANGÈRE. <i>Daniel Havrán</i> , conservateur en chef du dép. des impr. de la Bibl. du Musée Nat. Hongr.: <i>Konrat Haebler</i> : Deutsche Bibliophilen des XVI. Jahrhunderts. <i>Yolande Pukánszky-Kádár</i> : Gesamtkataloge der Wiegendrucke. <i>Étienne Paulovics</i> : Index bibliographicus	159
<i>Revue des Revues</i> . <i>Étienne Paulovics</i> : Monatshefte für Bücherfreunde und Graphiksammler. — <i>reó</i> : Zentralblatt für Bibliothekswesen. <i>K. B.</i> : Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire. <i>Revue de deux Mondes</i> . <i>Le Correspondant</i> . <i>R. E.</i> : Bulletin of the New-York Public Library. <i>Public Libraries</i> . <i>The Library Journal</i>	162
<i>Bibliothèques</i> . Bibliothèque du Musée National; B. de l'Académie Hongroise des Sciences; B. de l'Université; B. publ. de la Ville; B. de l'Assemblée Nationale, par M. <i>Antoine Sikabonyi</i>	167
LA SOCIÉTÉ HONGROISE DE BIBLIOPHILIE. Le jardin de fleur de la littérature hongroise, par M. <i>Louis Kéky</i> , de l'Académie Hongroise des Sciences	170

<i>Nouvelles. Antonie Sikabonyi:</i> Les cents ans de l'Académie Hongroise des Sciences; Géza Petrik. Ks.: La bibliothèque de François Deák. <i>Coloman Isoz:</i> La „Musikbibliothek Peters“ à Leipzig. <i>B. R.:</i> Rapport de situation de la décadence du marché de livre allemand. <i>Jules Alapy:</i> L'Académie Tchéco-Slovaque et les livres de Comenius d'une bibliothèque hongroise; <i>P. Gy.:</i> La presse de la Haute-Hongrie en 1924; <i>L.:</i> François Brabek a 75 ans. <i>K. L.:</i> Elzevir, la nouvelle pièce de Alexandre Hevesi au Théâtre. <i>Victor Akantisz:</i> Les ornements de livre de la Revue Hongroise de Bibliophilie. <i>Antoine Sikabonyi:</i> Maurice Jókai à l'Étranger 172
BIBLIOGRAPHIE DES TRADUCTIONS DE L'OEUVRE DE JÓKAI, par Zoltán Ferenczi, directeur de la Bibl. de l'Acad. Hongr. des Sciences.... 177

Les manuscrits, les ouvrages envoyés pour compte-rendu, ainsi que les exemplaires d'échange doivent être adressés au directeur de la Revue:
Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum.

BULLETIN DE LA REVUE HONGROISE DE BIBLIOPHILIE

M. David Angyal expose dans son article «*L'histoire de Figyelmező*» l'histoire d'un journal hongrois qui, étant publié le 13 novembre 1849, après la catastrophe de la guerre d'indépendance, fut interdit, déjà le 8 janvier 1850, par le gouvernement viennois. Ce fait est d'autant plus remarquable que ce journal était conservateur et d'une tendance loyale. C'étaient les lettres viennoises de Max Falk, publiciste devenu plus tard très célèbre qui en étaient la cause, car l'auteur défendait énergiquement les droits de la nationalité hongroise.

M. Ladislav de Jambrekovics destine son article à «*La Bibliothèque Apponyi*» qui est une des plus grandes et des plus belles bibliothèques privées en Hongrie. Il y a justement 100 ans que le comte Antoine Apponyi, ambassadeur, inaugura à Pozsony cette maison dans laquelle il voulut ouvrir une bibliothèque publique avec ses 25.000 volumes de livres dont la collection fut encore commencée par le comte Georges Antoine Apponyi. Bienqu'une grande partie de la bibliothèque fut vendue après la mort du fondateur, la valeur de ce qui en restait était encore très considérable et il était considéré comme une fête nationale quand la bibliothèque, transportée de Vienne à Pozsony, y fut ouverte. Un de ses visiteurs illustres était le prince de Reichstadt. En 1846 la bibliothèque fut transportée à Appony, les propriétaires, M. le comte et Mme la comtesse Louis Apponyi, vendaient en enchère 2000 volumes, pour faire bâtir une école et un hôpital de cet argent et ils faisaient donation de quelques manuscrits relatifs à la Hongrie au Musée National Hongrois. Cette bibliothèque appartient actuellement au comte Henri Apponyi.

M. Béla Kelényi fait connaître comme le premier représentant hongrois de la stéréotypie *Samuel Falka de Bikfalva*. C'est à Vienne, en 1798, qu'il fit la connaissance des stéréotypes de la maison de Firmin Didot à Paris et, d'après ces modèles, il faisait aussi des tables stéréotypiques. Quand il devint le graveur de caractères de l'Imprimerie de l'Université, il consacra sa force au développement de cet art et ces efforts furent bientôt couronnés d'un grand succès.

M. Emile Kumlik parle, dans son article intitulé «*Des trésors perdus*», 1° de la *bibliothèque de l'université de Pozsony* qui comprenait la Bibliothèque Municipale, la bibliothèque de l'Académie royale de droit, l'ancienne bibliothèque des Jésuites et des nouvelles acquisitions. Au moment où le pouvoir tchéco-slovaque s'en empara, le nombre des volumes conservés monta à 77.932;

2° de l'archive de M. Jean Batka, ancien archiviste municipal à Pozsony, amateur remarquable de musique qui avait une vive correspondance avec plusieurs artistes et poètes célèbres. Il légua son recueil d'environ 10.000 lettres précieuses à la ville Pozsony à cette conditions que cette correspondance d'un intérêt international devait être publié au frais de la ville. C'est un devoir que les nouveaux maîtres de Pozsony naturellement ne pensent pas à remplir.

M. Étienne de Csekey parle dans son article „Jókai dans la littérature des peuples parents“, à l'occasion du centenaire de la naissance de notre poète, de sa grande renommée chez les Finnois et les Esthoniens. Il existe beaucoup de traductions des oeuvres de Jókai en des langues différentes dont la plupart est restée inconnue même aux savants hongrois.

M. Ladislaus de Siklóssy rend compte de ses expériences faites dans le Public Library à New-York en 1923—24. Il constate qu'un stock scientifique hongrois fait totalement défaut dans le central de cette bibliothèque et que les succursales ne contiennent aussi qu'une quantité insuffisante, en tout 4.400 livres hongrois et que les lieux officiels de notre représentation diplomatique ne sont pas mieux fournis. M. L. Siklóssy propose qu'une division hongroise soit créée dans le Public Library contenant deux sections: 1. les Hongrois dans leurs vieille patrie, 2. les Hongrois en Amérique. La matière de la première section doit-être rassemblée dans la vieille patrie et ce seront les Hongrois—Américains qui donneront l'argent pour le transport et enfin ce sera le Public Library qui offrira la salle de lecture et le personnel d'administration pour la division hongroise.

M. Béla Zolnai continue son article sur la Bibliothèque du Prince François Rákóczi II. qui était un prince dans le genre de Louis XIV. Son esprit se divertit dans les occupations d'un homme de cour qui passe ses loisirs en s'essayant dans la peinture, en rédigeant des plans de jardins suivant le goût classique. Peut-être a-t-il songé de bâtir sur les bords de la mer de Marmara un Petit-Versailles. Son esprit d'ailleurs subit ici encore l'influence de Port-Royal qui représente dans les questions de l'éducation un progrès vis-à-vis de l'école humaniste et rhétorique des jésuites. Les belles lettres ne sont admises dans cette petite île française qu'il a créée en pleine Turquie que par leurs tendances pédagogiques. Le *Télémaque*, les *Voyages de Cyrus* de Ramsay, les *Confessions* de Saint-Augustin et les sermons de Massillon, Bourdaloue, La Colombière et de Cheminai, sont en fait de belles lettres les seuls ouvrages qui ont été lu dans le colonie hongroise de Rodosto.

M. Edmond Wildner présente dans l'article intitulé «*Les biens de Komárom de la famille Jókai*» un procès-verbal de taxation tiré de l'archive municipal de Budapest. Ce procès-verbal indique la valeur de deux maisons à Komárom des parents de Jókai ainsi que du jardin situé dans l'île du Danube et décrit, à cette occasion, les lieux charmants de l'enfance de notre grand poète: la maison paternelle et le jardin où il composa la plus grande partie de son premier roman.

M. Désiré Rózsaffy rend compte de l'*Exposition de Livres des Arts décoratifs à Paris*. Cette exposition est la preuve la plus brillante de ce travail organisateur et conscient des éditeurs français illustres dont l'effet est le livre français moderne. L'arrangement montre deux défauts, selon l'avis de l'auteur, 1° les gravures y abondent, bien qu'elles n'ont pas de place dans l'empire des livres et 2° il n'y a pas de catalogue dont la manque rend difficile l'orientation dans la matière d'une richesse excessive de l'exposition.

Livres ornés de dédicaces et d'autographes. M. Joseph de Szalay nous parle de sa Bibliothèque où se trouvent seulement des livres ornés de dédicaces et d'autographes en langue hongroise et étrangère.

Dans l'article de M. Louis Kéky il s'agit de la *Bibliothèque de Géza Gárdonyi*. Géza Gárdonyi est un des plus originaux écrivains hongrois, un de ses romans, la Troisième Puissance (Paris, H. Champion, 1912), est traduit en français. Cet écrivain sensible aimait le recueillement et se retira dans une petite ville de province, à Eger, où il se consacra tout à fait à la littérature et à son instruction. Car il passa une jeunesse difficile et le premier succès le trouva dans un petit village comme instituteur. C'est alors qu'il commença à compléter son instruction médiocre et il collectionnait une belle bibliothèque qui montre le chemin que l'écrivain a suivi dans son développement intellectuel. Cet écrivain profondément hongrois et qui exprimait purement sa nationalité, a beaucoup appris des écrivains

des Grandes Nations, surtout de Maupassant, de Daudet et des Russes. Sa bibliothèque contient les chefs d'oeuvre de la grande littérature. La poésie française et l'histoire de la littérature française y sont représentées abondamment. Nous y trouvons les oeuvres de Voltaire dans l'édition de Gotha (1784—1790) en 71 volumes.

Dans l'article intitulé „*La bibliophilie hongroise*“. M. Antoine Sikabonyi attire l'attention aux difficultés qui font l'obstacle de l'activité des libraires éditeurs hongrois. C'est la littérature qui fut frappée le plus par la guerre et la paix de Trianon. Nous sommes maintenant détachés des grand territoires hongrois qui, autrefois, alimentaient notre littérature, en lui fournissant de nouveaux talents et de nouveaux sujets et apportant un public étendu. La littérature des territoires détachés languit de la même cause. Notre littérature représente l'image d'un arbre jadis florissant qui, ses racines étant coupées, dépérissent peu à peu et dont les racines, bien qu'elles poussent de nouveau, portent des fruits fanés. C'est un événement déplorable qui signifie, en même temps, une perte irréparable même pour la littérature mondiale où l'absence d'un trait individuel, l'art de Petöfi et de Jókai se ferait sentir. Jókai prenait le sujet de la plupart de ces romans en Hongrie détachée : Jókai que serait-il devenu en Hongrie mutilée, comment aurait-il écrit, aujourd'hui, ses romans dont la scène se passe dans la Haute Hongrie (Tchéco-Slovaquie), à Transylvanie (Roumanie), au Sud de la Hongrie (Serbie) ? Si nous jetons un coup d'oeil en arrière de cette façon, c'est alors que nous apercevons le dommage causé par la paix de Trianon à notre littérature. Nous ne sommes pas seulement détachés de nos territoires, ce n'est pas seulement un lien spirituel qui s'est déchiré, mais nous avons perdu une partie précieuse de notre âme. Les nouvelles publications reflètent fidèlement le déséquilibre de notre public. L'auteur cherche à démontrer le chemin qu'il faut suivre pour trouver une solution et il fait appel aux libraires éditeurs qu'ils fassent tout dans l'intérêt du livre hongrois. Il fait mention, enfin, des oeuvres illustres hongrois parus récemment qui sont le *Journal du comte Étienne Széchenyi* publié par la Société historique, les oeuvres de M. Valentin Hóman intitulées : „*La tradition hongroise hunnique et la légende hunnique*“, „*Le Gesta Hungarorum de l'époque de St. Ladislas et ses descendants au XIIe et XIIIe siècle*“ ; l'oeuvre de M. Emeric Lukinich intitulé : „*La paix de Szatmár*“ ; le nouveau volume de poèmes de M. Michel Babits, un des plus célèbres poètes contemporains ; les oeuvres rééditées d'André Ady, le plus grand poète de la nouvelle Hongrie ; les romans de M. François Herczeg, notre grand romancier qui fut proposé par l'Académie des Sciences Hongrois pour le prix Nobel, publiés en 30 volumes à l'occasion de son jubilé de 40 ans d'écrivain.

M. Emeric Lukinich rend compte du catalogue de la collection illustre *Hungarica* du comte Alexandre Apponyi dont nous avons parlé dans notre dernier fascicule.

M. Antoine Sikabonyi rend compte de la publication vaste, consacrée à la mémoire de l'oeuvre culturelle de M. le comte Kuno Klebelsberg, docteur en droit et ministre de l'instruction publique. Le volume contient des articles la plupart relatifs à l'histoire d'une cinquantaine de célébrités de notre vie scientifique.

De l'article *Livres parus à l'étranger sur la Hongrie* nous relevons ici surtout deux publications étrangères :

2°. M. Eugène Horváth rend compte de la seconde édition de l'oeuvre de M. Hayes H. L. Carlton, intitulé „*A political and social history of modern Europe*“. M. Horváth constate que, malheureusement, les savants étrangers ne connaissent que d'une façon très incomplète l'histoire de la Hongrie. Ainsi même M. Carlton, ce savant érudit, n'a pas une idée exacte du développement de la constitution hongroise, l'unique équivalent de la constitution anglaise. C'est une erreur évidente d'attribuer une puissance exagérée aux nobles féodaux, c'est une opinion mal fondée que les ancêtres conquérants auraient divisé les peuples slaves en deux partis et que l'État hongrois du moyen-âge aurait fait la guerre acharnée aux roumains ainsi qu'à la première moitié du XIXe siècle, les hongrois auraient opprimé les serbo-croates. La vérité est qu'un peuple de ce nom n'existait jamais en Hongrie, qu'il y avait des Croates qui jouissaient d'autonomie et des Serbes dont la culture a subi l'influence de la culture hongroise. En parlant de la guerre de 1848, l'auteur juge mal aussi l'indépendance de la nation hongroise.

1°. M. Georges Podhradszky parle de l'oeuvre de M. Joseph Holeček, intitulé

„*Les trois premières années de la République Tchèque-Slovaque*“. L'auteur qui était un des fondateurs de l'association ultra nationaliste „L'unité tchèque-slovaque“, découvre d'une sincérité rare et d'une honnêteté précieuse les fautes et les vices du gouvernement de Prague et des fanatiques exagérés. Il prouve par des documents authentiques que, dans la Haute Hongrie, on a considéré la notion „république“ pour l'équivalent de celle de l'antisémitisme, que les hauts fonctionnaires étaient des malfaiteurs, que les soldats tchèques tiraient sur la croix ainsi que dans l'église de Selmecbánya on a donné un bal masqué avec de la musique de tzigane où on dansait en chasuble. Il avoue que c'était une canaille tchèque qui a pris possession de la Haute Hongrie et qui l'a dépouillée que la Tchèque-Slovaquie est l'arène des luttes de nationalité. Quant à la Ruthénie, il avoue que ce territoire est destiné pour servir du corridor entre la Tchèque-Slovaquie et la Russie, mais la situation y est maintenant pire qu'elle n'était sous le régime hongrois. Il attaque vivement M. Hlinka comme tout le mouvement autonomiste.

Dans son article: „*La vie dans les bibliothèques*“, M. Antoine Sikabonyi rend compte de la situation et de l'enrichissement des grandes collections publiques de la Hongrie qui subissent encore toujours les difficultés causées par la guerre. La première d'entre eux, la *Bibliothèque du Musée National Hongrois* veut améliorer sa situation grave, en vendant aux enchères ses exemplaires doubles: environ 30 incunables, 50 livres précieux datés avant 1711 et 200 autres livres hongrois. Le catalogue de ses livres vient de paraître. La vente aura lieu au mois de novembre dans la Librairie Lantos. Le total des volumes qui y seront vendus, montera, avec les livres fournis de cette maison, à 622. Ce sont surtout les incunables rares appartenant au Musée National Hongrois qui puissent intéresser l'étranger et le directeur de la Bibliothèque du Musée National Hongrois ainsi que le rédacteur de la Revue de Bibliophilie donnent volontiers des renseignements à tous ceux qui s'y intéressent. L'auteur fait mention, dans son article de la nouvelle publication de l'Unité des Collections Publiques de Hongrie qui rend compte du travail des institutions scientifiques appartenant à cette Unité.

M. Antoine Sikabonyi consacre son article à l'Académie Hongroise des Sciences, à l'occasion de son centenaire. C'était l'Académie qui la première, présenta en excellentes traductions les grands esprits étrangers. L'auteur se souvient des célébrités étrangères qui venaient prendre part à la fête de l'Académie.

M. Victor Akantisz exprime ses pensées sur les ornements de livre de la Magyar Bibliofil Szemle. Les ornements de livres dans ce numero, comme dans le dernier sont pris des anciens livres hongrois du XVI siècle. Ses ornements de livre sont les produits des imprimeries de Kolozsvár, de Nagyszombat et de Brassó.

M. Antoine Sikabonyi, directeur de la Bibliofil Szemle annonce dans son article, la publication du catalogue des œuvres de Maure Jókai, parues en langues étrangères, rédigé par M. Z. Ferenczi, directeur de la Bibliothèque de l'Académie Hongroise des Sciences. Cette bibliographie des œuvres de Jókai, dit M. Sikabonyi, n'est pas seulement un événement de notre littérature, mais aussi de la littérature étrangère. Il y a peu d'auteurs dont les œuvres soient parues en tant de langues et tant d'éditions. C'était vraiment l'exigence de nos jours de mettre sous les yeux du monde la conquête du génie hongrois à l'étranger, lorsque nous sommes privés même de la ville natale de notre grand poète, — et en même temps de nous reconforter par ce fait, — à l'occasion du centenaire de notre illustre poète; lorsque des circonstances défavorables et difficiles font languir les forces spirituelles sur notre petit territoire rétraint.

Cette marche triomphale du génie hongrois dans le monde démontre la force spirituelle inébranlable de l'ancienne Hongrie. Cette bibliographie est au vrai sens du mot, une action diplomatique de la littérature hongroise: dont le succès ne fera pas défaut. Suivant sont but nous la donnerons en anglais. Après avoir publié toute la bibliographie nous l'enverrons à tous les instituts scientifiques et à toutes les bibliothèques des nations étrangères afin que les lacunes soient réparées. C'est ainsi que nous aurons une bibliographie complète de Jókai et c'est ainsi que la Bibliofil Szemle s'incline devant le grand génie et c'est ainsi encore qu'elle rend service pas seulement à la littérature hongroise mais aussi au génie unanime de la culture supérieure aux luttes quotidiennes.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

Ady: Így is történhetik. Budapest, 1925. (Athenaeum-kiadás.) — *Ady*: Sápadt emberek és történetek. Budapest, 1925. (Athenaeum-kiadás.) — *Ady-Múzeum*. II. kötet. Szerkesztették *Dóczy Jenő* és *Földessy Gyula*. Budapest, 1925. (Athenaeum-kiadás.) — *Babits Mihály*: Sziget és tenger. Budapest, 1925. (Athenaeum-kiadás.) — *J. J. Brousson*: Anatole France papucsban. Budapest, 1925. (Athenaeum-kiadás.) — *Stephan v. Csekey*: Die finnisch-ugrischen Völker und die turanische Bewegung. Tartu, 1924. — *Étienne de Csekey*: L'organisation d'instituts scientifiques a l'étranger. Budapest, 1925. — *Dékány István*: A történettudomány módszertana. Budapest, 1925. (A M. Tört. Társulat kiadása.) — *Dénes Szilárd*: Arany János és az Ember tragédiája stílusa. Budapest, 1925. — *Dosztojevszkij*: Netocska. Ford. *Szabó Endre*. Budapest, 1925. (Révai-kiadás.) — *Erdélyi Pál*: Jókai. Komárom, 1925. — *A Fővárosi Nyilvános Könyvtár értesítője*. 1924. évf. 1—4. sz. Budapest, 1925. — *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum évkönyvei*. II., III. kötet. Budapest, 1924. — *Guyau*: A modern esztétika problémái. Budapest, 1925. (Révai-kiadás.) — *Hajdu Lukács*: Jókai és a magyar történelem. Komárom, 1925. — *Lukinich Imre*: A szatmári béke története és okirattára. Budapest, 1925. (A M. Tört. Társulat kiadása.) — *Kner Erzsébet*: A könyvkötőmesterség. Gyoma, 1925. — *Magyar Grafika*. Szerk. *Bíró Miklós*. IV. évf. 5—10. sz. Budapest, 1925. — *Monatshefte für Bücherfreunde und Graphik-sammler*. I. Jahr 7—10. Heft. Leipzig, 1925. — *Napkelet*. Szerk. *Tormay Cécile*. III. évf. 7—8. sz. Budapest, 1925. — *Néptanítók Lapja*. LVIII. évf. 39—40. sz. Budapest, 1925. — *Nyugat*. XVIII. évf. 19—20. sz. Budapest, 1925. — *Ján Rob Poničan*. Som. Bratislava, 1823. — *Protestáns Szemle*: Szerk. *Zsinka Ferenc*. XXXIV évf. 7—8. sz. Budapest, 1925. — *Rédey Tivadar*: Jókai és a történelem. Budapest, 1925. — *Révay Mór János*: Jókai és a magyar ügy külföldön. Budapest, 1925. — *Révész Béla*: *Ady* Endre. II. kiadás. Budapest, 1925. (Athenaeum-kiadás.) — *Révész Imre*: A magyarországi protestantizmus története. Budapest, 1925. (A M. Tört. Társulat kiadása.) — *F. F. Roget*: The Huguenots of Hungary. London, 1925. — *Szamolányi Gyula*: Magyar mezőkön. Szekszárd, 1925. — *Gr. Széchenyi István*: A Kelet népe. Budapest, 1925. (A M. Tört. Társulat kiadása.) — *Thirring Gusztáv*: Sopron, 1925. — *Weyde Gizella*: A pozsonyi szent Erzsébetről nevezett szűzek temploma és kolostora. Pozsony, 1919.

